

**Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain
muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan ihmiskauppaa ja paritusta koskeviin rikoslain rangaistussäännöksiin tehtäväksi muutoksia, joiden myötä ihmiskauppaa koskeva kriminalisointi paremmin vastaa Suomea sitovissa kansainvälisissä asiakirjoissa asetettuja ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteita ja joilla selvennetään rajanvetoa ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten välillä.

Paritusta koskevaa rangaistussäännöstä ehdotetaan muutettavaksi niin, että siitä poistetaan tekotapana ”painostaa”, jota vastaava ”toista painostamalla” puolestaan lisättäisiin keinoksi ihmiskauppaa koskevaan rangaistussäännökseen. Törkeää paritusta koskeva rangaistussäännöksestä poistettaisiin kohta, jonka mukaan parituksen voi tehdä törkeäksi paritukseksi se, että teolla aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä ja jota vastaava kohta jo on törkeää ihmiskauppaa koskevassa rangaistussäännöksessä.

Ihmiskauppaa koskevaa rangaistussäännöstä ehdotetaan muutettavaksi myös niin, että siihen sisältyvä tekotapa ”ottaa toisen valtaansa” korvattaisiin tekotavalla ”ottaa toisen

määräysvaltaansa”. Elimien ja kudoksien poistamiselta ei enää edellytettäisi sen tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Parituksen kohteen asemaa rikosprosessissa parannettaisiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin tehtävällä muutoksella. Kohteelle voitaisiin esitutkintaa varten määrätä avustaja riippumatta siitä, onko hänet katsottu asianomistajaksi ja onko hän esittänyt asiassa vaatimuksia. Parituksen kohteelle voitaisiin määrätä myös tukihenkilö rikosprosessia varten.

Edellä mainittujen muutosten johdosta ehdotetaan tehtäväksi tarkistuksia myös pakkokeinolakiin ja esitutkintalakiin.

Esityksen lainsäädäntöehdotukset toteutessaan laajentaisivat rikosoikeudellista vastuuta kiskonnantapaisesta työsyrynnästä liitettävällä oikeushenkilön rangaistusvastuun mainittuun rikokseen. Lisäksi liiketoiminnassa kiskonnantapaiseen työsyryyntään syyllistynyt voitaisiin määrätä liiketoimintakieltoon.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian niiden tultua hyväksytyiksi ja vahvistetuiksi.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYS	2
YLEISPERUSTELUT	4
1 JOHDANTO	4
2 NYKYTILA	5
2.1 Lainsäädäntö	5
2.1.1 Ihmiskaupparangaistussäännökset	5
2.1.2 Paritusrangaistussäännökset	11
2.1.3 Kiskonnantapainen työsyryntä	12
2.1.4 Rikoksen asianomistaja	13
2.1.5 Rikoksen kohteena olevan henkilön suostumus	15
2.1.6 Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakiello	16
2.2 Paritusrikosten, ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryntän lukumäärät ja niitä koskeva oikeuskäytäntö	17
2.3 Ulkomaiden lainsäädäntö	21
2.4 Nykytilan arviointi	23
2.4.1 Ihmiskaupparangaistussäännöksen suhde direktiivin kriminalisointivelvoitteisiin	23
2.4.2 Rajanveto ihmiskaupan ja parituksen välillä	25
2.4.3 Rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välillä sekä työperäistä ihmiskauppaa koskeva pakkotyön käsite	32
2.4.4 Ihmiskaupan uhrin suostumuksen merkitys	38
2.4.5 Parituksen kohteena olevan henkilön asema rikosprosessissa	39
2.4.6 Ihmiskaupparikoksiin ja kiskonnantapaiseen työsyryntään liittyvät oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakiello	42
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET	46
3.1 Esityksen tavoitteet	46
3.2 Esityksen keskeiset ehdotukset	46
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET	47
4.1 Taloudelliset vaikutukset	47
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	48
4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset	48
5 ASIAN VALMISTELU	48
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	49
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT	49
1.1 Rikoslaki	49
20 luku Seksuaalirikoksista	49
25 luku Vapauteen kohdistuvista rikoksista	50
47 luku Työrikoksista	51
1.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	52
2 luku Asianosaisen avustamisesta	52
1.3 Laki liiketoimintakiellosta	53
1.4 Pakkokeinolaki	53
10 luku Salaiset pakkokeinot	53
1.5 Esitutkintalaki	53
2 luku Esitutkintaan osalliset	53
2 VOIMAANTULO	54

3	SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS	54
	LAKIEHDOTUKSET	56
	1. Laki rikoslain muuttamisesta.....	56
	2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun muuttamisesta.....	58
	3. Laki liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta	59
	4. Laki pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta	60
	5. Laki esitutkintalain 2 luvun 6 §:n muuttamisesta	61
	LIITE	62
	RINNAKKAISTEKSTIT	62
	1. Laki rikoslain muuttamisesta.....	62
	2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun muuttamisesta.....	65
	3. Laki liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta	66
	4. Laki pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta	67
	5. Laki esitutkintalain 2 luvun 6 §:n muuttamisesta	68

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa säädetään rangaistaviksi rikoslain (39/1889) 25 luvun 3 ja 3 a §:ssä. Nämä rangaistussäännökset perustuvat Euroopan unionin neuvoston puitepäättökseen ihmiskaupan torjunnasta (2002/629/YOS, EYVL N:o L 203, 1.8.2002, s. 1; jäljempänä ”puitepäättös”) ja kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirjaan ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (SopS 70–71/2006; jäljempänä ”lisäpöytäkirja”). Kriminalisointien valmisteluvaiheessa (HE 34/2004 vp) otettiin huomioon myös tuolloin valmisteltavana olleen Euroopan neuvoston yleissopimuksen luonnos. Sittenkin tämä Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 44/2012; jäljempänä ”yleissopimus”) on saatettu voimaan Suomessa, mikä ei edellyttänyt muutoksia ihmiskauppaa koskeviin rangaistussäännöksiin.

Suomessa ihmiskaupan on pitkään katsottu liittyvän ennen kaikkea seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tätä kautta ihmiskaupparikoksilla on kytkenä paritusrikoksiin, jotka säädetään rangaistaviksi rikoslain 20 luvun 9 ja 9 a §:ssä. Ihmiskauppa- ja paritusrikosten teko-tapojen osittainen päällekkäisyys on johtanut näitä rikoksia koskeviin rajanveto-ongelmiin. Tämän vuoksi ja myös rikosasian näyttöön liittyvistä syistä on esitetty, että mahdollisia ihmiskaupparikoksia on voitu käsitellä rikosprosessissa paritus rikoksina. Tarpeeseen selvittää ihmiskauppa- ja paritusrikosten rajanvetoa on kiinnitetty huomiota eduskunnan kirjelmässä EK 43/2010 vp, joka liittyy vähemmistövaltuutetun kansallisen ihmiskaupparaporttoijan ominaisuudessa antamaan vuoden 2010 kertomukseen (vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 7), ja ihmiskaupan vastaisen tarkennetun toimintasuunnitelman toimeenpanon seurantaa ja koordinoinnin tukemista varten asetetun sisäasiainministeriön asettaman työryhmän loppuraportissa (sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2011; jäljempänä ”ohjausryhmän loppuraportti”).

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan ihmiskaupan tarkoituksena voi olla myös pakkotyö. Viime aikoina huomiota on enenevässä määrin kiinnitetty työperäiseen ihmiskauppaan. Tältä osin esiin on noussut erityisesti ”pakkotyön” käsitteen epäselvyys. Myös ihmiskaupan ja rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädetyn kiskonnantapaisten työsyryjinnän välisen rajan selvittäminen on nähty aiheelliseksi. Työperäistä ihmiskauppaa koskevia suosituksia on ohjausryhmän loppuraportissa. Lisäksi vuoden 2011 alkupuolella on julkaistu työperäistä ihmiskauppaa koskeva HEUNI:n (European Institute for Crime Prevention and Control, Affiliated with the United Nations) tutkimus ”Ehdoilla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa” (Anniina Jokinen, Natalia Ollus ja Minna Viuhko; Publication Series No. 67; jäljempänä ”HEUNI:n vuoden 2011 tutkimus”).

Ohjausryhmän loppuraportin mukaan on ihmiskaupan ja kiskonnantapaisten työsyryjinnän osalta selvitettävä lainsäädännön muutostarpeet koskien myös oheisseuraamuksia. Loppuraportin suosituksen perustelujen perusteella tämä koskee erityisesti oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Tältä osin loppuraportissa viitataan eduskunnan lausumaan, joka sisältyy eduskunnan kirjelmään EK 42/2010 vp harmaan talouden katvealueista ja jonka mukaan eduskunta edellyttää hallituksen ottavan oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioinnin kohteeksi. Tällä hetkellä oikeushenkilön rangaistusvastuu on jo kytketty ihmiskaupparikoksiin (rikoslain 25 luvun 10 §) mutta ei kiskonnantapaiseen työsyryjintään (47 luvun 9 §). Vaikka liiketoimintakieltoa ei mainita eduskunnan lausumassa eikä sitä erikseen mainita myöskään ohjausryhmän loppuraportin kyseisessä suosituksessa, myös kiellolla on merkitystä ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisten työsyryjinnän torjunnassa. Toisaalla raportissaan ohjausryhmä on kiinnittänyt huomiota siihen, että kiskonnantapaista työsyryjintää tutkittaessa on selvitettävä säännöllisesti mahdollisuus käyttää liiketoimintakieltoa.

Kansainvälisistä kriminalisointivelvoitteista poiketen rikoslain 25 luvun 3 §:ssä ei säädetä ihmiskaupan uhrin suostumuksen oikeudellisesta merkityksestä ihmiskaupparikoksen mukaista hyväksikäyttöä arvioitaessa. Myös tarve arvioida suostumukseen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä ja mahdollisia lainsäädäntötarpeita on nostettu esiin (eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta kansallisen ihmiskaupparaportin kertomuksesta antamassaan mietinnössä TyVM 13/2010 vp ja ohjausryhmän loppuraportti).

Paritusrikoksen kohteena olleella henkilöllä ei usein ole asianomistajan asemaa rikosprosessissa. On katsottu, että asianomistajaseman myöntäminen nykyistä laajemmin paritusrikoksen kohteille parantaisi heidän asemaansa rikosprosessissa. Eduskunta onkin edellyttänyt (EK 43/2010 vp) valtioneuvoston ryhtyvän toimenpiteisiin parituksen kohteena olevan henkilön oikeusaseman vahvistamiseksi myöntämällä hänelle asianomistajan asema rikosprosessissa. Myös ohjausryhmän loppuraportissa olevassa suosituksessa kiinnitetään huomiota mahdollisuuden selkeyttää lainsäädännöllä parituksen kohteen asianomistajuuteen liittyvää problematiikkaa. Asianomistajan käsite määrittyy pääsääntöisesti oikeuskäytännön ja -tieteen kautta.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa todetaan ihmiskaupan osalta muun ohessa, että lainsäädäntöä kehitetään ihmiskaupan torjumiseksi kaikissa muodoissaan, ihmiskaupan uhrien suojelemiseksi ja oikeusturvan parantamiseksi. Lisäksi hallitusohjelmassa mainitaan ihmiskaupan osalta koulutuksen suuntaaminen viranomaisille, syyttäjille ja tuomareille sekä kansalaisjärjestöjen, vähemmistövaltuutetun ja työsuojeluviranomaisten roolin vahvistaminen ihmiskaupan tunnistamisessa ja torjunnassa.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta annettiin 5.4.2011 (jäljempänä ”direktiivi”). Direktiivin 22 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden oli saatettava direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 6.4.2013.

Direktiivi on 24 artiklan mukaisesti tullut voimaan sinä päivänä, jona se on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä, eli 15.4.2011.

Direktiivin arvioinnissa on ilmennyt aihe tarkastella sitä, miten direktiivin 2 artikla ihmiskauppaan liittyvistä rikoksista vastaa rikoslain ihmiskaupparangaistussäännöksiä. Osa direktiivin artikloista koskee ihmiskaupan uhrien auttamista ja tukemista, joiden järjestämistä arvioidaan parhaillaan sisäasiainministeriön johdolla toimivassa lainvalmisteluhankkeessa. Direktiivin voimaansaattamisen ei ole kuitenkaan katsottu suoranaisesti aiheuttavan välttämättömiä muutostarpeita Suomen lainsäädäntöön. Luonnollisesti direktiivin vaatimukset tulee kuitenkin huomioida sekä rikoslain säännöksiä arvioitaessa että kehitettäessä ihmiskaupan uhrien auttamiseen liittyvää lainsäädäntöä.

Ihmiskaupparikoksia on toistaiseksi ollut melko vähän rikosprosessissa käsiteltävänä. Tämän on nähty johtuvan vaikeudesta löytää ihmiskaupan uhreja ja tunnistaa ihmiskaupatapauksia. Parin viimeisen vuoden aikana tapausten määrät ovat tosin olleet kasvussa.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö

2.1.1 Ihmiskaupparangaistussäännökset

Elokuun 2004 alussa voimaan tulleella laila rikoslain muuttamisesta (650/2004) lakiin lisättiin säännökset ihmiskaupasta ja törkeästä ihmiskaupasta. Seuraavassa säännösten sisältöä käsitellään hallituksen esitykseen HE 34/2004 vp perustuen. Koska ihmiskauppasäännökset perustuvat vahvasti kansainvälisiin velvoitteisiin, on tässä yhteydessä hallituksen esityksen perustelujen lisäksi kuvattu tiettyjen kysymysten osalta myös näiden velvoitteiden sisältöä.

Ihmiskauppa

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan ihmiskaupasta on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi se, joka

1. käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa,

2. erehdyttämällä toista tai tämän erehdyttä hyväksi käyttämällä,

3. maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai

4. ottamalla vastaan sellaisen korvauksen ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Momentissa viitatussa kohdassa säädetään rangaistavaksi paritusrikos.

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa valtaansa kahdeksatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1—4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty. Pykälän 3 momentin mukaan yritys on rangaistava.

Taustalla olevien kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö jakaantuu kolmeen osaan. Pykälän 1 momentin numeroiduissa kohdissa määritetään rikoksessa käytettävät vaihtoehtoiset *keinot*. Tämän lisäksi tunnusmerkistössä mainitaan vaihtoehtoiset *tekotavat* (esimerkiksi toisen valtaan ottaminen) ja rikoksen vaihtoehtoiset *tarkoitukset* (esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö). Jotta kysymyksessä on pykälässä tarkoitettu ihmiskauppa, kaikkien kolmen osatekijän on täyttyttävä.

Teko on rangaistava tahallisenä. Tahallisuuden on ulotuttava kaikkiin osatekijöihin. Momentissa mainittuja tekotapoja käytetään henkilön ”saattamiseksi hyväksikäytön kohteeksi”. Tunnusmerkistö ei siis edellytä, että henkilö olisi vielä joutunut esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai pakkotyöhön. Riittävää on, että tekijällä on ollut tarkoitus saattaa hänet tällaisen hyväksikäytön kohteeksi. Näin ollen esimerkiksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä rangaistaan erikseen, jos se täyttää seksuaalirikoksen tunnusmerkistön.

Pykälän yksityiskohtaiset perustelut ovat varsin perusteelliset (HE 34/2004 vp, s. 92/II—101/I). Perusteluista nostetaan seuraavassa esiin pykälän, lähinnä sen 1 momentin tulkinnan kannalta keskeisiä seikkoja:

Keinot

Ihmiskaupan kohteen *riippuvainen asema* voi johtua esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, työ-, vuokra- tai velkasuhteesta taikka oleskelusta jossain laitoksessa. Se voi olla myös huumausaineen käyttäjän riippuvuutta huumausaineen toimittajasta. Riippuvaiseen asemaan henkilö voi joutua myös esimerkiksi silloin, jos uhataan paljastaa viranomaiselle hänen tekemänsä rikos tai se, että hän oleskelee maassa luvottomasti. Samoin riippuvuus toisesta henkilöstä syntyy, jos ihmiskaupan kohde on joutunut luovuttamaan tälle passinsa tai muun tärkeän asiakirjan.

Turvattomassa tilassa henkilö voi olla esimerkiksi vaikean taloudellisen tilanteen, asunnottomuuden, vakavan sairauden, päihteiden käytön, nuoren iän tai pakolaisuuden vuoksi. Myös lähiomaisen vakava sairaus tai päihteiden käyttö voi johtaa henkilön turvattomaan tilaan. Turvaton tila voi liittyä myös henkilön aikaisemmasta prostituutiosta tai muusta syystä johtuvaan vaikeaan sosiaaliseen asemaan. Turvattomuutta voivat lisätä henkilön psyykkiseen tilaan vaikuttavat tekijät esimerkiksi seksuaalisesta tai muusta väkivallasta. Nuoren henkilön ollessa kysymyksessä turvattomuuteen voi vaikuttaa lapsena koettu seksuaalinen hyväksikäyttö tai laiminlyödyksi tuleminen.

Pykälän aikaisempia perusteluja yleisemmällä tasolla täydentäen voidaan todeta, että riippuvaisella asemalla ja turvattomalla tilalla viitataan rikosentekijän ja uhrin väliseen epätasapainoiseen valta-asemaan ja uhrin haavoittuvuuden väärinkäyttöön. Käsitteenä riippuvainen asema liittyy rikosentekijän ja uhrin väliseen suhteeseen. Riippuvaisessa asemassa on kyse vallan väärinkäytöstä, jossa tekijä käyttää väärin omaa asemaansa ja saa sitä kautta uhrissa aikaan riippuvuussuhteen, joka vaikeuttaa hyväksikäytöltä suojautumista ja estää irtautumisen ihmiskaupan muodostavasta toiminnasta. Kansainvälisissä velvoitteissa käytetään esimerkiksi sellaista

ilmaisua kuin ”the abuse of power” (direktiivi ja lisäpöytäkirja). Turvaton tila liittyy uhrin itseensä. Jokin uhrin elämän olosuhde tai ominaisuus tekee hänet haavoittuvaiseksi ja altistaa hänet normaalia enemmän hyväksikäytölle. Tekijä käyttää tätä uhrin haavoittuvasta asemaa hyväkseen. Kansainvälisissä velvoitteissa käytetäänkin tältä osin ”haavoittuvuuden” (”vulnerability”) käsitettä.

Toisen *erehdyttämisen* lisäksi kysymykseen tulee siis myös *erehdyksen hyväksikäyttäminen*, joka esimerkiksi petosta koskevassa 36 luvun 1 §:ssä on rinnastettu erehdyttämiseen. Erehdyttämisestä voi olla kysymys silloinkin, kun henkilö sinänsä tietää olevansa esimerkiksi matkustamassa työhön pornografisissa esityksissä tai prostituoiduksi, mutta hänelle on annettu valheellisia tietoja työn tai toiminnan olosuhteista tai siitä saatavasta korvauksesta. Kuitenkin erehdyttämisen on liityttävä kokonaisuuden kannalta olennaisiin seikkoihin: esimerkiksi vähäinen poikkeama työstä luvatussa palkasta ei vielä merkitse sitä, että henkilöä olisi erehdytetty ja ihmiskaupan tunnusmerkistö täyttyisi.

Korvauksen maksaminen toista vallassaan pitävälle henkilölle on eräänlaista toisen ostamista käyttöön. Toista vallassaan pitävä luovuttaa saamansa korvauksen vuoksi toisen ”ostajalle” tai jollekin tämän käyttämälle välilläkädelle. Tässä tarkoitettua korvauksesta on kysymys silloinkin, kun se luovutetaan jollekin muulle henkilölle kuin ihmiskaupan kohdetta vallassaan pitävälle, kunhan korvaus vaikuttaa niin, että tämä henkilö antaa suostumuksensa. Rangaistavuuden edellytyksenä on, että korvauksen antaminen on johtanut henkilön luovuttamiseen. Pelkkä korvauksen maksaminen voi kuitenkin johtaa siihen, että tekoa arvioidaan rangaistavana yrityksenä.

Korvauksen vastaanottamista voi puolestaan luonnehtia toisen myymiseksi. Edellä ostamisesta esitetty koskee soveltuvin osin myös henkilön myymistä.

Tekotavat

Toisen ottaminen valtaan tarkoittaa sitä, että henkilö paitsi menettää vapautensa, myös joutuu valtaan ottajan määräämisvallan alaiseksi. Valtaan ottajan voidaan sanoa saavan vallinnan kohteena olevaan henkilöön. Ky-

symys on siis pidemmälle menevästä toiminnasta kuin pelkästä vapaudenriistosta.

Värvääminen tarkoittaa henkilön houkuttelemista tai pyytämistä ihmiskaupan kohteeksi. Värvääminen toteutuu vasta, kun henkilö suostuu tähän. Henkilön voidaan katsoa suostuneen ihmiskaupan kohteeksi vasta kun hän ryhtyy joihinkin tätä tarkoittaviin toimiin, esimerkiksi lähtee matkalle, jonka tarkoituksena on siirtyminen ulkomaille seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Sitä aikaisemmin kyseessä on rangaistava yritys.

Henkilön voi *luovuttaa* ihmiskauppaa var-ten häntä vallassaan pitävä tai joku kolmas henkilö. Luovuttaminen voi tapahtua korvauksella vastaan tai ilman sitä. *Kuljettaminen* tarkoittaa kaikenlaista henkilön siirtämistä paikasta toiseen kaikissa matkan vaiheissa, siis myös esimerkiksi saattamista lähtöpaikasta johonkin välietappiin. Henkilön *vastaanottaminen* koskee yhtä lailla matkan välivaiheessa kuin lopullisessa kohteessa tapahtuvaa vastaanottamista.

Henkilön *majoittaminen* tulee kysymykseen matkalla tai perille saavuttua. Majoittaja ei välttämättä pidä toista vallassaan, minkä vuoksi majoittaminen mainitaan pykälässä erikseen. Majoittaminen tarkoittaa hallituksen esityksen perustelujen mukaan, paitsi pysyvemmän olinpaikan järjestämistä, myös ihmiskauppaa koskevien Palermon yleissopimuksen lisäpöytäkirjan ja Euroopan unionin puitepäättöksen mukaista toisen kätkemistä. Ihmiskaupan kriminalisoimista koskevien kansainvälisten velvoitteidenkin näkökulmasta sitä, että olinpaikan tulisi olla ”pysyvämpi”, voidaan pitää liian pitkälle vietyinä vaatimuksena. Ihmiskaupalle on myös tyypillistä sen kohdistuminen liikkuvaan väestöön, jolloin rikoksen toteuttamiseksi ja rikosvastuun välttämiseksi rikoksen kohteena olevan henkilön olinpaikkaa saatetaan vaihtaa lyhyinkin aikavälein. Vaikka majoituksen ei tarvitse olla pitkäaikaista, sillä täytyy olla kuitenkin sellainen kesto, että majoituksella on merkitystä ihmiskaupparikoksen toteuttamisen kannalta.

Teon tarkoitus

Seksuaalisen hyväksikäytön käsite on kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti laajem-

pi kuin 20 luvun mukaisten seksuaalirikosten käsite. Se kattaa myös sellaiset teot, joista ei sinänsä rangaista seksuaalirikoksina, kuten henkilön käyttämisen pornografian tuotannossa tai pornografisissa esityksissä. Seksuaalisella hyväksikäytöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä kuitenkin tavallisimmin henkilön hyväksikäyttämistä prostituutiossa. Prostituutiolla tarkoitetaan samaa kuin paritusta koskevassa 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa eli korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa taikka kahdeksatoista vuotta nuoremman henkilön tekemää sukupuoli-
lusiveellisyyttä loukkaavaa tekoa.

Jos mitään korvausta ei ollut tarkoitettu suoritettavaksi, kysymys voi olla prostituutioon rinnastettavasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jos tähän viittaavat esimerkiksi suunniteltu sukupuoliyhteyksien toistuvuus tai tahdonvastaisuus. Sikäli kuin kysymyksessä on pornografian valmistus tai pornografiset esitykset, kysymyksessä ei välttämättä tarvitse olla rikoslain mukaan rangaistava pornografia. Ihmiskaupparangaistussäännösten ohella sovellettaviksi voivat tulla seksuaalirikoksia ja pornografiarikoksia koskevat rangaistussäännökset.

Toisena teon tarkoitusta koskevana vaihtoehtona rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan tarkoitus saattaa henkilö *pakkotyöhön*. Orjuuden kaltaiset olot ovat momentissa jäljempänä mainittuja ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita. Jos kysymys on varsinaisesta orjuudesta, teosta rangaistaan törkeänä ihmiskauppana.

Vuonna 1930 hyväksytyn kansainvälisen työjärjestön (ILO) pakollista työtä koskevan yleissopimuksen (SopS 44/1935) mukaan pakollisella työllä ymmärretään kaikenlaista työtä tai palvelusta, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut. Vuonna 1957 hyväksytty ILO:n sopimus pakkotyön poistamisesta (SopS 17/1960) määrää jäsenvaltiot lakkauttamaan pakkotyön ja olemaan käyttämättä sitä muun muassa poliittisena pakko- tai kasvatuskeinona, työvoiman mobilisoimiseksi taloudellista kehitystä edistäviin tarkoituksiin, menetelmänä työkurin ylläpitämiseksi, rangaistuksena lakkoon osallistumisesta taikka rodulli-

siin, sosiaaliin, kansallisiin tai uskonnollisiin syihin perustuvana syrjintämenettelynä. Vuodelta 1930 olevassa ILO:n sopimuksessa on rajattu tietyt toiminnot käsitteen ”pakollinen työ” ulkopuolelle. Vastaavia rajoituksia on niissä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten artikloissa, jotka kieltävät orjuuden ja pakkotyön (kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 8 artikla, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artikla). Niinpä pakkotyönä ei pidetä esimerkiksi vankeusrangaistuksen aikana vaadittua työtä tai asepalvelusta. Pakkotyön käsitteen kansainvälistä kehittymistä on selostettu tarkemmin nykytilan arviointia koskevassa jaksossa 2.4.3 (Rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyrynnän välillä sekä työperäistä ihmiskauppaa koskevan pakkotyön käsite).

Kolmantena teon tarkoituksena rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan henkilön saattaminen *ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin*. Ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden käsitteen voidaan katsoa riippuvan ajankohdasta ja kulttuurista. Tällaisina olosuhteina voidaan pitää ainakin niitä orjuuteen verrattavia järjestelmiä ja käytäntöjä, jotka on mainittu Yhdistyneissä kansakunnissa vuonna 1956 hyväksytyssä lisäsopimuksessa orjuuden, orjakaupan ja orjuuteen verrattavien järjestelmien ja käytännön tukahduttamisesta (SopS 17/1959). Sen 1 artiklan mukaan jäsenvaltiot sitoutuvat lopettamaan velkaorjuuden (a kohta) ja maaorjuuden (b kohta). Velkaorjuudella tarkoitetaan asemaa, joka johtuu siitä, että velallinen on sitoutunut velan vakuudeksi suorittamaan henkilökohtaisia palveluksia, jos näiden palveluksien kohtuullinen arvo ei vaikuta velan suoritukseen tai jos näiden palvelusten aika ei ole rajoitettu tai niiden luonne määrätty. Mainituissa lisäsopimuksessa rinnastetaan orjuuteen myös sopimuksessa tarkemmin kuvatut pakkoa-voliiton muodot (c kohta), joihin kuuluvat tapaukset, joissa 1) nainen, ilman että hänellä on oikeus kieltäytyä, luvataan tai annetaan avioliittoon hänen vanhemmilleen, holhoojalleen, perheelleen tai mille muulle henkilölle tai henkilöryhmälle tahansa suoritettavaa raha- tai luontaisuuoritusta vastaan tai 2) naisen aviomiehellä, tämän perheellä tai suvulla on oikeus luovuttaa hänet kolmannelle vastik-

keellisesti tai muulla tavalla tai 3) nainen voidaan hänen aviomiehensä kuoltua luovuttaa perintönä toiselle henkilölle.

Edelleen lisäsopimuksessa mainitaan holhoojan toimesta tapahtuva alle 18-vuotiaan lapsen luovuttaminen, joko maksua vastaan tai ilman, lapsen tai hänen työnsä hyväksikäyttämiseksi (d kohta). Viimeksi mainittu lienee yleensä pykälässä erikseen mainittua luovuttamista seksuaalisen hyväksikäytön tai pakkotyön kohteeksi.

Lisäpöytäkirjan tulkintaohjeiden 66 kohdassa todetaan, että kun laitton adoptio vastaa edellä mainitun lisäsopimuksen 1 artiklan d kohdan mukaista menettelyä, myös sitä on pidettävä ihmiskauppana. Näiden orjuuteen rinnastettavien käytäntöjen lisäksi ihmisarvoa loukkaavina olosuhteina voidaan pitää ainakin sitä, kun teon tarkoituksena on, että henkilö joutuisi elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin keinoin. Kansainvälistä kehitystä näiden ihmiskaupan muotojen osalta on selostettu nykytilan arviointia koskevassa jaksossa 2.4.1 (Ihmiskaupparangaistus-säännöksen suhde direktiivin kriminalisointivelvoitteisiin).

Neljäntenä teon tarkoituksena rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan ihmiskaupan kohteena olevan henkilön *elimien tai kudoksien poistaminen* taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Pykälän perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 98/I) todetaan olevan ilmeistä, että kansainväliset velvoitteet eivät koske muuta kuin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa tapahtuvaa ihmiskauppaa elimien tai kudoksien poistamiseksi. Ne eivät koske myöskään jo irrotettujen elimien tai kudoksien kauppaa taikka elimien ja kudoksien irrottamista kuolleelta luovuttajalta, vaan ihmiskauppaa elinten tai kudosten irrottamiseksi. Yleisesti hyväksytty lähtökohta on, että ihmisen elimiä ei saa tarjota ansaitsemistarkoituksessa kaupaksi. Vaikka olisi tarkoituksena, että luovuttaja saisi koko korvauksen, momentissa tarkoitettu taloudellinen hyötymistarkoitus on silti olemassa.

Ihmiskaupan suhde paritukseen

Hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp käsitellään myös ihmiskaupan suhdetta parituk-

seen (s. 100/II ja 101/I). Perusteluissa todetaan, että paritusta koskevassa säännöksessä mainitaan tekotapana muun muassa huoneen järjestäminen prostituutiota varten, prostituution hyväksikäyttäminen ja toisen vietteleminen tai painostaminen prostituutioon. Rangaistavuuden edellytyksenä on, että tavoitteena on taloudellisen hyödyn hankkiminen. Tekotavat ovat jossain määrin päällekkäiset ihmiskauppaa koskevan säännöksen kanssa siltä osin, kuin ihmiskauppa koskee prostituutiota.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan kohde on ihmiskaupassa toisen määräämisen vallan alainen laajemmin kuin parituksessa. Ihmiskaupassa tekijä voi esimerkiksi käyttäen hyväksi toisen turvatonta tilaa pitää häntä vallassaan hänen saattamisekseen prostituutioon. Säännöstä ei ole tulkittava niin, että se olisi aina ajallisesti paritusta edeltävä teko. Tekijän voidaan katsoa toimivan henkilön saattamiseksi esimerkiksi prostituutioon silloinkin, kun hän toimii syntyneen tilanteen jatkamiseksi eli estää toista luopumasta prostituutiosta. Jos parituksen kaltaisessa tilanteessa ihmiskaupan muut tunnusmerkit (käytetyt keinot ja tekotavat) ovat olemassa, ihmiskauppasäännöstä on pidettävä ensisijaisena paritussäännöksiin nähden, myös törkeää paritusta koskevaan säännökseen nähden. Paritus voi myös muuttua ihmiskaupaksi, jos prostituoitu käyttäen ihmiskauppasäännösten mukaisia keinoja saadaan jatkamaan toimintaansa.

Eduskunnan lakivaliokunta (LaVM 4/2004 vp) totesi tekijän ja teon kohteen välisen alitussuhteen olevan ihmiskaupassa intensiivisempi ja kokonaisvaltaisempi kuin parituksessa. Valiokunta korosti lisäksi, että ottaen huomioon ihmiskaupan korkea rangaistusasteikko samoin kuin tunnusmerkistössä käytettyjen käsitteiden avoimuus (esimerkiksi ”riippuvainen asema” ja ”turvaton tila”), suhteessa paritussäännöksen soveltamisalaan ihmiskaupan tunnusmerkistön avoimia käsitteitä on syytä tulkita suppeasti. Tällä tavoin valiokunnan mukaan ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö voidaan rajata koskemaan niitä vakavina pidettäviä tekoja, joiden riksoikeudellinen arviointi selvästi edellyttää kyseisen säännöksen soveltamista.

Törkeä ihmiskauppa

Törkeä ihmiskauppa säädetään rangaistavaksi rikoslain 25 luvun 3 a §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan tekijä syyllistyy siihen, jos ihmiskaupassa

1. käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta,

2. aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä,

3. rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai

4. rikos on tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.

Ihmiskaupan katsominen törkeäksi edellyttää lisäksi, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Pykälän 2 momentin mukaan törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä. Pykälän 3 momentin mukaan törkeän ihmiskaupan yritys on rangaistava. Tässä voidaan myös rikoslain 25 luvun 3 a §:n perusteluista (HE 34/2004 vp, s. 101—105/I) nostaa esiin eräitä seikkoja.

Rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin kvalifiointiperusteet

Ensimmäisenä teon törkeäksi tekävänä perusteena rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentissa mainitaan se, että ihmiskaupassa käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta. Väkivallan ja uhkauksen tulkinta on suhteellisen vakiintunutta. Kavaluus on erehdyttämistä, joka on luonteeltaan vakavampaa kuin perustekomuodon mukainen erehdyttäminen. Erehdyttämistä voidaan pitää kavaluutena, kun se koskee aivan olennaista seikkaa. Kavaluutta voi olla esimerkiksi tilanne, jossa

tekijä erehdyttää vanhemmat antamaan lapsen hänen huostaansa muka ulkomailla annettavaan koulutukseen, mutta tuleekin käyttämään lasta ihmiskaupan kohteena. Samoin kavaluudesta voisi olla kysymys, kun henkilö erehdytetään matkustamaan ulkomaille esimerkiksi kotiapulaiseksi, mutta hän joutuukin perille päästyään prostituoiduksi.

Koska tekotapoina mainitaan väkivalta, uhkaus ja kavaluus, teko saattaa täyttää myös muun rikoksen, kuten esimerkiksi pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Jos tällainen rikos on liittynyt välittömästi ihmiskauppaan, sovelletaan vain törkeää ihmiskauppaa koskevaa säännöstä. Jos taas esimerkiksi väkivaltaa tai uhkausta on käytetty pitempään kuin välittömästi ihmiskaupan toteuttamiseksi tai se on ollut vakavampaa kuin välittömästi ihmiskaupan toteuttamiseksi tarvittava väkivalta tai uhkaus, kysymykseen voi tulla myös tällaisen muuta rikosta koskevan rangaistus-säännöksen soveltaminen.

Rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentissa toisena mahdollisena ihmiskaupan törkeäksi tekävänä perusteena mainitaan, että 3 §:n mukaisella teolla on aiheutettu toiselle tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä. Hengenvaarallinen tila voidaan aiheuttaa pahoinpitelyllä. Jos hengenvaarallinen tila on aiheutettu tuottamuksellisella teolla tai 21 luvun 11 §:n mukaista vaaran aiheuttamista vastaavalla tekotavalla, kysymyksessä ei ole 1 kohdan mukainen väkivalta, vaan tekoa on arvioitava 2 kohdan perusteella. Kohtaa voidaan soveltaa, jos ihmiskaupan kohteena olevalle on aiheutunut vaikea ruumiinvamma, vakava ruumiillinen tai psyykinen sairaus tai hengenvaara. Soveltamiseen ei riitä, että teko on tehty esimerkiksi hengenvaarallisella tavalla, jollei hengenvaaraa tai muita tarkoitettuja seurauksia aiheutunut. Kohdan soveltamisessa voidaan nojautua vastaavien ankaroittamisperusteiden tulkinnassa syntyneeseen käytäntöön. Sellaisia ankaroittamisperusteita liittyy törkeään raiskaukseen (20 luvun 2 §) ja törkeään pahoinpitelyyn (21 luvun 6 §). Aiheutettu erityisen tuntuva henkinen tai ruumiillinen kärsimys voi johtua esimerkiksi siitä, että ihmiskaupan uhri on joutunut poik-

tä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,

4. muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai

5. viettelee tai painostaa toisen sellaiseen tekoon.

Pykälän 2 momentin mukaan parituksen yritys on rangaistava.

Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin mukaan kysymyksessä on törkeä paritus, jos parituksessa

1. tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,

2. rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti,

3. aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuvaa kärsimystä tai

4. kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi.

Parituksen katsominen törkeäksi edellyttää lisäksi, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeästä parituksesta tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Pykälän 2 momentin mukaan törkeän parituksen yritys on rangaistava.

Paritusrikokseen kuuluu siis taloudellisen hyödyn hankkiminen rikoksentehtäjälle itselleen tai toiselle henkilölle. Kuten aikaisemmin on todettu, ihmiskaupparangaistussäännöksissä taloudellista hyötymistarkoitusta edellytetään vain, jos rikos tehdään elimien tai kudoksien poistamiseksi.

Paritus voidaan rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan tehdä viettelemällä tai painostamalla. Kohtaa on käsitelty lähemmin sen perusteluissa (HE 6/1997 vp, s. 188). Niiden mukaan vietteleminen tyypillisimmillään ilmenee niin, että tekijä houkuttelee toista ryhtymään prostituutioon tarjoamalla tälle taloudellisia etuja. Myös peiteltympi etujen tarjoaminen voi olla viettelemistä, jos siihen kytkeytyy esimerkiksi lupaus huolehtia tarvittavien tilojen järjestämisestä tai asiakkaiden hankkimisesta. Painostaminen voi perustelujen mukaan tapahtua esimerkiksi vetoamalla siihen, että sukupuolisuhteeseen ryhtyminen olisi edullista jonkin tekijälle ja painostettavalle tärkeän edun, ku-

ten kauppasopimuksen, alennuksen tai muun sellaisen saavuttamiseksi. Perusteluissa todetaan, että huomiota on kiinnitettävä tilanteeseen ja asianomaisten väliseen suhteeseen kokonaisuudessaan.

Kun rikoslain 20 luvun 9 §:ää muutettiin samassa yhteydessä ihmiskaupparangaistussäännösten säätämisen kanssa, hallituksen esityksessä todettiin (HE 34/2004 vp, s. 89/II ja 90/I) pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaisen tekotavan osalta, että kohdassa on kysymys tilanteista, joissa tekijän menettely ei täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä, koska hän ei käytä toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa hyväkseen, erehdytä tai osta tai myy toista taikka saata toista prostituutioon käyttämällä väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta. Tekijän ja tekoon viettelyn tai painostetun suhde on siis tasavertaisempi kuin ihmiskaupassa. Perustelujen mukaan voidaan arvioida, että useimmiten painostamisessa on kysymys vähintään toisen aseman hyväksikäyttämisestä, johon sovelletaan ihmiskauppaa koskevaa säännöstä.

Rikoslain 20 luvun törkeää paritusta koskevan 9 a §:n perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 90/II) todetaan vaikeaa ruumiinvammaa, vakavaa sairautta, hengenvaarallista tilaa ja kärsimystä koskevan raskauttamisperusteen kohdalla, että tällaiset vahingot liittyvät tyypillisesti pikemminkin ihmiskauppaan kuin paritukseen. Perustelujen mukaan tällainen raskauttamisperuste on ollut tarpeen ottaa törkeää paritusta koskevaan säännökseen paritusta ja ihmiskauppaa koskevien säännösten yhdenmukaisuuden ja kattavuuden vuoksi.

2.1.3 Kiskonnantapainen työsyryntä

Toukokuun 2004 alussa voimaan tullessa rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä (302/2004) säädetään rangaistavaksi kiskonnantapainen työsyryntä. Taustalla olivat ulkomaisen työvoiman lisääntyneen käytön kautta esiin tulleet tapaukset. Rikoslain 47 luvun 3 a §:llä pyritäänkin suojaamaan ulkomaalaisia ja muuten heikommassa asemassa olevia työntekijöitä.

Kiskonnantapainen työsyryntä määrittyy työsyrynnän kautta. Työsyrynnästä tuomitaan rikoslain 47 luvun 3 §:n (885/2009) mukaan työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valites-

saan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan

1. rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, kansalaisuuden, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka

2. uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella.

Rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukaan, jos työsyryjinnässä asetetaan työnhakija tai työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelelmattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kiskonnantapaisessa työsyryjinnässä on siis kysymys työsyryjinnän erityistilanteesta. Kiskonnantapainen työsyryjintä ei ole kuitenkaan työsyryjinnän törkeä tekemuoto, mitä ilmentää se, että kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä tuomitseminen ei edellytä teon katsomista kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Rikoslain 47 luvun 3 a §:n soveltamiskynnys on kuitenkin 3 §:ää korkeammalla, koska tiettyjen seikkojen hyödyntämisen lisäksi edellytetään työnhakijan tai työntekijän asettamista huomattavan epäedulliseen asemaan. Rikoslain 47 luvun 3 a § syryjyttää erityissäännöksenä kiskontaa koskevan rikoslain 36 luvun 6 §:n 1 momentin, mutta kiskonnantapaista työsyryjintää koskeva säännös puolestaan syryjyytyy, jos tekoon soveltuu ankarammin rangaistavaa törkeää kiskontaa koskeva rikoslain 36 luvun 7 §.

Rikoslain 47 luvun 3 a §:n perusteluissa (HE 151/2003 vp, s. 17/I) on jonkin verran käsitelty pykälän soveltamisalaa. Perusteellisemmin asiaa on käsitelty oikeuskirjallisuudessa (Ari-Matti Nuutila ja Sakari Melander teoksessa Rikosoikeus, 2009, s. 1277–1280). Epäedullinen asema voi ilmetä esimerkiksi muihin työntekijöihin verrattuna huomattavasti alhaisemman palkan maksamisena tai epäasiallisina työaikoina.

Taloudellisesta ahdingosta on kysymys esimerkiksi silloin, kun työntekijällä ei ole mahdollisuutta toimeentuloon ilman vaadittua työtä. *Muun ahdingon* hyväksikäyttämistä voi olla työntekijän sairaudesta johtuvan lääkkeiden tarpeen tai asunnottomuuden hyödyntäminen. Rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettulla taloudellisella tai muulla ahdingolla on yhteys ihmiskauppasäännöksessä mainittuun turvattomaan tilaan, jonka edellyttämä ahdinko vaikuttaa kuitenkin vakavammalta kuin kiskonnantapaisessa työsyryjinnässä tarkoitettu.

Riippuvainen asema voi olla seurausta esimerkiksi sukulaisuus- tai perhesuhteesta, velkasuhteesta tai oleskelusta jossakin laitoksessa. Se voi myös olla huumausaineen käyttäjän riippuvuutta huumausaineen toimittajasta. Riippuvainen asema voi olla seurausta uhkauksesta paljastaa työnhakija tai työntekijä viranomaiselle esimerkiksi tehdyn rikoksen tai luvattoman maassa oleskelun vuoksi. Lisäksi riippuvainen asema voi syntyä esimerkiksi matkustusasiakirjojen luovuttamisella toiselle henkilölle. Rikoslain 47 luvun 3 a § ei edellytä sitä, että työnhakija tai työntekijä on riippuvuussuhteessa työnantajaan, vaan riippuvuussuhde voi olla olemassa myös toiseen henkilöön nähden.

Ymmärtämättömyys liittyy ennen muuta ulkomaalaisen työntekijän työsuhteen ehtoihin ja työoloihin sekä Suomen työlainsäädäntöä koskevaan tietämättömyyteen ja kokemattomuuteen. Ymmärtämättömyys voi johtua myös siitä, että henkilö esimerkiksi vajavaisen kielitaidon vuoksi on kykenemätön arvioimaan tekemänsä työsuhteen sisältöä ja merkitystä.

Ajattelemattomuus rikoslain 47 luvun 3 a §:n yhteydessä tarkoittaa lähinnä sitä, että työnhakija tai työntekijä ei tule edes ajatteleeksi työsuhteen tarkempia ehtoja tai työoloja, koska on hyväillään saamastaan työstä ja sen mahdollisesti tuomista toimeentulon kohentumismahdollisuuksista. *Tietämättömyys* viittaa suoraan työoloja tai työehtoja koskevaan tietämättömyyteen.

2.1.4 Rikoksen asianomistaja

Lainsäädännössä ei ole yleistä asianomistajan määritelmää. Asianomistajan käsite onkin

määrittynyt oikeuskäytännön ja kirjallisuuden kautta. Asianomistajaksi katsotaan henkilö, jonka oikeudellisesti suojattua etua rikos välittömästi loukkaa tai vaarantaa. Asianomistaja on sen oikeushyvän (esimerkiksi henki, terveys tai seksuaalinen itsemääräämisoikeus) haltija, jonka suojaksi teko on säädetty rangaistavaksi ja jota on myös ensi kädessä rikoksella loukattu. Asianomistajan määritelmä johtaa yleensä siihen, että asianomistajaksi katsotaan henkilö, jolle rikoksella on aiheutettu vahinkoa ja jolla on rangaistusvaatimuksen ohella siis oikeus vaatia rikosentekijän velvoittamista vahingonkorvaukseen. Kysymykseen tulee tällöin korvaus henkilövahingosta, esinevahingosta, taloudellisesta vahingosta tai henkisestä kärsimyksestä sen mukaan kuin vahingonkorvauslaissa (412/1974) tarkemmin säädetään. Asianomistaja voi saada korvausta vahingostaan myös rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla.

Asianomistajan asemaan liittyy rikosprosessissa monenlaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Tilanne on siis toinen kuin todistajalla, jota kuullaan asian ratkaisemiseksi merkityksellisten seikkojen selvittämiseksi. Keskeisiä asianomistajan asemaa koskevia säännöksiä on erityisesti esitutkintalaissa (805/2011), oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997) ja oikeudenkäymiskaaressa.

Asianomistajalla on oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa. Jos asianomistajan varallisuusolot sitä edellyttävät, oikeusapua voidaan antaa kokonaan tai osittain maksuttomasti. Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa, ja silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia virallisen syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten muun ohessa rikoslain 20 luvussa tarkoitetussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana, sekä vapauteen kohdistuvaa rikosta (esimerkiksi ihmiskaupparikos) koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Lisäksi sellaiselle asianomistajalle, jolle tuomioistuin voi määrätä avustajan, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeuden-

käynnissä, voidaan avustajan määräämisen edellytyksiä vastaavin edellytyksin määrätä tukihenkilö.

Eräiden rikosten osalta on katsottu aiheelliseksi säätää siitä, ketkä henkilöt ovat kyseisen rikoksen asianomistajia tai ketkä voivat käyttää rikoksen käsittelyssä asianomistajan puhevaltaa. Esimerkiksi rikoslain 39 luvun 9 §:n 2 momentissa säädetään siitä, ketkä velkojat ovat luvussa rangaistavaksi säädettyjen velallisen rikosten asianomistajia. Tavaramerkkilain (7/1964) 45 §:n 1 momentin mukaan, jos jollekulle on annettu yksinomainen oikeus rekisteröidyn tavaramerkin käyttämiseen tässä maassa ja sellaisesta käyttöluvasta on tehty merkintä tavaramerkkirekisteriin, on tavaramerkkioikeuden loukkaamista koskevissa asioissa sekä merkin haltijaa että käyttöluvan saajaa pidettävä asianomistajina. Vastaavan tyyppisiä säännöksiä on myös esimerkiksi yhteismerkkillaisissa (795/1980) ja ympäristönsuojelulaissa (86/2000).

Ihmiskaupan kohteena ollut henkilö on ihmiskaupparikoksen asianomistaja ja kiskonnantapaisen työsyRJinnän kohteena ollut työnhakija tai työntekijä on mainitun rikoksen asianomistaja. Paritusrikosten kohdalla sen sijaan oikeuskäytännönkin perusteella näyttää merkitystä olevan sillä, millä tavalla rikos on tehty. Parituksen ja törkeän parituksen tunnusmerkistöissä on tekotapoja, joiden perusteella parituksen kohteelle voi muodostua asianomistaja-asema. Aseman muodostumiseen vaikuttaa se, voidaanko rikoksella katsoa aiheutetun parituksen kohteelle vahinkoa. Vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n mukaan henkilövahinkona voivat tulla korvattavaksi, paitsi fyysisistä vammoista aiheutuva kipu ja särky sekä haitta, myös psyykkiset oireet kuten ahdistuneisuus ja masentuneisuus. Kysymystä parituksen kohteena olevan henkilön oikeudesta saada vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla korvausta kärsimyksensä käsitelty vahingonkorvauslainsäädännön muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä HE 167/2003 vp (s. 54/II ja 55/I). Esityksen perustelujen mukaan paritus saatetaan yksittäistapauksessa sisältää niin olennaisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen, että se oikeuttaa korvaukseen kärsimyksestä säännöksen nojalla. Olosuhteiden tulee tällöin kuitenkin olla sellaiset, et-

tä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus on ilmeinen. Vaikka parituksella ei olisi aiheutettu sen kohteelle vahingonkorvauslain nojalla korvattavaa vahinkoa, parituksen yhteydessä on saatettu tehdä muu siihen sisältyvätön rikos, jolla vahinkoa on aiheutettu ja jonka osalta kohteelle tulee asianomistajan asema.

2.1.5 Rikoksen kohteena olevan henkilön suostumus

Yleisimmin rikoksen uhrin suostumuksesta puhutaan käsiteltäessä sitä, poistaako uhrin antama suostumus muuten rangaistavan teon oikeudenvastaisuuden. Suomessa tätä kysymystä ei säännellä lainsäädännöllä, vaan oikeuskirjallisuudessa kehitetyllä suostumusopilla. Suostumusopin katsotaan soveltuvan suhteellisen harvoin rikoksiin. Erityisesti suostumuksen merkitys on noussut esiin pahoinpitelyrikosten yhteydessä. On esimerkiksi katsottu, että törkeään pahoinpitelyyn ei voida teon oikeudenvastaisuuden poistavaa suostumusta antaa.

Suostumuksen oikeudellisella merkityksellä on toinenkin puoli, joka koskee sitä, että jotkin rikokset ovat rangaistavia ilman uhrin suostumusta tehtynä. Tällöin suostumuksella on merkitystä rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta eli sen suhteen, onko henkilö syyllistynyt rangaistussäännöksessä rangaistavaksi säädettyyn tekoon. Nämä tapaukset voidaan erottaa kahteen ryhmään. Voidaan ensinnäkin säätää jokin rikos rangaistavaksi ilman uhrin suostumusta tehtynä, jolloin sana ”suostumus” mainitaan tunnusmerkistössä. Rikoslaissa on eräitä tällaisia säännöksiä (esimerkiksi sukupuolisiveellisyttä loukkaavaa markkinointia koskeva 17 luvun 20 §:n 1 momentin 3 kohta ja laitonta alkioon puuttumista koskeva 22 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohta). Toisaalta suostumuksen puuttumisen oleva rangaistavuuden edellytyksenä saattaa muuten ilmetä rangaistussäännöksen sanamuodosta tai ainakin säännöksen tulkinnan kautta. Kun sanaa ”suostumus” ei käytetä rangaistussäännöksessä, rangaistussäännöksen rakentumista suostumuksen puuttumiselle voidaan ilmaista esimerkiksi käyttämällä ilmaisuja ”luvattomasti” (esimerkiksi luvattonta käyttöä koskeva rikos-

lain 28 luvun 7 §:n 1 momentti) tai ”oikeudettomasti” (esimerkiksi kotirauhan rikkomista koskeva rikoslain 24 luvun 1 §:n 1 momentti). Tulkinnan kautta suostumuksen puuttumista edellyttäviksi rikoksiksi on katsottu myös sellaisia rikoksia, joita koskien johtopäätöstä ei ole tehtävissä yksittäisestä tunnusmerkistössä käytettävästä sanasta.

Ihmiskaupparikosten kannalta merkitystä on suostumuksen ensiksi mainitulla ulottuvuudella, joka siis koskee suostumuksen vaikutusta teon oikeudenvastaisuuteen. Tämä johtuu siitä, että ihmiskaupan kriminalisointiin velvoittavissa kansainvälisissä asiakirjoissa lähdetään siitä, että ihmiskaupan uhrin suostumus hyväksikäyttöön on merkityksellinen, mikäli jotakin kriminalisointia koskevassa artiklassa tarkoitettua keinoa on käytetty suostumuksen saamiseksi. Lähtökohta on se, että sen enempää ennen hyväksikäyttöä kuin sen alkaessa tai aikana annetulla suostumuksella ei tule olla merkitystä. Keinoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä keinoja, jotka mainitaan rikoslain 25 luvun ihmiskauppaa koskevan 3 §:n 1 momentin numeroituissa kohdissa (esimerkiksi riippuvaisen aseman hyväksikäyttö ja erehdyttäminen) ja törkeää ihmiskauppaa koskevan 3 a §:n 1 momentin 1 kohdassa (väkivalta, uhkaus ja kavaluus).

Kun ihmiskaupparangaistussäännöksiä säädettiin, pohdittiin myös suostumuksen merkitystä lisäpöytäkirjan ja puitepäätöksen valossa (HE 34/2004 vp, s. 99/II—100/II). Lopputulokseksi tuli, että lakiin ei otettu asiasta sääntelyä. Tältä osin todettiin ensinnäkin se, että rikoslaissa ei yleensä ole yksittäisiä rikoslajeja koskevia säännöksiä suostumuksen merkityksestä. Lisäksi se, mitä lisäpöytäkirjassa ja puitepäätöksessä on suostumuksen merkityksestä todettu, vastaa esityksen mukaan muutenkin sitä, mitä meillä on pidettävä lähtökohtana.

Hallituksen esityksen mukaan alle 18-vuotiaan antaman suostumuksen osalta lisäpöytäkirjan ja puitepäätöksen sisältämä sääntely on aukollinen. Suostumushan todetaan niissä merkityksettömäksi vain, jos teossa on käytetty tiettyjä keinoja, mutta lasten osalta tuollaisia keinoja ei edes tarvitse käyttää. Hallituksen esityksen perusteluissa käydään läpi ihmiskaupan eri tekotapoja lapsiuhrien

kannalta ja päädytään siihen lopputulokseen, että suostumus ei poista teon rangaistavuutta niissä tapauksissa, joissa teko on kohdistunut alle 18-vuotiaaseen.

2.1.6 Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakiello

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Säännökset oikeushenkilön rangaistusvastuusta ovat rikoslain 9 luvussa. Luvun 1 §:n mukaisesti yhteisö, säätiö tai muu oikeushenkilö, jonka toiminnassa rikos on tehty, on syyttäjän vaatimuksesta tuomittava rikoksen johdosta yhteisösakkoon, jos se on rikoslaisa säädetty rikoksen seuraamukseksi.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin soveltuvia rikoksia on käsitelty hallituksen esityksessä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 95/1993 vp). Mainitun hallituksen esityksen mukaan yhteisösakkoa tulisi käyttää vain melko harvojen ja suhteellisen vakavien rikostyyppien seuraamuksena. Tämä liittyy siihen, että yhteisösakkoprosessin käynnistäminen vähäisissä rikoksissa on voimavarojen väärinkäyttöä. Yhteisösakko on erityisen perusteltu rangaistus sellaisesta toiminnasta, jota suunnitellaan suhteellisen huolellisesti, koska seuraamuksen rikoksia ennalta estävä teho on tällöin suurimmillaan. Oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämistä koskevan hallituksen esityksen mukaan vastuumuodon tarve on ilmeisin verraten väljästi määritellyssä taloudellisessa rikollisuudessa, vaikka sitä ei ole syytä ehdottomasti sulkea pois muunlaisistakaan rikoksista.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämisen yhteydessä sen piiriin kuuluviksi otettiin joitakin rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäiseen vaiheeseen kuuluneita rikoksia, jotka hallituksen esityksessä esitettyjen suuntaviivojen mukaan oli luontevaa ottaa rangaistusvastuun piiriin. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettiin tällöin koskemaan eräitä lahjus-, avustus-, elinkeino- ja säännöstelyrikoksia. Vuoden 1995 jälkeen oikeushenkilön rangaistusvastuun kattamaa rikosten piiriä on laajennettu lähinnä uusien rangaistussäännösten kattaman toiminnan luonteen ja vakavuuden perusteella. Myös kan-

sainväliset velvoitteet ovat johtaneet oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin kuuluvien rikosten lisäämiseen.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu on liitetty ihmiskaupparikoksiin niiden rangaistavaksi säätämisen yhteydessä. Rikoslain 25 luvun 10 §:n mukaan ihmiskauppaan ja törkeään ihmiskauppaan sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Rikoslain 47 luvun 9 §:n (61/2003) perusteella työrikoksista ainoastaan työturvallisuusrikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään, joten esimerkiksi kiskonnantapainen työsyryntä ei ole oikeushenkilön rangaistusvastuun piirissä.

Liiketoimintakiello

Liiketoimintakiellon tarkoituksesta säädetään kiellostä annetun lain (1059/1985) 1 §:ssä. Sen mukaan sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi voidaan määrätä liiketoimintakiello siten kuin kyseisessä laissa säädetään.

Lain 2 §:n mukaan liiketoimintakielloon voidaan määrätä 1) yksityinen elinkeinonharjoittaja, jonka harjoittamasta liiketoiminnasta on kirjanpitolaissa (655/1973) säädetty kirjanpitovelvollisuus; 2) avoimen yhtiön yhtiömies, kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies ja eurooppalaisen taloudellisen yhteytymän henkilöjäsen; sekä 3) se, joka on yhteisön hallituksen jäsenenä tai toimitusjohtajana taikka muussa siihen rinnastettavassa asemassa, samoin kuin se, joka tosiasiallisesti johtaa yhteisön tai säätiön taikka ulkomaisen sivuliikkeen toimintaa taikka hoitaa sen hallintoa.

Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan kieltoon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, 1) jos hän on liiketoiminnassa olennaisesti laiminlyönyt siihen liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia; tai

2) jos hän on liiketoiminnassa syylistynyt rikolliseen menettelyyn, jota ei voida pitää vähäisenä. Lisäedellytyksenä on, että hänen toimintaansa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojen, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena.

Vaikka liiketoimintakiellosta annetun lain keskeisinä tarkoituksina ovat taloudellisiin väärinkäytöksiin ja talousrikoksiin (esimerkiksi velallisen rikokset) puuttuminen ja niiden estäminen, lakia voidaan 3 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella soveltaa tapauksissa, joissa liiketoiminnassa syyllistytään muihinkin vähäistä vakavampiin rikoksiin. Esimerkkinä lain valmistelutöissä (HE 198/1996 vp) mainitaan henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, työrikkokset ja ympäristörikkokset. Tällöinkin lain soveltamisen edellytyksenä kuitenkin on 3 §:n 1 momentin lopussa mainittu vahingollinen vaikutus. Tämän edellytyksen täytyessä liiketoimintakielto voidaan määrätä esimerkiksi liiketoiminnassa tehdystä kiskonnantapaisesta työsyrynnästä.

Pitkään liiketoimintakiellon määrääminen edellytti kaikissa tapauksissa sitä, että liiketoimintaan liittyvästä rikollisesta menettelystä on aiheutunut liiketoimintakiellosta annettu lain 3 §:n 1 momentissa aiheutettua vahinkoa. Suomen liittyminen kahteen Euroopan neuvoston yleissopimukseen, nimittäin lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehtyyn yleissopimukseen (SopS 87—88/2011) ja ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehtyyn yleissopimukseen (SopS 44/2012), on edellyttänyt sitä, että liiketoimintakielto voidaan määrätä eräistä liiketoiminnassa tehdyistä rikoksista siitä riippumatta, ovatko ne olleet 3

§:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla vahingollisia. Tällaisia rikoksia ovat alaikäisiin liittyvät paritus- ja pornografiarikokset sekä ihmiskaupparikokset.

2.2 Paritusrikosten, ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyrynnän lukumäärät ja niitä koskeva oikeuskäytäntö

Rikosten lukumäärät

Kiskonnantapaista työsyryntää koskeva rangaistussäännös tuli voimaan toukokuun 2004 alussa ja ihmiskaupparikoksia ja törkeää paritusta koskevat rangaistussäännökset tulivat voimaan elokuun 2004 alussa. Näitä rangaistussäännöksiä sovelletaan niiden voimaantulon jälkeen tehtyihin tekoihin. Rikosten lukumääriä ja oikeuskäytäntöä selvitetessä, rikosten ilmitulossa yleensä oleva viive huomioon ottaen, riittävän kuvan tilanteesta ja siinä tapahtuneesta kehityksestä saa, kun rajataan tarkastelu vuodesta 2006 alkavaan ajanjaksoon. Paritusta koskeva rikoslain 20 luvun 9 § on ollut pääosin nykyisen sisältöisenä voimassa vuoden 1999 alusta lähtien. Paritusjuttujen määrä laski voimakkaasti 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä. Esimerkiksi vuosina 2000—2004 poliisin tietoon tuli 41, 64, 63, 35 ja 22 epäiltyä paritusrikosta.

Paritusrikoksista, ihmiskaupparikoksista ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä poliisissa ja rajavartiolaitoksessa vuosina 2006—2013 kirjatut ilmoitukset:

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Paritus	9	6	5	13	3	20	39	9
Törkeä paritus	5	1	10	9	-	2	15	9
Ihmiskauppa	2	1	6	4	7	28	21	18
Törkeä ihmis- kauppa	4	1	2	3	3	7	4	3
Kiskonnantapainen työsyryntä	11	13	16	25	42	37	42	28

Lähde: Poliisihallitus

Syyttäjille saapuneet asiat ja nostetut syytteet paritusrikoksia, ihmiskaupparikoksia ja kiskonnantapaista työsyryntää koskevissa asioissa vuosina 2006–2013 (kaikkina vuosina ei ole ollut kaikkia ko. nimikkeiden rikoksia):

		Saapuneet asiat	Nostetut syytteet
2006	Paritus	5	5
	Törkeä paritus	1	1
	Törkeä ihmiskauppa	1	1
	Kiskonnantapainen työsyryntä	5	2
2007	Paritus	2	1
	Törkeä paritus	2	3
	Törkeä ihmiskauppa	3	1
	Kiskonnantapainen työsyryntä	10	–
2008	Paritus	1	2
	Törkeä paritus	3	1
	Ihmiskauppa	5	1
	Törkeä ihmiskauppa	–	1
	Kiskonnantapainen työsyryntä	13	9
2009	Paritus	2	3
	Törkeä paritus	7	4
	Ihmiskauppa	1	2
	Törkeä ihmiskauppa	1	1
	Kiskonnantapainen työsyryntä	8	4
2010	Paritus	3	1
	Törkeä paritus	5	7
	Ihmiskauppa	5	–
	Törkeä ihmiskauppa	3	1
	Kiskonnantapainen työsyryntä	13	3
2011	Paritus	5	3
	Törkeä paritus	3	2
	Ihmiskauppa	8	4
	Törkeä ihmiskauppa	1	1
	Kiskonnantapainen työsyryntä	21	8
2012	Paritus	8	2
	Törkeä paritus	3	3
	Ihmiskauppa	12	4
	Törkeä ihmiskauppa	8	7
	Kiskonnantapainen työsyryntä	22	10
2013	Paritus	8	5
	Törkeä paritus	6	4
	Ihmiskauppa	6	5
	Törkeä ihmiskauppa	2	4
	Kiskonnantapainen työsyryntä	22	6

Lähde: Valtakunnansyyttäjänvirasto

Paritusrikoksista, ihmiskaupparikoksista ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä vuosina 2006–2012 käräjäoikeuksissa tuomitut rangaistukset (tuomittujen henkilöiden lukumäärä):

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Paritus	12	8	3	12	21	5	4
Parituksen yritys	1	-	-	-	-	-	1
Törkeä paritus	-	4	-	2	6	-	2
Ihmiskauppa	-	-	-	-	-	-	6
Törkeä ihmis- kauppa	7	-	5	-	-	1	1
Kiskonnantapainen työsyryntä	4	-	3	12	4	3	8

Lähde: Tilastokeskus

Käräjäoikeuksissa annetut tuomiot vuosina 2006–2013 (tapausten lukumäärä).

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Paritus	4	3	1	4	1	1	4	1
Törkeä paritus	-	3	-	3	4	1	2	1
Ihmiskauppa	-	-	-	-	-	-	3	2
Törkeä ihmis- kauppa	1	-	1	-	-	1	-	-
Kiskonnantapainen työsyryntä	1	-	1	7	2	4	6	1

Lähde: Oikeusministeriön oikeushallinto-osasto

Ihmiskaupparikosten määrät ovat kasvaneet jonkin verran muutaman viime vuoden aikana niin poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuintenkin tilastoissa. Ensimmäiset työperäistä ihmiskauppa koskevat tuomiot annettiin vuonna 2012. Tätä aiemmin annetut ihmiskauppatuomiot olivat liittyneet seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Vuoden 2011 loppuun mennessä tuomioistuimissa olleita ihmiskauppatapauksia on kuvattu tarkemmin ihmiskauppatyöryhmän mietinnössä (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 63/2012).

Oikeuskäytännöstä tehdyt havainnot

Havaintoja ja arviointia käytännön valossa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvästä ihmiskaupasta ja työperäisestä ihmiskaupasta sisältyy kansallisen ihmiskaupparaportoinnin vuoden 2010 kertomukseen ja työperäisestä ihmiskaupasta HEUNI:n vuoden 2011 tutkimukseen. Lisäksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa käsitellään vuonna 2009 valmistuneessa HEUNI:n tutkimuksessa ”Human trafficking and organised crime. Trafficking for sexual exploitation and organised procuring in Finland”

(Minna Viuhko ja Anniina Jokinen; Publication Series No. 62; jäljempänä ”HEUNI:n vuoden 2009 tutkimus”). Tutkimuksissa tarkastelun kohteena ovat myös paritusrikokset sekä kiskonnantapainen työsyryntä. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin vuoden 2012 kertomuksessa on käsitelty kahta kyseisenä vuonna annettua ihmiskauppatuomiota.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvät rikokset

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin vuoden 2010 kertomuksessa käsitellään sivuilla 114—119 ihmiskaupan piirteitä paritusjuttuja koskevassa aineistossa. Raportointi katsoi aiheelliseksi selvittää, onko ihmiskaupan piirteitä ollut esitutkintaan edenneissä paritusjutuissa. Kertomuksessa todetaan, että tarkastelluissa tapauksissa prostituoitujen kontrolloiminen fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla on ollut varsin yleistä. Väkivallalla uhkaamisen lisäksi saatetaan uhata esimerkiksi ilmoittamisella poliisille siitä, että prostituoitu oleskelee laittomasti maassa. Parittajat saattavat myös ottaa haltuunsa paritettavien matkustusasiakirjat. Parituksen kohteiden itsemääräämisoikeutta saatetaan rajoittaa myös esimerkiksi prostituoitujen saattamisella merkittäviin velkasuhteisiin ja kontrolloimalla heidän liikkumistaan.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksessa todetaan, että useilla poliisin tietoon tulleilla parituksen kohteilla ei näytä olevan tosiasiallista mahdollisuutta irrottautua toiminnasta tai poistua Suomesta niin halutessaan. Esitutinnan aikana poliisin tietoon tullut fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla uhkailu ei välttämättä tule esiin enää tuomioistuinkäsittelyssä. Myöskään esitutkinnassa ei välttämättä kiinnitetä huomiota pakottamista ja liikkumisvapauden rajoittamista hienovaraisempiin prostituoitujen kontrolloikeutuihin. Kertomuksen mukaan huomiota yleensä kiinnitetään parituksen kohteiden alkuperäiseen vapaaehtoisuuteen toimia prostituoituina. Vapaaehtoisuutta tunnutaan lisäksi usein tulkittavan niin, että mikäli parituksen kohdetta ei ole pakotettu prostituutioon, myy hän seksiä täysin vapaaehtoisesti. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin analyysin perusteella parituksessa näyttää olevan

pidetty normaalina, että valtasuhde parituksen kohteiden ja parittajien välillä on epätasapainoinen ja että prostituoitu on toiminnassa suostumuksellisesti mukana parittajan yksipuolisesti asettamilla ehdoilla. Raportointi havaintojen mukaan koska lievempien painostus- ja pakotuskeinojen katsotaan sisältyvän parituksen tunnusmerkistöön, ei kiristämistä, pakottamista tai muita henkilöön kohdistuvia rikoksia yleensä tutkita myöskään erikseen, vaikka nämä rikokset antavat parituksen kohteille asianomistaja-aseman rikosprosessissa. Raportointi havaintojen mukaan esitutkintaviranomaiset kokevat paritusta koskevat säännökset helpommiksi soveltaa kuin ihmiskauppaa koskevat säännökset.

HEUNI:n vuoden 2009 tutkimuksen aineisto perustuu ensinnäkin haastatteluihin, joiden kohteina oli tutkijoita, poliisin, rajavartiolaitoksen ja muiden merkityksellisten viranomaisorganisaatioiden edustajia sekä kansalaisjärjestöjen edustajia. Tuomioistuinratkaisuista tarkastelun kohteena oli parikymmentä eri oikeusasteiden tuomiota vuosilta 2001—2009 koskien paritusrikoksia ja ihmiskaupparikoksia sekä seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä.

Ihmiskauppalainsäädäntöä koskevasta tutkimuksen jaksosta ilmenee, että henkilöhaastattelujen perusteella lainsäädäntö ja sen tulkintatapa nähdään ongelmallisiksi. Parituksen ja ihmiskaupan tunnusmerkit ovat osin päällekkäisiä, ja poliisi pitää paritusta helpommin toteennäytettävänä. Paineen alla työskenteleminen ja voimankäyttö nähdään törkeän parituksen elementeiksi tutkimuksen mukaan. Viranomaisnäkökulmasta keskeiseksi ongelmaksi nähdään riittävän näytön hankkiminen ihmiskaupasta. Lisäksi on kiinnitetty huomiota siihen, että tuomioistuimissa (tuolloin kaksi tuomiota) on ihmiskaupaksi katsottu vain ilmeisimmät teot. Merkitystä ei välttämättä katsota olevan sillä, tuomitaanko rikoksentehtyjä (törkeästä) parituksesta vai ihmiskaupasta.

Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvät rikokset

Kansallinen ihmiskaupparaportointi pyrki ensimmäisen toimintavuotensa aikana selvittämään myös ulkomaisen työvoiman käyt-

töön liittyviä mahdollisia ongelmia tarkastelemalla sellaisia tuomioistuinratkaisuja työsyrynnästä ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, joissa asianomistajana on ollut ulkomaalaistaustainen henkilö tai joissa on ollut havaittavissa ihmiskauppaan viittaavia seikkoja. Ratkaisuja pyydettiin myös kiskonnasta ja kiristyksestä silloin, kun tapauksiin on liittynyt ulkomaalaisia tai seikkoja, jotka voivat viitata ihmiskauppaan.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin vuoden 2010 kertomuksessa todetaan tarkastelun perusteella vaikuttavan siltä, että ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyy Suomessa työperäiseen ihmiskauppaan ja siihen liittyvään työvoiman hyväksikäyttöön viittaavia piirteitä. Tarkastellun aineiston perusteella suurimmat ulkomaisen työvoiman käytön ongelmat liittyvät alipalkkaukseen ja ylitöiden teettämiseen ilman eri korvauksia. Ulkomaiset työntekijät saattavat työskennellä Suomessa ilman työ sopimusta tai työ sopimukset saatetaan tehdä kielellä, jota työntekijä ei ymmärrä. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin aineiston perusteella työntekijöitä saatetaan myös asuttaa epäinhimillisissä tai ainakin suomalaista käytäntöä selvästi heikommassa olosuhteissa kuitenkin niin, että asumisesta saatetaan periä huomattavia summia. Lisäksi työntekijöitä saatetaan kieltää keskustelemasta suomalaisten kanssa tai opiskelemasta suomen kieltä. Myös yhteydenpitoa ammattiliittoihin saatetaan rajoittaa. Esiintyy myös työntekijöiden matkustusasiakirjojen tai muun omaisuuden haltuun ottamista. Taustalla on usein rekrytointiin liittyvä työntekijän velkaantuminen työnantajalle. Tuomioistuinratkaisujen perusteella kiskonnantapaisista työsyrynnästä esiintyy eniten ravintola- ja rakennus alalla, mutta ongelmia näyttää löytyvän myös siivous- sekä puutarha-alalta ja ulkomaisten marjanpoimijoiden joukosta.

HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksesta ilmenee, että työvoiman hyväksikäytön yhteydessä fyysisen väkivallan käyttö on suhteellisen harvinainen ilmiö Suomessa, joskin tapauksia saattaa myös jäädä tulematta viranomaisten tietoon. Tutkimuksen mukaan uhkailu ja pelottelu ovat varsinaista fyysistä väkivaltaa yleisempi keino vaikuttaa työntekijöiden ja uhrien toimintaan ja kontrolloida heitä. Uhka saattaa kohdistua esimerkiksi

henkilön perheeseen tämän kotimaassa tai työsuhteen päättämiseen irtisanomisella. Seksuaalisen väkivallan käyttö näyttää Suomessa sangen harvinaiselta ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön kontekstissa. Toisaalta tutkimusaineistosta tuli esiin muutama tätäkin koskeva tapaus, lisäksi seksuaalinen väkivalta tai ahdistelu ei arkaluonteisena asiana tule välttämättä ilmi.

2.3 Ulkomaiden lainsäädäntö

Ihmiskauppa

Ruotsissa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön kannalta merkitystä on ihmisryöstön tunnusmerkistöllä. Ihmisryöstö säädetään rangaistavaksi rikoskaaren (brottsbalk) 4 luvun 1 §:ssä. Mainitusta rikoksesta tuomitaan se, joka ottaa valtaansa ja kuljettaa pois tai telkeää lapsen tai jonkun muun tarkoituksenaan vahingoittaa hänen henkeään tai terveyttään, pakottaa hänet palvelukseen tai kiristääkseen häntä. Ihmisryöstöstä tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi ja enintään 18 vuodeksi tai elinkaudeksi. Jos rikos on vähemmän törkeä, tuomitaan rikoksenteijä enintään kuuden vuoden vankeuteen.

Ruotsin rikoskaaren 4 luvun 1 a §:n 1 momentissa todetaan, että se, joka muissa kuin 1 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa laittomasti pakottamalla, harhaan johtamalla, käyttämällä hyväkseen toisen suojatonta asemaa tai muulla tällaisella epäasiallisella tavalla värvää, kuljettaa, siirtää, majoittaa tai vastaanottaa toisen tarkoituksessa hyväksikäyttää häntä seksuaalisiin tarkoituksiin, elimen poistamiseksi, sotapalvelukseen, pakkotyöhön tai muuhun toimintaan tilanteessa, joka aiheuttaa ahdinkoa uhrille, tuomitaan ihmiskaupasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Pykälän 2 momentin mukaan se, joka tekee 1 momentissa tarkoitettua tekoa alle 18-vuotiaalle henkilölle, tuomitaan ihmiskaupasta, vaikka mitään siinä mainittua epäasiallista keinoa ei ole käytetty. Jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettu teko on vähemmän törkeä, tuomitaan rikoksenteijä enintään neljän vuoden vankeuteen.

Norjan ihmiskauppasäännökset ovat rikoslain (straffelov) 224 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan ihmiskaupasta rangaistaan si-

tä, joka väkivalloin, uhkauksilla, väärinkäytämällä toisen haavoittuvaa asemaa tai muuten epäasiallisesti käyttäytymällä käyttää hyväkseen henkilöä a) prostituutioon tai muihin seksuaalisiin tarkoituksiin, b) pakkotyöhön tai pakolliseen palvelukseen, kerjääminen mukaan lukien, c) sotapalvelukseen vieraassa maassa tai d) elinten poistamiseen taikka joka harhaanjohtaa toisen käytettäväksi sellaiseen tarkoitukseen. Rangaistukseksi tuomitaan vankeutta enintään viisi vuotta. Samalla tavalla rangaistaan pykälän 2 momentin mukaan sitä, joka a) järjestää olosuhteet 1 momentissa mainitulle hyväksikäytölle tai harhaanjohtamiselle hankkimalla, kuljettamalla tai ottamalla vastaan henkilön, b) muulla tavalla myötävaikuttaa hyväksikäyttöön tai harhaanjohtamiseen tai c) antaa maksun tai muun edun saadakseen suostumuksen hyväksikäyttöön henkilöltä, jonka päätösvallan alaisena uhri on, tai joka ottaa vastaan sellaisen maksun tai muun edun. Pykälän 4 momentin mukaan törkeän ihmiskaupan enimmäisrangaistus on kymmenen vuotta vankeutta. Kun arvioidaan, onko teko katsottava törkeäksi ihmiskaupaksi, on erityistä painoa pantava sille, onko teon kohde ollut alle 18-vuotias, onko käytetty törkeää väkivaltaa tai pakkoa tai onko toiminta tuottanut merkittävää voittoa.

Tanskassa ihmiskauppa säädetään rangaistavaksi rikoslain (straffelov) 262 a §:ssä. Sen 1 momentin mukaan ihmiskaupasta rangaistaan sitä, joka värvää, kuljettaa, siirtää, majoittaa tai ottaa vastaan henkilön, jota kohtaan käytetään tai on käytetty 1) 260 §:n mukaista laitonta pakkoa, 2) 261 §:n mukaista vapaudenriistoa, 3) 266 §:n mukaisia uhkauksia, 4) erehdyksen oikeudenvastaista aiheuttamista, vahvistamista tai hyväksikäyttämistä taikka 5) muuta sopimatonta menettelytapaa tarkoituksessa käyttää hyväksi asianomaista sukupuolisessa siveettömyydessä, pakkotyössä, orjuudessa tai orjuudenkaltaisissa olosuhteissa, rangaistavassa toiminnassa tai elinten poistamisessa. Rangaistukseksi tuomitaan enintään kymmenen vuotta vankeutta. Pykälän 2 momentin mukaan samalla tavalla rangaistaan sitä, joka edellä todetussa tarkoituksessa 1) värvää, kuljettaa, siirtää, majoittaa tai ottaa vastaan alle 18-vuotiaan henkilön tai 2) antaa maksun tai muun edun

saadakseen suostumuksen hyväksikäyttöön henkilöltä, jolla on päätösvalta uhriin nähden, ja sitä, joka ottaa vastaan sellaisen maksun tai muun edun.

Paritus

Ruotsissa paritus säädetään rangaistavaksi rikoskaaren 6 luvun 12 §:ssä. Kyseisestä rikoksesta tuomitaan pykälän 1 momentin mukaan enintään neljän vuoden vankeusrangaistukseen se, joka edistää sitä tai epäasiallisella tavalla taloudellisesti hyöttyy siitä, että henkilöllä on satunnaisia seksuaalisia suhteita korvausta vastaan. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos henkilö, joka on antanut käyttöoikeuden huoneistoon, saa tietää, että huoneistoa käytetään kokonaan tai oleellisin osin satunnaisiin seksuaalisiin suhteisiin korvausta vastaan, ei toimi niin kuin kohtuudella voidaan vaatia, jotta saisi luovutuksen lakkaamaan, katsotaan hänen, mikäli toimintaa huoneistossa jatketaan tai toistetaan, edistäneen kyseistä toimintaa ja hänet tuomitaan ensimmäisen momentin mukaisesti. Jos 1 tai 2 momentin mukainen rikos on törkeä, tuomitaan rikoksentekijä pykälän 3 momentin mukaan törkeästä parituksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi. Sen arvioimisessa, onko rikos törkeä, tulee erityisesti tarkastella sitä, onko rikos tullut harjoitetuksi suuressa laajuudessa, tuottanut merkittävää voittoa tai sisältänyt toisen häikäilemätöntä hyväksikäyttöä.

Norjassa paritus säädetään rangaistavaksi rikoslain 202 §:ssä. Rikoksesta tuomitaan pykälän 1 momentin mukaan se, joka a) edistää toisen harjoittamaa prostituutiota taikka

b) vuokraa huoneistoja ja käsittää, että huoneistoja käytetään prostituutioon tai osoittaa törkeää huolimattomuutta siinä suhteessa. Rangaistukseksi tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään viisi vuotta. Pykälän 2 momentin mukaan se, joka julkisesti tarjoaa, välittää tai tiedustele prostituutiota, rangaistaan sakolla tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistuksella. Prostituutiolla tarkoitetaan pykälän 3 momentin mukaan tässä yhteydessä sitä, että henkilö on seksuaalisesa kanssakäymisessä tai toiminnassa toisen kanssa korvausta vastaan.

Tanskassa paritus säädetään rangaistavaksi rikoslain 228 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan parituksesta tuomitaan enintään neljän vuoden vankeusrangaistukseen se, joka

1) viettelee jonkun hankkimaan tuloja sukupuolisessa siveettömyydessä toisen kanssa, 2) voiton saamisen vuoksi viettelee jonkun sukupuoliseen siveettömyyteen toisen kanssa tai estää jotakuta, joka harjoittaa ammattinaan sukupuolista siveettömyyttä, luopumasta siitä, taikka 3) pitää bordellia. Pykälän 2 momentin mukaan samalla tavalla rangaistetaan sitä, joka kehottaa tai auttaa alle 21-vuotiasta henkilöä harjoittamaan ammattinaan sukupuolista siveettömyyttä, samoin kuin sitä, joka myötävaikuttaa henkilön kuljettamiseen ulos valtakunnasta, jotta tämä ulkomailla harjoittaisi ammattinaan sukupuolista siveettömyyttä tai tätä käytettäisiin sellaisessa siveettömyydessä, jos kyseinen henkilö on alle 21-vuotias tai tietämätön sellaisesta tarkoituksesta.

Ihmiskauppatyöryhmän mietinnössä (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 63/2012) on kuvattu lisäksi eräiden muiden maiden paritus- ja ihmiskauppasäännöksiä.

2.4 Nykytilan arviointi

2.4.1 Ihmiskaupparangaistussäännöksen suhde direktiivin kriminalisointivelvoitteisiin

Ihmiskaupan tekotavat

Puitepääätöksen 1 artiklan 1 kohdan ja rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin tavoin direktiivin 2 artiklan 1 ja 3 kohdassa ihmiskaupparikos jakaantuu kolmeen osaan eli keinoihin, tekotapoihin ja tarkoitukseen. Puitepääätöksessä ja direktiivissä keinot ja tekotavat on määritelty käytännössä toisiaan vastaavasti, kun tarkastellaan puitepääätöksen kohtaa ja direktiivin kohtia niin asiakirjojen englanninkielisten tekstien kuin suomenkielisen käännöksenkin valossa. Puitepääätöksen tultua kansallisesti voimaansaattetuksi vuonna 2004 tarkastelun lähtökohtana on, että rikoslain mainittu momentti tältä osin vastaa myös direktiivin asettamia vaatimuksia.

Direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa ihmiskaupan tekotavat määritellään puitepääätöksen

1 artiklan 1 kohtaa vastaavalla tavalla. Direktiivin mukaan rangaistavaa on oltava hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuva henkilöiden värväminen (recruitment), kuljettaminen (transportation), siirtäminen (transfer), kätkeminen (harbouring) tai vastaanottaminen (reception), mukaan lukien näihin henkilöihin kohdistuvan määräysvallan vaihtaminen tai siirtäminen (including the exchange or transfer of control over those persons). Puitepääätöksen lisäksi Suomen ihmiskauppatunusmerkkistön sisältöön myös tältä osin ovat olleet vaikuttamassa kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa koskeva lisäpöytäkirja ja ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus.

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa ihmiskaupan tekotavat määritellään ilmaisulla ”... ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi ...”. Vaikka momentissa käytetyt ilmaisut joiltakin osin sanamuodoltaan poikkeavat kansainvälisistä velvoitteista, ilmaisujen on velvoitteiden täytäntöönpanovaiheessa katsottu vastaavan kriminalisointivelvoitteissa käytettyjä. Epäselväksi on kuitenkin jäänyt se, miten momentissa käytetty tekotapa ”ottaa toisen valtaansa” suhtautuu kansainvälisiin velvoitteisiin, varsinkin momentin perusteluissa käytetyn rajauksen mukaan. Hallituksen esityksen HE 34/2004 vp mukaan (s. 95/II) mukaan toisen ottamisella valtaan tarkoitetaan sitä, että henkilö menettää vapautensa ja joutuu valtaanottajan määräämisvallan alaiseksi niin, että kysymys on pidemmälle menevästä toiminnasta kuin pelkästä vapaudenriistosta. Hallituksen esityksessä tätä tekotapaa ei nimenomaisesti yhdistetä mihinkään kansainvälisissä velvoitteissa käytettävään ilmaisuun. Näin rajatulle tekotavalle ei näytä löytyvän vastinetta myöskään kansainvälisten velvoitteiden selitysteksteistä, joita ovat lisäpöytäkirjan tulkintaohjeet (interpretative notes), puitepääätöksen ja direktiivin johdantokappaleet ja yleissopimuksen selitysmuistio (explanatory report).

Toisen valtaan ottamista koskevan tekotavan kynnys on sen perustelujen mukaan hyvin korkea. Kysyä voi ensinnäkin, missä

määrin näin korkeaa kynnystä voidaan pitää perusteltuna verrattuna muihin rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainittuihin teko-tapoihin. Kansainväliset velvoitteet eivät myös näytä lähtevän näin tiukasta ihmiskaupan kohteena olevan henkilön vallassa pitämisestä. Eräiden velvoitteiden tekotapoja koskevassa osassa käytetään, joskin tiettyssä yhteydessä, ilmaisua ”control over those persons”, jonka ensimmäisen sanan ei voi katsoa välttämättä viittaavan pelkästään hallituksen esityksen perustelujen mukaisiin tilanteisiin.

Teon vakavuuden ja paheksuttavuuden kannalta ei ole ratkaisevaa merkitystä sillä, onko uhri menettänyt vapautensa vai ei. Olennaista on se, että hän on ihmiskaupan keinojen käyttämisen vuoksi menettänyt mahdollisuuden toimia haluamallaan tavalla. Riittävää tulisi olla, että rikoksenteikijä käyttää uhriinsa nähden määräysvaltaa, joka puolestaan yleensä syntyy momentissa mainittujen keinojen käytöstä (esimerkiksi riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen) tai törkeän ihmiskaupan osalta rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 1 kohdassa mainittujen keinojen käytöstä (esimerkiksi uhkauksen käyttäminen). Tällaisessa tilanteessa ihmiskaupan uhri voi esimerkiksi asua omassa asunnossaan, jos hänen kuitenkin voidaan katsoa olevan rikoksenteikijän määräysvallan alainen.

Ihmiskaupan tarkoitukset

Direktiivin 2 artiklassa on ihmiskaupparikoksen tarkoitusta tarkennettu ja täydennetty siitä, mikä se oli puitepäättöksen 1 artiklan mukaan.

Seksuaalista riistoa koskevista hyväksikäyttömuodoista on direktiivissä poistettu aikaisemmin puitepäättöksessä erikseen mainittu pornografia, jonka voidaan katsoa sisältyvän kyseiseen riiston muotoon. Pakkotyötä, pakollista työtä ja pakollista palvelua koskevat osat ovat muuttuneet niin, että englanninkielisessä tekstissä ei enää käytetä sanaa ”compulsory”. Lisäksi direktiivissä pakko-työn tai pakollisen palvelun esimerkkinä mainitaan kerjääminen ja hyväksikäyttötapana myös rikollisen toiminnan hyväksikäyttö. Direktiivissä mainitaan puitepäättöstä täyden-

täen ihmiskaupan tarkoituksena myös elinten poistaminen.

Direktiivin johdantokappaleessa 11 käsitellään sitä, miten direktiivi aikaisempaan puitepäättökseen verrattuna kattaa uusia hyväksikäytön muotoja. Aluksi kappaleessa todetaan, että ihmiskaupan viimeaikaisen kehityksen huomioon ottamiseksi direktiivissä omaksuttu ihmiskaupan käsite on laajempi kuin puitepäättöksessä. Direktiiviä sovellettaessa kerjäämiseen pakottaminen olisi johdantokappaleen perusteella katsottava pakollisen työn tai palveluksen muodoksi pakollista työtä koskevan vuonna 1930 tehtyyn ILO:n sopimukseen sisältyvän määritelmän mukaisesti. Tästä syystä kerjäämisen hyväksikäyttö, mukaan lukien riippuvuussuhteessa olevan ihmiskaupan uhriksi joutuneen henkilön käyttö kerjäämiseen, kuuluu ihmiskaupan määritelmän soveltamisalaan vain siinä tapauksessa, että siinä täyttyvät kaikki pakollisen työn tai palveluksen tunnusmerkit. Alan oikeuskäytännön perusteella olisi arvioitava tapauskohtaisesti, onko mahdollinen suostuminen tällaisen työn tekemiseen tai palveluksen suorittamiseen pätevä. Direktiivin johdantokappaleessa 11 todetaan myös, että kun on kyse lapsesta, lähtökohtana olisi kuitenkin pidettävä aina sitä, ettei mahdollinen suostumus ole pätevä.

Käsite ”rikollisen toiminnan hyväksikäyttö” olisi ymmärrettävä toiminnaksi, jossa henkilöä käytetään hyväksi muun muassa taskuvarkauksiin, myymälävarkauksiin, huumausaineiden laittomaan kauppaan ja muuhun vastaavaan toimintaan, joka on rangaistavaa ja josta saadaan taloudellista hyötyä. Johdantokappaleessa todetaan vielä, että määritelmä kattaa myös ihmiskaupan elintenpoistamistarkoituksessa, joka loukkaa vakavasti ihmisarvoa ja ruumiillista koskemattomuutta, sekä muut teot kuten laittoman lapsesiottamisen tai avioliittoon pakottamisen siltä osin kuin ne täyttävät ihmiskaupan tunnusmerkistön.

Mitä tulee kerjäämiseen ja rikolliseen toimintaan, rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan eräänä ihmiskaupan tarkoituksena henkilön saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Aikaisemmin mainitun mukaisesti hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp todetaan (s. 97/II), että ihmisar-

voa loukkaavina olosuhteina voidaan pitää ainakin sitä, kun teon tarkoituksena on, että henkilö joutuisi elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin keinoin. Kansainvälisten määritelmienkin perusteella ihmiskaupassa on kysymys siitä, että sen kohteena olevaa henkilöä käytetään tai on ainakin tarkoitus käyttää hyväksi. Kysymys ei ole yleensä kerjäämisen tai rikollisen toiminnankaan osalta siitä, että henkilö elättää niillä itsensä, vaan siitä, että niistä hyötyy joku muu taho.

Edellä todettu ei kuitenkaan tarkoita sitä, että rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momenttia olisi kerjäämisen tai rikollisen toiminnan hyväksikäytön osalta täydennettävä. Sitä eivät edellytä myöskään direktiivin rajoitukset, joissa kerjääminen on kytketty pakkotyöhön ja pakolliseen palveluun ja joissa rikollinen toiminta on esitetty itsenäisenä ihmiskaupan tarkoituksena. Momentissa ei erotella pakko-työtä ja pakollista palvelua, vaan jälkimmäisen piirteitä voi sisältyä ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Kansainvälisten velvoitteiden kansallisessa voimaansaattamisessa riittää, että velvoitteen mukainen toiminta on kriminalisoitu. Toteuttamisessa on kansallista joustonvaraa. Hyväksikäytön muotojen lisäämisessä rangaistussäännökseen on oltava varovainen sen vuoksi, että yksityiskohtaisia hyväksikäyttötapoja on lukuisia, eikä niitä kaikkia ja mahdollisia tulevaisuudessa ilmaantuvia uusia tapoja voida tyhjentävästi mainita pykälässä. Ei ole myöskään ilmennyt käytännön tarvetta, jonka vuoksi kerjääminen ja rikollisen toiminnan hyväksikäyttö tulisi esimerkiksi käytännön toimijoita ohjaavista, lainsäädäntöä selventävistä syistä nimenomaisesti mainita kyseisessä momentissa.

Suomessa rikollisen toiminnan hyväksikäytönkin voi katsoa menevän ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden käsitteen alle. Kerjääminen voi toisaalta olla yleisesti ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden alle kuuluvaa, mutta kerjäämisen organisoinnista ja käytännön järjestämisestä riippuen siinä voi olla myös momentissa erikseen mainitun pakkotyön tyyppisiä piirteitä.

Direktiivissä mainitaan siis ihmiskaupan tarkoituksena myös elinten poistaminen, jota puitepäätöksessä ei mainittu. Tämä tarkoitus on jo kuitenkin todettu lisäpöytäkirjassa ja yleissopimuksessa, ja se onkin otettu myös

rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momenttiin kuitenkin niin, että momentissa mainitaan myös kudoksien poistaminen ja että molempien poistamisen osalta rangaistavuuden lisäedellytyksenä on poistamisen tapahtuminen taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Kuten aikaisemmin on todettu, hallituksen esityksessä HE 34/2004 vp taloudellisen hyötymistarkoituksen sisällyttämistä on perusteltu sillä, että ”on ilmeistä, että kansainväliset velvoitteet eivät koske muuta kuin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa tapahtuvaa ihmiskauppaa elimien tai kudoksien poistamiseksi”.

Laiton elimien tai kudoksien poistaminen on toimintaa, josta ei tarkempia tietoja juuri ole. Tämä koskee niin toiminnan laajuutta kuin yksittäisten tapausten ominaispiirteitä. Joka tapauksessa voidaan olettaa, että ihmiskaupparikoksen mukaisten keinojen ja tekotapojen yhteydessä poistamista tapahtuu pääosin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Tämä on tyypillistä myös muille ihmiskaupan tarkoituksille. Poissuljettua ei ole, että elinten poistamista tapahtuu muutenkin kuin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa ihmiskaupparikokseen syyllistytään tarkoituksessa saada elinsiirto tehdyksi rikoksenteikijän läheiselle henkilölle. Kansainvälisten velvoitteiden täysimittaisen toteuttamisen varmistamiseksi rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentista tulisi poistaa taloudellista hyötymistarkoitusta koskeva kohta.

2.4.2 Rajanveto ihmiskaupan ja parituksen välillä

Kansallisen ihmiskaupparaportoin vuodel 2010 kertomuksen johtopäätöksissä ja suosituksissa todetaan seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan osalta, etteivät ihmiskauppasäännökset tässä vaiheessa edellytä muutoksia, koska ne periaatteessa mahdollistavat kansainvälisten ja eurooppalaisten velvoitteiden mukaisen tulkinnan. Sitä vastoin kertomuksen mukaan tulisi harkita, edellyttäisivätkö parituspykälät muutoksia. Muutoksia valmisteltaessa tulisi varmistaa, etteivät parituspykälät olisi päällekkäisiä ihmiskauppaa koskevien rangaistussäännösten kanssa. Parituspykälästä tulisi kertomuksen

suosituksen mukaan poistaa sellaiset tunnusmerkitötekijät, jotka viittaavat ihmiskauppaa tarkoittavaan pakottamiseen ja painostamiseen.

Kansallisen ihmiskaupparaportoin kertonuksesta antamassaan lausumassa eduskunta edellyttää valtioneuvoston ryhtyvän toimenpiteisiin ihmiskauppaa ja paritusta koskevien rangaistussäännösten päällekkäisyyksien poistamiseksi (EK 43/2010 vp). Lausuma perustuu eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietintöön TyVM 13/2010 vp.

Valiokunnan mietinnössä toistetaan lakivaliokunnan lausunnossaan (LaVL 16/2010 vp) esittämiä näkökohtia, joihin työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan näkemykset voidaan tiivistää seuraavin lainauksin:

”... Jo ihmiskaupan rangaistussäännöksiä säädettäessä oltiin tietoisia niiden osittaisesta päällekkäisyydestä paritusrikossäännösten kanssa. Rangaistussäännösten päällekkäisyys voi osaltaan aiheuttaa käytännön tulkin- ta- ja soveltamisongelmia. Lakivaliokunta pitääkin aiheellisena selvittää, voidaanko lainsäädännön nykytilaa selkeyttää esimerkiksi paritusrikoksen tunnusmerkistöä tarkistamalla.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy lakivaliokunnan näkemyksiin ja edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin ihmiskauppaa ja paritusta koskevien rangaistussäännösten päällekkäisyyden poistamiseksi esimerkiksi paritusrikoksen tunnusmerkistöä tarkistamalla.”

Ohjausryhmän loppuraportin suosituksen mukaan on selvitettävä ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten välistä rajanvetoa lainsäädännössä ja tästä seuraavia mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita. Suosituksen perusteluissa todetaan tältä osin muun ohessa seuraava:

”Ihmiskauppa- ja paritusrikosten välisessä rajanvedossa vaikeutena on se, ettei ihmiskaupan tunnusmerkitötekijöitä useimmiten selvitetä esitutkinnassa vaan valitaan tutkin- nan kohteeksi parituksen tai törkeän parituksen tunnusmerkistö. Tekijöiden rikosvastuun toteutumisen kannalta rikosnimikkeeseen valin- nalla ei ole kovin suurta merkitystä, koska myös ihmiskauppaa lähellä olevien rikosten

rangaistusarvo on suuri. Uhrin kannalta on kuitenkin olennainen merkitys sillä, mikä rikosnimike esitutkinnassa valitaan ja millä rikosnimikkeellä syyttäjää syytteen nostaa. Paritusrikoksissa hyväksikäytetty on yleensä todistajan asemassa, kun taas ihmiskaupparikoksissa uhri saa asianomistajan aseman ja paremmat mahdollisuudet vahingonkorvauk- siin. Jos uhri on ulkomaalainen, rikosnimik- keellä on merkitystä myös oleskeluluvan saamisen kannalta, koska ihmiskaupan uhril- le voidaan muiden rikosten uhreista poiketen myöntää erityinen oleskelulupa.”

Kun seksuaalirikoksia koskeva rikoslain 20 luku aikanaan uudistettiin, parituksen todet- tiin olevan seksuaalisen hyväksikäytön muo- to. Lisäksi paritukseen liittyy vaara toisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoit- tumisesta. Perusteluissa todettiin, että ran- gaistavuus on kohdistettava niihin parituksen muotoihin, jotka loukkaavat prostituoidun omaa päätösvaltaa. Tulee pyrkiä tehokkaasti ehkäisemään mahdollisuuksia käyttää toisen prostituutiota taloudellisen hyödyn hankki- miseksi, koska tämä mahdollisuus on omiaan lisäämään prostituoituun kohdistuvaa painos- tusta (HE 6/1997 vp, s. 168).

Paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten vä- lisen rajanvedon kannalta merkityksellisiä ovat ainakin seuraavat kaksi tuomioistuimis- sa käsiteltyä ihmiskauppa-asiaa. Helsingin käräjäoikeus antoi 20.7.2006 Suomessa en- simmäisen ihmiskaupparikoksia koskevan tuomion. Siinä törkeäksi ihmiskaupaksi kat- sottiin ainoastaan kehitysvammaiseen uhriin kohdistuneet teot. Muihin asianomistajiin kohdistuneet teot katsottiin heidän heikosta asemastaan huolimatta törkeäksi parituksek- si. Näin siitäkin huolimatta, että tuomiosta ilmenee, että asianomistajille oli esimerkiksi asetettu työajat, heidän liikkumistaan ulkona oli rajoitettu ja heidän työskentelylleen oli asetettu tavoitteita. Asetettujen sääntöjen noudattamista oli valvottu ja sääntöjen rik- komisesta oli asetettu ”sakkoja”. Ainakin joi- takin kysymyksessä olevista naisista oli myös uhattu väkivallalla. Tuomioistuimien antoi merkitystä myös sille, että naiset olivat ryh- tyneet prostituutioon vapaaehtoisesti tai ai- nakin ymmärtäneet joutuvansa tarjoamaan ”intiimipalvelua” ja että naiset olivat ansain- neet toiminnallaan rahaa. Tuomioistuimien vii-

tasi perusteluissaan eduskunnan lakivaliokunnan mietintöön LaVM 4/2004 vp, jossa kehoitetaan tulkitsemaan tunnusmerkistön avoimia käsitteitä ”riippuvainen asema” ja ”turvaton tila” suppeasti ja katsotaan, että ihmiskaupassa tekijän ja teon kohteen välinen alistussuhde on intensiivisempi ja kokonaisvaltaisempi kuin parituksessa. Syyttäjä tai asianomistajat eivät näiltä osin valittaneet hovioikeuteen, jossa asia tuli käsiteltäväksi vastaajien valitusten vuoksi. Ensimmäiseen ihmiskauppatuomioon on kohdistettu kritiikkiä (esimerkiksi kansallisen ihmiskaupparaportoinnin vuoden 2010 kertomus) ”turvattoman tilan” käsitteen suppeasta tulkinnasta sekä huomion kiinnittämisestä rekrytointivaiheen vapaaehtoisuuteen. Tuomiosta valitettiin hovioikeuteen, jossa tältä osin käräjäoikeuden tuomioon ei tullut muutosta.

Kolmas Suomessa tuomioistuimeen saatettu ihmiskauppa-asia koski myös rajanvetoa paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten välillä. Siinä asian lopputulos poikkesi aikaisemman asian ratkaisusta. Syyttäjä vaati kahdelle vastaajalle rangaistusta ihmiskaupasta, mutta Helsingin käräjäoikeus tuomitsi 28.11.2008 antamallaan tuomiolla heidät parituksesta. Syyttäjän valitettua tuomiosta hovioikeus tuomitsi vastaajat 29.12.2009 antamallaan tuomiolla ihmiskaupasta. Vaikka myös tässä tapauksessa hovioikeus viittasi samoihin lakivaliokunnan kannanottoihin kuin Helsingin käräjäoikeus aikaisemmassa asiassa, hovioikeus mainitsemillaan perusteluilla päätyi toiseen lopputulokseen kuin aikaisemmassa asiassa oli päädytty. Hovioikeus toteaa perusteluissaan, että asianomistajalla ei ole puutteellisen kielitaitonsa, häneltä Suomessa puuttuneiden tukihenkilöiden, Virossa tapahtuneesta velkaantumisesta aiheutuneen heikon taloudellisen asemansa ja hänen psyykkisistä ominaisuuksistaan aiheutuneen keinottomuuden vuoksi ollut muuta todellista ja varteen otettavaa vaihtoehtoa kuin alistua jatkamaan seksipalvelujen myymistä. Hovioikeus toteaa asianomistajan olleen siten rikoslain 25 luvun 3 §:ssä tarkoitettu tavoin Suomessa seksipalveluja myydessään turvattomassa tilassa ja käräjäoikeudessa parituksesta rangaistukseen tuomituista riippuvainen. Tapauskohtaisista eroista huolimatta voidaan päätellä, että hovioikeuden tulkinta ihmis-

kaupparikoksen ulottuvuudesta on jälkimmäisessä tapauksessa ollut laajempi kuin käräjäoikeuden tulkinta ensimmäisessä tapauksessa.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin vuoden 2010 kertomuksessa ja HEUNI:n vuoden 2009 vuoden tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat olleet myös paritusrikoksina tuomioistuimiin päätyneet asiat. Kertomuksessa ja tutkimuksessa läpikäydyistä tapauksista sekä kertomuksen ja tutkimuksen johtopäätöksistä ilmenee, että rikosprosessissa on paritustapauksina käsitelty rikoksia, joissa prostituoituja voimakkaastikin kontrolloidaan esimerkiksi väkivallan käytöllä ja sillä uhkaamisella, liikkumavapauden rajoittamisella, erilaisten sääntöjen asettamisella sekä saattamalla prostituoituja velkasuhteisiin.

Ihmiskaupparaportoinnin kertomuksen ja HEUNI:n tutkimuksen tulokset eivät sinällään sulje pois sitä mahdollisuutta, että näkemys paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten välisestä rajasta ja sitä myötä myös oikeuskäytäntö ovat muuttumassa. Kertomuksessa ja tutkimuksessa tarkastellut tapaukset ovat ajalta ennen Helsingin hovioikeuden 29.12.2009 antamaa rajanvedon kannalta merkittävää tuomiota. Vuonna 2010 rikosprosessissa käsiteltyjen paritusrikosten määrä on vielä merkittävästi ylittänyt yksittäisten ihmiskaupparikosten määrän. Poliisissa ja rajavartiolaitoksessa viime vuosina kirjattujen ilmoitusten perusteella tilanteessa on tapahtunut muutosta. Esimerkiksi ihmiskaupasta on vuonna 2011 kirjattu 28 ilmoitusta, kun neljänä edellisenä vuonna ilmoituksia on yhteenlaskettunakin ollut vähemmän. Suuntausta ei voida kuitenkaan tulkita niin, että kysymys olisi pelkästään siirtymästä paritusrikosten puolelta ihmiskaupparikosten puolelle. Myös parituksesta on vuonna 2011 kirjattu selvästi enemmän rikosilmoituksia edellisiin vuosiin verrattuna. Paritus- ja ihmiskaupparikosten käsittelyssä käytännön tasolla mukana olevien käsityksen mukaan valmiudet tunnistaa ihmiskauppaa ovat vähitellen kehittyneet, mikä osittain liittyy viranomaisten saamaan koulutukseen ja karttuneeseen tutkintakokemukseen. Kysymyksessä olevien rikosten tutkiminen myös edellyttää riittäviä resursseja.

Havainnot rangaistussäännösten soveltamiskäytännöistä eivät välttämättä osoita säännösten muuttamistarpeita. Tutkittavan rikoksen valintaan voivat vaikuttaa monenlaiset käytännön näkökohdat. Näytön hankkiminen ihmiskaupparikoksista on aikaa vievää ja voimavaroja kysyvää. Näyttöä on saatava kerättyä teon kolmesta tasosta (keino, tekotapa ja tarkoitus). Ihmiskaupparikosten selvittämisen kannalta yhteydenpito ihmiskaupan uhrin kotimaahan saattaa olla tarpeen, mikä puolestaan voi aiheuttaa selvittämisen suhteen lisävaikeuksia. Näytön hankintaan liittyvät vaikeudet väistämättä vaikuttavat mahdollisuuksiin saattaa ihmiskauppaan syyllistyneet vastuuseen riippumatta siitä, mikä rangaistussäännöksen tarkka sanamuoto on.

Kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomuksen ja HEUNI:n tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että paritussäännökset saateen kokea helpommin sovellettavaksi, mikä voi joissakin tapauksissa vaikuttaa siihen, mitä rikosta lähdetään tutkimaan. Tämä näkemys ei ole kuitenkaan mikään yleisesti hyväksytty näkemys, ei varsinkaan esitutkintaa suorittavien viranomaisten keskuudessa. Esitutkintaviranomaisten toiminnassa on tapahtunut panostusta ihmiskaupparikosten tutkintaan sillä perusteella, että vuonna 2011 ihmiskauppana kirjattujen ilmoitusten määrä on lisääntynyt merkittävästi. Kysymys tuskin on ainakaan pelkästään siitä, että ihmiskauppatapausten lukumäärä olisi äkkiä merkittävästi lisääntynyt.

Ihmiskaupparikosten tutkintaan panostamisesta kertoo se, että Poliisihallitus on antanut ohjeen (2020/2011/3768) ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttumisesta sekä ihmiskaupan uhrien auttamisesta. Ohje on voimassa 1.5.2012—30.4.2017. Ohjeen tarkoituksena on yhdenmukaistaa ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin (törkeä laitoman maahantulon järjestäminen, törkeä paritus ja kiskonnan tapainen työsyRJintä) puuttumista ja niihin liittyvää esitutkintaa sekä menettelyä ihmiskaupan uhrien auttamisessa. Ohjeessa käsitellään viitteitä, jotka voivat osoittaa henkilön olevan ihmiskaupan uhri, ja korostetaan sitä, että jos ihmiskaupasta on viitteitä, tekoa tulee lähtökohtaisesti tutkia ihmiskaupparikoksen nimikkeellä.

Mitenkään poikkeuksellista ei ole, että uusien rangaistussäännösten, tässä tapauksessa ihmiskaupaa koskevien, soveltaminen hakee uomaansa ensimmäisten voimassaolovuosiensa aikana. Säännösten tulkintaa ohjaa oikeuskäytännön muodostuminen, mikä ihmiskaupparikosten kohdalla on ollut poikkeuksellisen hidasta. Tietoisuus rangaistussäännösten sisällöstä lisääntyy ja käsitys niiden ulottuvuudesta kehittyy vähitellen esimerkiksi koulutuksen ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen näkemysten perusteella.

Paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten osittainen päällekkäisyys, joka aikaisemmin todetun mukaisesti myös tuotiin esiin törkeän parituksen ja ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämisen yhteydessä, on joka tapauksessa omiaan aiheuttamaan epäselvyyttä. Kansallisen ihmiskaupparaportoin vuoden 2010 kertomuksen ja eduskunnan lausuman pohjana olevan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietinnön TyVM 13/2010 vp perusteella tarkastelun tarpeessa ovat nimenomaan paritusta koskevat rangaistussäännökset. Tätä lähtökohtaa voidaan pitää perusteltuna sillä perusteella, että rikostunusmerkistön osalta ihmiskaupparangaistussäännökset melkoisen sanatarkasti perustuvat kansainvälisiin velvoitteisiin. Parituksen osalta kansallista joustonvaraa on enemmän, mitä onkin sitä koskevien säännösten säätämisen yhteydessä käytetty.

Paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten päällekkäisyyden voidaan katsoa koskevan kahta paritusrikoksen tekotapaa. Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan parituksesta on tuomittava se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä painostaa toisen ryhtymään korvausta vastaan tapahtuvaan sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekoon tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemään, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan tekoon. Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan kysymyksessä on törkeä paritus, jos parituksessa aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä.

Painostaminen lisättiin tekotapana parituksen tunnusmerkistöön rikoslain kokonaisuudistuksen kolmannessa vaiheessa eli rikoslain nykyisen 20 luvun säätämisen yhteydessä. Hallituksen esityksen yleisperusteluissa (HE 6/1997 vp, s. 168) paritusta koskevia muutoksia perusteltiin vähänlaisesti. Niissä todetaan ainoastaan, että paritusta voidaan pitää seksuaalisen hyväksikäytön muotona ja että paritukseen liittyy vaara toisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoittumisesta, minkä vuoksi rangaistavuus on kohdistettava niihin parituksen muotoihin, jotka loukkaavat prostituoidun omaa päätösvaltaa. Ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämisen yhteydessä paritusta koskevan rikoslain 20 luvun 9 §:n perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 89/II ja 90/I) todettiin painostamisessa olevan useimmiten kysymys vähintään toisen aseman hyväksikäytöstä, johon sovelletaan ihmiskauppaa koskevaa säännöstä.

Törkeä paritus säädettiin rangaistavaksi vuonna 2004 ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämisen yhteydessä. Rikoslain 20 luvun 9 a §:n säätämiseen vaikuttivat niin kansainväliset velvoitteet kuin kansallisetkin näkökohdat. Viimeksi mainitut ovat olleet pykälän 1 momentin 3 kohdan säätämisen taustalla. Kuten edellä on jo todettu, kohdan säätäminen liittyy paritusta ja ihmiskauppaa koskevien säännösten yhdenmukaisuuteen ja kattavuuteen (HE 34/2004 vp, s. 90/II). Rikoslain 25 luvun 3 a §:ssä törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistössä on vastaava kvalifiointiperuste (1 momentin 2 kohta). Törkeää paritusta koskevan kvalifiointiperusteen perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 90/II) todetaan, että tällaiset vahingot liittyvät tyypillisesti pikemminkin ihmiskauppaan kuin paritukseen.

Kuten hallituksen esityksestä HE 6/1997 vp ilmenee, paritusrikosten rankaisemisen lähtökohta on ihmisten kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva. Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1949 hyväksymä yleissopimus (SopS 33/1972). Yleissopimuksen 1 ja 2 artiklassa määritellään ne rikokset, jotka sopimusvaltioiden on kriminalisoitava. Yleissopimuksen sopimuspuolet sitoutuvat ensinnäkin rankaisemaan jokaista henkilöä, joka toisen henkilön intohimojen tyydyttämi-

seksi: 1) hankkii, viekottelee tai houkuttelee mukaansa prostituutiota varten toisen henkilön, vaikkapa tämän suostumuksellakin; 2) käyttää toisen henkilön prostituutiota hyödykseen, vaikkapa tämän suostumuksellakin. Lisäksi yleissopimuksen sopimuspuolet sitoutuvat edelleen rankaisemaan jokaista henkilöä, joka 1) pitää tai hoitaa tai tietoisesti rahoittaa bordellia tai osallistuu sellaisen rahoittamiseen; 2) tietoisesti antaa vuokralle tai vuokraa talon tai muun paikan tai osan siitä toisten prostituutiota varten.

Vuoden 1949 yleissopimuksessa määriteltävissä tekotavoissa ei siis mainita painostamista tai muuta siihen rinnastettavaa tekotapaa. Tästä ei luonnollisesti voida tehdä sitä johtopäätöstä, että tällaisia esimerkiksi houkuttelua vakavampia tekotapoja ei tarvitsisi säätää rangaistaviksi. Kysymys on pikemminkin siitä, säädetäänkö tällaiset rikokset rangaistaviksi paritusrikoksina vai muina rikoksina, tässä tapauksessa lähinnä ihmiskaupparikoksina. Rikoslain kokonaisuudistuksen kolmannessa vaiheessa luonteva paikka tällaisia tekoja koskevalle kriminalisoinnille löytyi paritussäännöksestä, mutta ihmiskaupparangaistussäännösten tuleminen sen jälkeen on muuttanut tilanteen. Ihmiskaupparangaistussäännösten taustalla on se, että vakavimmat ja paheksuttavimmat toisen henkilön harjoittamaa prostituutiota koskevat teot tulee katsoa nimenomaan ihmiskaupparikoksiksi. Painostuksen mainitseminen parituksen tekotavoissa ei heijasta tätä näkemystä.

Jaksossa 2.3 on kansainvälisen vertailun tietoja siitä, minkälaisia tekoja muissa Pohjoismaissa katsotaan paritusrikoksiksi. Lisäksi esityksen pohjana olevassa työryhmämietinnössä on kuvattu eräiden muidenkin maiden lainsäädäntöä. Tiedoista ilmenee, että mitään yhdenmukaista paritusrikoksen sääntelyä ei ole. Esimerkiksi Ruotsin ja Norjan säännöksissä kuvataan tekotapoja, joissa prostituoidun ei voida katsoa olevan alistetussa asemassa parittajaan nähden. Tanskassa ja Saksassa parituksen piiriin kuuluvat esimerkiksi teot, joissa estetään prostituoitua luopumasta toiminnasta. Unkarissa ankarimmin rangaistavan parituksen piiriin kuuluvat teot, joissa rikosta tehdessä hyödynne-

tään petosta, väkivaltaa tai suoraa henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa.

Kuten paritusrikossäännösten uudistamista ja ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säättämistä koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, painostaminen voi ilmetä toisen aseman hyväksikäyttämisenä. Tällöin puhutaan tilanteista, joissa teon kohde on rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisessa riippuvaisessa asemassa tai turvattomassa tilassa. Painostusta voidaan olettaa lähinnä käytettävän ja painostuksella voidaan olettaa lähinnä olevan vaikutusta nimenomaan tilanteissa, joissa kohdehenkilö on riippuvaisessa asemassa tai turvattomassa tilassa. Painostuksen sekä tilan tai aseman hyväksikäytön rajanvetoa vaikeuttaa kuitenkin se, että ”painostaminen” voidaan ymmärtää monella tavalla. Parituspykälän perustelujen mukaan sen pykälän tulkinnassa ”painostamisella” näyttää olevan tarkoitettu lähinnä sitä, että rikoksentekijä nimenomaisesti vetoaa johonkin seikkaan. Toisaalta ”painostaminen” voi ilmetä parituksen kohteelle tilanteen olosuhteista ilman tällaista vetoamista, jolloin ollaan taas lähellä tilan tai aseman hyväksikäyttöä. Lisäksi ”painostamisen” erottaminen törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainitusta ”uhkauksesta” (rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 1 kohta) saattaa olla vaikeaa varsinkin, kun viimeksi mainitun käsitteen osalta pykälän perusteluissa ainoastaan todetaan ”uhkauksen tulkinnan olevan suhteellisen vakiintunutta”.

Painostamisen poistamiselle parituksen tunnusmerkistöstä on siis perusteita. Toisaalta lainmuutos ei saa johtaa sellaiseen lopputulokseen, että nyt kysymyksessä olevat painostamiset jäävät myös ihmiskaupparangastussäännöksen soveltamisen ulkopuolelle. Sinällään jonkin tekotavan poistaminen rikoksen tunnusmerkistöstä on harvinaista. Kun niin tehdään ja kun tekotapaa ei samalla lisätä toisen rikoksen tunnusmerkistöön, tarkoituksena on yleensä muuttaa jokin tekotapa rankaisemattomaksi, mistä tässä tapauksessa ei ole kuitenkaan kysymys. Lisäksi on mahdollista, että ”riippuvaista asemaa tai turvattontaa tilaa” jatkossakin tulkitaan sen verran suppeasti, että tällaisen aseman tai tilan hyväksikäyttöön rinnastettavat painostustilanteet jäävät rankaisematta ihmiskaupparikok-

sina, jos painostusta ei mainita ihmiskaupan tunnusmerkistössä. Kansallisten tarpeiden ilmetessä rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaa voidaan täydentää, vaikka kansainväliset velvoitteet eivät edellytä sen tekemistä.

Samassa paritusta koskevan rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin kohdassa, jossa mainitaan tekotapana ”painostaa”, mainitaan aikaisemmin todetun mukaisesti myös ”viettelee”. Pykälän perustelujen (HE 6/1997 vp, s. 188) mukaan vietteleminen tyypillisimmillään on sitä, että tekijä taloudellisilla eduilla houkuttelee toista prostituutioon. Kohdan perustelujen mukaan ”vietteleminen” ei tässä yhteydessä tarkoita tilannetta, jossa paritusrikokseen syyllistyvän ja rikoksen kohteen välillä on alistussuhde tai muu vastaava olosuhde, jossa kohde ryhtyy prostituutioon vastoin omaa tahtoaan. Paritusrikosten rankaisemiseen liittyvän vuoden 1949 yleissopimuksen perusteella ”viekoittelu” ja ”houkuttelu” kuuluvat sellaisten tekotapojen joukkoon, jotka on rangaistava toisen prostituutiosta hyötymisen yhteydessä. Tällaiset tekotavat näyttävät kansainvälisen vertailun tietojen mukaan kuuluvan myös muissa valtioissa parituksen tunnusmerkistöön. Parituksen tapahtuminen paritusrikokseen syyllistyvän aloitteesta ei tarkoita prostituution tapahtumista vastoin parituksen kohteen tahtoa. Jos kohteen tahdonmuodostukseen vaikutetaan tällaisessa tilanteessa epäasiallisesti, ollaan jo edellä käsitellyn painostuksen puolella. Selvää perustetta ei olekaan löydettävissä sille, että ”viettelee” poistettaisiin rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohdasta.

Mitä tulee rikoslain 20 luvun törkeää paritusta koskevan 9 a §:n 1 momentin 3 kohtaan, vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan taikka erityisen tunteen kärsimyksen aiheuttamisen voi katsoa nimenomaan tapahtuvan ihmiskaupparikoksissa, jos verrataan niiden rikosten tunnusmerkistöissä mainittuja tekotapoja paritusrikosten tunnusmerkistöissä mainittuihin tekotapoihin. Ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainitun riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen voi johtaa uhrin fyysisen tai henkisen terveyden vahingoittumiseen. Törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainitaan väkivallan käyttö.

Vastaavanlaisia kysymyksessä olevien seurausten aiheuttamiseen johtavia tekotapoja ei mainita paritusrikosten tunnusmerkistöissä. Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohtaa koskee myös paljolti se, mitä edellä todettiin painostamisesta paritusrikosten kohdalla. Kohdassa mainittuja seurauksia voi aiheutua nimenomaan tilanteissa, joissa parituksen kohdetta taivutetaan toimimaan prostituutiossa vastoin tahtoaan. Kohdan säilyttäminen törkeää paritusta koskevassa säännöksessä voi aiheuttaa vääristymää paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten välille.

Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohdan ottamiselle törkeän parituksen tunnusmerkistöön mainitun rikoksen säätämisen yhteydessä ei ole myöskään esitetty vahvoja perusteita, ainoastaan paritusta ja ihmiskauppaa koskevien säännösten yhdenmukaisuus ja kattavuus. Kohdan kumoamisesta ei voi tässä yhteydessä aiheutua epäselvyyksiä tai tulkinnanvaraisuuksia, koska vastaava kvalifiointiperuste on jo törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistössä (rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 3 kohta). Tältä osin tilanne siis poikkeaa siitä, että ”painostaminen” poistetaan parituksen tunnusmerkistöstä.

Ihmiskaupan ja parituksen väliseen rajanvetoon liittyy näiden rikosten rajanveto tilanteissa, jossa teko kohdistuu lapseen eli alle 18-vuotiaaseen henkilöön. Huomiota on kiinnitetty näiden rikosten suhteeseen ja niiden tunnusmerkistöjen päällekkäisyyteen. On jopa katsottu, että kaikki alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat paritukset tulisi katsoa ihmiskaupparikoksiksi.

Rikoslain 25 luvun 3 §:n mukaan tekijä syyllistyy ihmiskauppaan, jos hän ottaa valtaansa, värvää taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön hänen saattamiseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.

Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan kysymys on parituksesta, jos tekijä hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

1. järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman

lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa varten,

2. vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,

3. yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi toisen sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,

4. muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai

5. viettelee tai painostaa toisen sellaiseen tekoon.

Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 2—5 kohdassa ”sellaisella teolla” tarkoitetaan 1 kohdassa mainittua tekoa. Kohdassa 1 tarkoitettuja lapsen tekemiä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia tekoja ovat lain valmistelutöiden (HE 34/2004 vp, s. 85/II) mukaan osallistuminen pornografisiin elokuviin tai esityksiin tai toimiminen mallina pornografisia kuvia valmistettaessa. Kun kysymys on lapsesta, sukupuolisiveellisyyttä loukkaava teko kattaa seksuaalisia tekoja, joiden ei tarvitse olla sukupuoliyhteys tai siihen rinnastettava seksuaalinen teko. Seksuaalinen teko on rikoslain 20 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan teko, joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen.

Rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan parituksen voi tehdä törkeäksi paritukseksi sen kohdistuminen kahdeksaatoista vuotta nuorempaan lapseen. Edellytyksenä teon törkeäksi arvioimiselle on, että teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin ja 25 luvun 3 §:n vertailun perusteella voidaan todeta, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuneiden tekojen osalta säännöksissä ei ole sellaista päällekkäisyyttä, joka tekisi paritussäännökset täysin tarpeettomiksi ikäryhmään kuuluvien henkilöihin kohdistuvien tekojen osalta. Tekotapojen kuvaukset ovat pykälissä erilaisia samoin kuin säännöksissä käytetyt ilmaukset. Useat ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainitut tekotavat eivät samalla tavoilla muotoiltuina sisälly parituksen tunnusmerkistöön ja päinvastoin. Jäljempänä todetuin tavoin erilaisista ilmauksista huolimatta säännöksissä on merkittävää päällekkäisyyttä.

Jos paritussäännösten soveltamisalaa rajattaisiin siten, että ne eivät enää koske alle 18-vuotiaisiin kohdistuvia tekoja, ilmeisenä vaarana on rangaistavuuden alan kaventuminen tilanteissa, joissa ihmiskaupan tunnusmerkistö ei kuitenkaan täyty. Tällöin vastaavasti ihmiskauppasäännöksiä pitäisi täydentää niin, että alle 18-vuotiaaseen kohdistuva paritusrikos säädettäisiin sellaisenaan ihmiskaupparikokseksi. Erityisiä esimerkiksi oikeuskäytännöstä johdettavissa olevia perusteluja ei ole kuitenkaan esitettävissä sille, että tältä osin luovuttaisiin kansainvälisissä velvoitteissa omaksutusta ihmiskaupan määritelmästä, johon myös rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentti lapseen kohdistuvien ihmiskaupparikosten osalta perustuu. Edellä aiheelliseksi katsotut paritus- ja ihmiskaupparikoksia koskevat lainsäädäntömuutokset (painostamisen poistaminen paritussäännöksestä ja lisääminen keinoksi ihmiskauppasäännökseen, ”toisen valtaan ottamisen” korvaaminen ”toisen määräysvaltaan ottamisella” ihmiskauppasäännöksessä sekä vaikeaa ruumiinvammaa, vakavaa sairautta ja hengenvaarallista tilaa koskevan kvalifiointiperusteen poistaminen törkeää paritusta koskevasta säännöksestä) koskisivat kaikenikäisiä rikoksen kohteena olevia henkilöitä, myös siis lapsia. Vaikka paritusrikokset ovat ihmiskaupparikoksia lievemmin rangaistavia rikoksia, säädetty ankarin rangaistus esimerkiksi törkeästä parituksesta on kuusi vuotta vankeutta.

Asian arvioinnissa on otettava huomioon myös Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet, joiden täyttymisestä on huolehdittava myös jatkossa. Siitä huolimatta, että kansainvälisissä asiakirjoissa velvoitetaan tietyin edellytyksin kriminalisoimaan ihmiskauppana alle 18-vuotiaaseen kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat teot, toisissa myöhemmin ja samojen organisaatioiden (Euroopan neuvosto ja Euroopan unioni) toimesta laadituissa asiakirjoissa erikseen velvoitetaan kriminalisoimaan lasten prostituutioon liittyvät ja muut vastaavat, esimerkiksi pornografisiin esityksiin liittyvät rikokset. Näitä asiakirjoja ovat Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (19 ja 21 artikla) sekä Euroopan

parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/93/EU lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisten riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäättöksen 2004/68/YOS korvaamisesta (4 artikla).

Syytä on joka tapauksessa korostaa sitä, että ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten tunnusmerkistöissä on runsaasti yhteisiä piirteitä. Tunnusmerkistön valintatilanteissa onkin oltava erityisen tarkkana silloin, kun teko kohdistuu alle 18-vuotiaaseen henkilöön, koska ikäryhmään kuuluviin kohdistuvien ihmiskaupparikosten osalta ei edellytetä minkään rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin numeroidussa luettelossa mainitun keinon käyttämistä. Lainvalmistelutöissä todetun mukaisesti ihmiskauppasäännökset ovat ensisijaisesti sovellettavia paritussäännöksiin nähden.

Ihmiskauppasäännökset myös pitkälti tulevat sovellettaviksi kysymyksessä olevissa tilanteissa. Ihmiskaupparikoksen piiriin kuuluu esimerkiksi lapsen värväminen prostituutioon, pornografian valmistamiseen tai sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan esitykseen, parituksen tunnusmerkistössä värväämistä käytännössä vastaa ”vietteleminen”. Lapseen kohdistuvalta ihmiskaupparikokselta, sen enempää kuin muihinkaan kohdistuvalta ihmiskaupparikokselta, ei edellytetä teon tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, joskin tavallisesti ihmiskaupparikoksiin syyllistytään tällaisessa tarkoituksessa. Tunnusmerkistöjen vertailujen perusteella voidaan päätellä, että lähinnä yhteystietojen välittäminen on selkeästi sellainen parituksen tekotapa, joka ei sellaisenaan sisälly ihmiskaupan tunnusmerkistöön. Tämä tekotapa ei kuitenkaan myöskään välttämättä vakavuudeltaan rinnastu niihin tekoihin, joilla ihmiskauppaa toteutetaan. Toisaalta tällainenkin paritus voi tulla rangaistavaksi törkeänä parituksena parituksen kohteen ollessa lapsi.

2.4.3 Rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjännän välillä sekä työperäistä ihmiskauppaa koskeva pakkotyön käsite

Ihmiskauppaan syyllistyneiden vastuuseen asettamiseen liittyen ohjausryhmän loppu-

raportin suosituksen mukaan on selvitettävä yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisten työsyryjinnän välinen rajanveto lainsäädännössä ja tästä mahdollisesti seuraavat lainsäädännön muutostarpeet.

Ohjausryhmän loppuraportissa suositetaan selvittämään pakkotyön käsite ja asema suomalaisessa kontekstissa ja lainsäädännössä. Tältä osin raportissa todetaan seuraava:

”Ohjausryhmän huomion mukaan pakkotyön käsite on Suomessa epäselvä. Suomen rikoslaissa tai Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjassa ei ole määritelty tarkasti, mitä pakkotyö tarkoittaa. Ainoa kansainvälinen oikeudellinen määritelmä löytyy ILO:n vuoden 1930 pakkotyötä koskevasta yleissopimuksesta. ILO:n kehittämiä pakkotyötä koskevia osoittimia voitaisiin mahdollisesti käyttää tapauksen tunnistamisen apuna.”

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan yhtenä vaihtoehtoisista ihmiskaupan tarkoituksista sen kohteena olevan henkilön saattaminen pakkotyöhön. ”Pakkotyötä” ei mainitussa lainkohdassa tai muuallakaan lainsäädännössä määritellä. Kuten aikaisemmin on todettu, momentin perusteluissa viitataan vuonna 1930 hyväksytyn ILO:n pakollista työtä koskevan yleissopimuksen sisältämään ”pakollisen työn” määritelmään. Yleissopimuksen 2 artiklan 1 kappaleen mukaan kyseistä sopimusta sovellettaessa on nimityksellä ”pakollinen työ” ymmärrettävä kaikenlaista työtä tai palvelusta, jota jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut. Artiklan 2 kappaleessa todetaan se, mitä ”pakollisella työllä” ei tarkoiteta. Ulkopuolelle rajautuvat esimerkiksi sotapalvelukseen, eräisiin tuomioistuinratkaisuihin ja force majeure -tapauksiin liittyvät työt ja palvelukset. Yleissopimusviitasta lukuun ottamatta hallituksen esityksen perustelut ovat tältä osin suhteellisen lyhyet.

Ennen ihmiskaupparikosten rangaistavaksi säätämistä rikoslain 25 luvun 3 §:ssä (578/1995) säädettiin rangaistavaksi ihmisryöstö. Pykälän tunnusmerkistö sisälsi teko- tapoja, jotka nykyisin sisältyvät törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistöön, minkä vuoksi pykälä vuonna 2004 korvautui mainittua rikosta koskevalla rikoslain 25 luvun 3 a §:llä.

Ihmisryöstön eräänä tarkoituksena aikaisemmassa pykälässä mainittiin sen kohteena olevan henkilön saattaminen pakkotyöhön. Pakkotyön käsitettä pohdittiin rikoslain 25 luvun aikaisemman 3 §:n perusteluissa (HE 94/1993 vp, s. 108/II). Niiden mukaan pakkotyöllä tarkoitetaan sellaista pysyvää tilaa, jossa työntekijällä ei ole tavallisia oikeuksia kieltäytyä tehtävistä, irtisanoutua ja saada palkkaa. Perusteluissa viitataan tulkinnan osalta myöhemmän hallituksen esityksen HE 34/2004 vp perustelujen (s. 97) tavoin kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) 8 artiklaan sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (SopS 19/1990) 4 artiklaan. Mainituissa artikloissa kuitenkin todetaan ILO:n vuoden 1930 yleissopimuksen 2 artiklan 2 kappaleen tavoin, mitä pakko- työllä ei tarkoiteta. Ulkopuolelle rajautuvat esimerkiksi laillisesti tapahtuvat vapaudenriistot, asepalvelus ja palvelus vaaran tai onnettomuuden torjumiseksi. Tärkeä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 4 artiklaa koskeva ratkaisu annettiin vuonna 2005:

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 4 artiklan mukaista orjuuden, orjuudenkaltaisen pakkotyön ja pakkotyön kieltoa koskee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu Siliadin v. Ranska 26.7.2005. Siwa-Akofa Siliadin on vuonna 1978 syntynyt Ranskan kansalainen, joka on alun perin kotoinen Togosta ja joka saapui tammikuussa 1994 Ranskaan. Siliadin aloitti tuolloin kotiapulaisen työt maksaakseen takaisin työnantajansa maksaman lentolipun. Tuossa yhteydessä hänen passinsa takavarikoitiin. Lokakuussa 1994 työnantajapariskunta ”lainasi” tytön palvelut ystäväperheelleen.

Ihmisoikeustuomioistuin toteaa ratkaisunsa perusteluissa, että Siliadin oli työskennellyt kotiapulaisena tauotta, vastoin tahtoaan ja saamatta palkkaa. Merkityksellisen ajan alaikäisenä ollut Siliadin oli luvattomasti maassa ja pelkäsi tulewansa poliisiin pidättämäksi. Hänen isäntäpariskuntansa ruokki tätä pelkoa ja antoi hänen ymmärtää, että hänen asemansa tullaan laillistamaan. Näissä olosuhteissa ihmisoikeustuomioistuin katsoi Siliadinin joutuneen ainakin pakkotyön (englanniksi ”forced labour”) kohteeksi ihmisoikeussopimuksen 4 artiklan mukaisessa merkityksessä.

Tämän lisäksi tuomioistuin arvioi sen, onko Siliadinia myös pidetty orjuudessa. Vaikka Siliadinilta oli riistetty hänen henkilökohmainen itsemääräämisoikeutensa, ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että kysymyksessä ei ole orjuus (englanniksi ”slavery”) käsitteen perinteisessä merkityksessä. Orjuuden käsitteeseen kuitenkin liittyy velvollisuus antaa palveluja pakon alaisena eli orjuuden kaltaisen pakkotyö (englanniksi ”servitude”). Tältä osin ihmisoikeustuomioistuin laittoi merkille, että pakkotyö kesti lähes 15 tuntia päivässä, 7 päivää viikossa. Alaikäisenä hänellä ei ollut voimavaroja ja hän oli haavoittuvainen ja erityyksessä. Poliisin pidättämistä pelkävällä Siliadinilla ei ollut liikkumisvapautta eikä vapaa-aikaa. Häntä ei lupauksista huolimatta lähetetty kouluun. Nämä olosuhteet huomioon ottaen ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että Siliadinia oli pidetty orjuuden kaltaisessa pakkotyössä.

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija näkee ongelmia olevan siinä, minkälainen hyväksikäyttö tulisi katsoa niin vakavaksi, että se täyttäisi ihmiskaupan tunnusmerkistön. Epätietoisuus liittyy nimenomaan pakkotyön käsitteen tulkintaan. Vuoden 2010 kertomuksessa nostetaan esiin ILO:n piirissä laaditut pakkotyötä määrittävät osoittimet (Human Trafficking and Forced Labour Exploitation (2005), s. 19—21). Työperäisen ihmiskaupan osalta kansallisen ihmiskaupparaportoin johtopäätöksissä todetaan alustavan selvityksen perusteella näyttävän siltä, että kiskonnantapaista työsyryntää koskevan tunnusmerkistön soveltamisala on laaja ja vastaa-vasti ihmiskauppaa koskevia tunnusmerkistöjä sovelletaan varsin harvoissa tapauksissa, vaikka niiden soveltamiseen voisi olla edellytyksiä. Tältä osin suosituksissa ei ole nimenomaista rikoslainsäädännön muuttamista koskevaa suositusta. Suosituksissa kiinnitetään huomiota muun ohessa esimerkiksi viranomaisten kouluttamiseen ja viranomaisyhteistyöhön.

HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksen mukaan nykyinen lainsäädäntö on riittävä työperäisen ihmiskaupan osalta, mutta ongelmana on tulkintaohjeiden puute. Tutkimuksessa ehdotetaan, että työperäisen ihmiskaupan ja erityisesti pakkotyön elementtien havainnollistamiseksi esitutkintaviranomaisille ja oi-

keusviranomaisille laaditaan tulkintaohjeet. Tulkintaohjeet voisivat perustua ILO:n pakkotyötä ja ihmiskauppaa kuvaileviin osoittimiin. Niillä voitaisiin kuvailla konkreettisten tapausesimerkkien perustella, minkälainen erehdyttäminen, kontrolli ja hyväksikäyttö voivat täyttää työperäisen ihmiskaupan tunnusmerkit.

Sekä kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomuksessa että HEUNI:n tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota ILO:n vuonna 2005 kehittämiin pakkotyötä osoittaviin indikaattoreihin, joita ovat seuraavat:

1. fyysinen tai seksuaalinen väkivalta taikka sillä uhkaaminen,
2. työntekijän liikkumisen rajoittaminen,
3. työn perustuminen velkasuhteeseen,
4. palkkojen pidättäminen tai kieltäytyminen maksamasta palkkaa ollenkaan,
5. passin tai muun henkilöllisyyttä osoittavan asiakirjan poisottaminen,
6. uhkaus ilmiantaa työntekijä viranomaisille.

ILO on sittemmin kehittänyt vieläkin yksityiskohtaisemmat työperäisen ihmiskaupan osoittimet (Operational indicators of trafficking in human beings. Results from a Delphi survey implemented by the ILO and the European Commission. Revised version of September 2009). Osoittimet on jaettu eri ryhmiin kuuluviin:

- rekrytointiin liittyvä erehdyttäminen,
- rekrytointiin liittyvä pakottaminen,
- rekrytointiin liittyvä haavoittuvan aseman hyväksikäyttäminen,
- hyväksikäyttö työpaikalla,
- pakottaminen kohdemaassa ja
- haavoittuvan aseman hyväksikäyttö kohdemaassa.

Kunkin ryhmän sisällä on erikseen eroteltu vahvoja, keskivahvoja ja heikkoja osoittimia. Yksittäisessä tapauksessa havaittavien osoittimien lukumäärästä ja vahvuudesta riippuu, onko syytä epäillä, että kysymyksessä on ihmiskaupan uhri. ILO on myös julkaissut vuonna 2012 esitteen pakkotyön indikaattoreista (ILO indicators of forced labour). Esitteessä on indikaattoreiden lisäksi kuvauksia pakkotyötapauksista.

Ihmiskaupan tunnusmerkistössä ja kiskonnantapaisten työsyryntän tunnusmerkistössä kuvataan rikoksen kohteena olevan henkilön

hyväksikäyttökeinoja siten, että näiden keinojen osalta rikokset saattavat rinnastua toisiinsa ja keinot olla osin päällekkäisiä. Rikoslain 25 luvun ihmiskauppaa koskevan 3 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa käytetään tiettyjen keinojen osalta ilmaisua ”käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa”. Kiskonnantapaista työsyryntää koskevassa rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä todetaan keinojen osalta ”käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä”. Kun otetaan huomioon pykälien perusteluissa ja kiskonnantapaista työsyryntää koskien lisäksi oikeuskirjallisuudessa esitetty, keinoissa on päällekkäisyyttä, joka koskee kiskonnantapaisten työsyryntän osalta ennen muuta ahdingon ja riippuvaisen aseman hyväksikäyttöä.

Ihmiskauppaa ja kiskonnantapaista työsyryntää koskevat säännökset kuitenkin myös selkeästi eroavat toisistaan ennen muuta sen suhteen, minkälaiseen asemaan työntekijät säännöksen mukaan päätyvät keinon käyttämisen perusteella. Ihmiskaupparangaistus-säännöksen mukaan kysymys on ”pakkotyöstä [tai muista ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista]”, kiskonnantapaisten työsyryntän osalta ”huomattavan epäedulliseen asemaan asettamisesta”. Vaikka kiskonnantapaisten työsyryntän osalta pykälän perustelut ovat niukat, rikoslain 47 luvun 3 a § on tarkoitettu ilmeisesti sovellettavaksi lähinnä palkanmaksua ja työaikojen noudattamista koskevissa tilanteissa.

Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan vuoden 2010 kertomuksessa ja HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksessa on tarkasteltu rikosprosessissa ihmiskauppana ja kiskonnantapaistena työsyryntänä käsiteltyjä tapauksia. Tarkastelun kohteena oleva aineisto on pääosin vuosilta, jolloin kysymyksessä olevia rikoksia tuli tutkittavaksi suhteellisen vähän. Joka tapauksessa kertomuksen ja tutkimuksen tiedoilla on merkitystä arvioitaessa sitä, onko ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisten työsyryntän välillä rajanveto-ongelmia, ja jos on, mitä asialle pitäisi tehdä.

Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomuksessa ja HEUNI:n tutkimuksessa on kuvattu kiskonnantapaistena työsyryntänä kä-

siteltyjä tapauksia, joissa on ollut ihmiskaupan piirteitä, varsinkin ILO:n kehittämien osoittimien valossa arvioituna. Käytännöstä löytyy esimerkiksi tapauksia, joissa työntekijöitä on peloteltu tai uhkailtu, työntekijät ovat asuneet huonoissa olosuhteissa, työntekijöiden liikkumavapautta tai toimintavapautta on rajoitettu, työntekijöiden matkustusasiakirjoja on otettu työnantajan haltuun, taikka työ on perustettu varsinkin rekrytointivaiheessa työnantajan ja työntekijän välille syntyneeseen velkasuhteeseen. Vastaavanlaisista tapauksista ovat kertoneet myös työperäisten rikosten käsittelyssä mukana olevat asiantuntijat.

Tuomioistuimissa oli vuoden 2011 loppuun mennessä käsitelty neljä tapausta, joissa yhtä tai useampaa vastaajaa syytettiin työperäisestä ihmiskaupasta. Näissä jutuissa syyte ihmiskaupasta hylättiin. Ensimmäinen työperäistä ihmiskauppaa (kynsistudiossa tehty työ) koskeva syyksi lukeva tuomio annettiin Helsingin käräjäoikeudessa maaliskuussa 2012. Kahden vastaajan katsottiin syyllistyneen kahteen rikoslain 25 luvun 3 §:n mukaiseen ihmiskauppaan. Molemmista yksi henkilö oli tämän riippuvaista asemaa ja turvatonta tilaa sekä tämän erehdyttä hyväksikäyttämällä värvätty Suomeen pakkotyöhön. Asianomistajia yhdisti toisiinsa heidän yhteinen lapsensa. Pakkotyön käsitteen osalta käräjäoikeuden tuomiossa viitataan ILO:n piirissä tehtyihin määritelmiin sekä sen vuoden 2005 ja 2009 raportteihin.

Lapsen äidin osalta käräjäoikeus perusteli ratkaisuaan sillä, että asianomistajalle ei ollut maksettu palkkaa, hänen ja rikosentekijöiden välillä oli Suomeen saapumisen kuluihin perustuva velkasuhde, asianomistaja oli vuoden verran tehnyt ennen ja jälkeen työpäivän vastaajien kotona kotitaloustyöt, asianomistaja oli ollut töissä arkisin kello 10–20 ja lauantaisin kello 12–18, asianomistaja oli ollut työ- ja sukulaissuhteessa vastaajiin ja asunut heidän luonaan, asianomistaja oli ollut vierassa maassa osaamatta suomea tai englantia ja häntä oli erehdytetty lupaamalla palkkaa.

Toisen asianomistajan osalta tuomion perustelut ovat osittain samat. Myös hänen osaltaan oli kysymyksessä Suomeen saapumisen kuluihin perustuva velkasuhde, hänelle

ei maksettu palkkaa, hänen saattamiseen pakkotyöhön oli käytetty hyväksi hänen lähiomaisensa eli toisen asianomistajan riippuvaista asemaa, hän ei osannut suomea eikä englantia, hän oli riippuvainen vastaajien tarjoamasta asunnosta ja hänet oli erehdytetty uskomaan, että hänelle maksetaan palkkaa.

Samantapaisiin näkökohtiin kiinnitettiin huomiota myös järjestyksessään toisessa työperäistä ihmiskauppaa koskevassa syyksi lukevassa tuomiossa (Pirkanmaan käräjäoikeus 29.6.2012). Työntekijöiden turvaton tilanne ja riippuvainen asema syntyivät siitä, että he asuivat työnantajan luona, he olivat Suomessa täysin kielitaidottomia, heillä ei ollut täällä minkäänlaista sosiaalista turvaverkkoa ja heillä oli ollut lähes jatkuva velkasuhde työnantajiin. Työntekijät myös uskoivat työnantajan pystyvän lähettämään heidät takaisin Vietnamiin vastoin heidän toiveitaan.

Valintaan ihmiskauppaa koskevien rangaistussäännösten ja muiden rangaistussäännösten välillä voivat vaikuttaa sellaiset käytännön näkökohdat, joita on jo käsitelty edellä ihmiskauppaa ja paritusta koskevan rajanvedon yhteydessä (esimerkiksi näytön hankkiminen ihmiskaupasta voi olla työlästä, rikosprosessissa käytettävillä voimavaroilla on merkitystä ja uusien rangaistussäännösten soveltaminen asettuu vähitellen esimerkiksi koulutuksen ja käytännön kokemusten myötä uomaansa). Vuonna 2011 tutkintaan tulleista ihmiskauppa-asioista valtaosa koski työperäistä ihmiskauppaa. Ensimmäisistä työperäistä ihmiskauppaa koskevista tuomioista myös ilmenee, että tuomioistuimilla on valmiudet tällaisten asioiden käsittelyyn. Nämä näkökohdat eivät välttämättä puhu säännösten muuttamisen puolesta.

Oikeuskäytännöstä esiin nousevia työrikkoksiin liittyviä ihmiskaupan piirteitä ei voida kuitenkaan sivuuttaa. Ohjausryhmän loppuraportin suosituksessa, kansallisen ihmiskaupparaportin vuoden 2010 kertomuksen johtopäätöksissä ja HEUNI:n vuoden 2011 tutkimuksen johtopäätöksissä korostetaan tarvetta selvittää rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa käytettävän ”pakkotyön” käsitteen sisältöä ja tulkintaa. Laissa ei ole ”pakkotyön” määritelmää. ”Pakkotyön” käsitettä selostetaan momentin perusteluissa suhteellisen vähän, rangaistussäännöksen säätämisen

jälkeen esimerkiksi ILO:n piirissä tapahtunutta työtä ei ole myöskään ehditty ottamaan huomioon. ”Pakkotyön” käsitteen selventäminen on omiaan edistämään sitä, että rajanveto ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä tapahtuu asianmukaisesti.

Ohjausryhmän loppuraportti ja kansallinen ihmiskaupparaportti eivät suosita lainsäädäntömuutoksia ”pakkotyön” käsitteen selventämisen yhteydessä. Myös HEUNI:n tutkimuksessa ehdotetaan tulkintaohjeiden laatimista eikä lainsäädännöllisiä toimenpiteitä.

Esimerkiksi hallituksen esityksen HE 94/1993 vp ja ILO:n piirissä kehitettyjen, edellä kuvattujen pakkotyön osoittimien perusteella pakkotyötä osoittavat seikat ovat pitkälti tiivistettävissä, kuitenkin ainoastaan yleistävästi ja esimerkkejä sisältävästi. Kysymys on pysyvästä tilasta, jossa työntekijällä ei ole tavanomaisia oikeuksia kieltäytyä tehtävistä tai lopettaa niiden suorittamista, jonka ylläpitämiseksi käytetään henkeen, terveyteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeyteen kohdistuvaa tai muuta varteenotettavaa uhkausta (esimerkiksi uhkaus ”ilmiantaa” työntekijä viranomaisille), työntekijän liikkumavapauden rajoittamista, työntekijän ja työnantajan välillä olevaa velkasuhdetta taikka passin tai muun henkilöllisyyden osoittavan asiakirjan poisottamista. Lisäksi tyypillistä on, että työstä ei makseta palkkaa tai palkka olennaisesti alittaa kyseisestä työstä tavallisesti maksettavan palkan. On syytä huomata, että ihmiskaupasta saattaa olla kyse myös sellaisissa tilanteissa, joissa uhri itse ei välttämättä edes ymmärrä olevansa hyväksikäytön kohteena. Erityisesti voidaan ajatella työperäisen ihmiskaupan osalta tällaisen tilanteen olevan käsillä silloin, kun uhri on ulkomaalainen eikä esimerkiksi tunne Suomen lainsäädäntöä ja työntekijöiden oikeuksia.

”Pakkotyön” määritelmän lisääminen lakiin eli käytännössä ihmiskauppaa koskeviin rangaistussäännöksiin ei vaikuta toteutettavissa olevalta vaihtoehdolta. Rikoslain määritelmiltä on tunnusmerkistöjen sisältöihin vaikuttavina tekijöinä edellytettävä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaisesti tarkkarajaisuutta ja täsmällisyyttä. Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa lainsäädännöllä-

sen kattavan ja tarkan määritelmän kehittäminen on ongelmallista. Kaikista pakkotyötä osoittavista seikoista ei pykälässä voida säätää tyhjentävästi laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla. Lisäksi uusia asiaan vaikuttavia seikkoja voi ilmetä rikoksen tekotapojen kehittyessä ja pakkotyön ulottuvuutta koskevien näkemysten vastaavasti muuttuessa.

Vaihtoehtona on myös termin ”pakkotyö” korvaaminen jollakin muulla termillä, joka kuvastaa paremmin kyseistä hyväksikäyttömuotoa. Ongelmana on kuitenkin sopivan ilmauksen löytäminen. Ilmauksen pitäisi lisäksi olla sellainen, että se korostaa ihmiskaupan eroavuutta kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, joka sekin on työvoiman hyväksikäyttöä. Tässä mielessä ”pakkotyö” on omiaan tekemään eroa rikosten välille. Lisäksi kyseistä termiä kuitenkin käytetään kansainvälisissä ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteissa, minkä vuoksi se on omaksuttu myös muiden valtioiden lainsäädäntöihin.

Vaihtoehtoihin kuuluu myös pykälän sanamuodon jättäminen pakkotyön osalta nykyiselleen. Tällöin tärkeäksi muodostuu viranomaisen asianmukainen koulutus sekä ihmiskauppasäännöstä soveltavien tahojen perehtyminen siihen kansainväliseen kehitykseen, jota pakkotyön käsitteen määrittelemisessä on viime vuosina tapahtunut.

Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa todetaan ihmiskaupan tarkoitus niin, että kysymys on rikoksen kohteen saattamisesta 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Kirjoitustavasta voi saada sanan ”muihin” käytämisen perusteella sen kuvan, että seksuaalinen hyväksikäyttö ja pakkotyö ovat esimerkkejä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista. Kuitenkin esimerkiksi pykälän perusteluissa (HE 34/2004 vp, s. 97) ei tältä osin kiinnitetä huomiota kyseiseen sanaan, vaan todetaan kolmantena teon tarkoituksena olevan henkilön saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Pakkotyön määritelmän täytyminen ei siis edellytä lisäksi sitä,

että ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattaminen täytyisi samanaikaisesti.

Ajatuksellisesti pakkotyön kohdalla mahdollinen kytkeä ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin on sikäli perusteltu, että kysymys on kokonaisvaltaisesta tilanteen arvioinnista eikä pelkästään huomion kiinnittämisestä työskentelyolosuhteisiin. Tämä ajattelutapa myös vastaa termin ”pakkotyö” sisältöä sellaisena kuin millaiseksi termin sisältö on rikoslain 25 luvun 3 §:n säätämisen jälkeen erityisesti ILO:n toiminnassa määrittynyt. Ratkaisevan merkityksen antaminen työn suorittamisolosuhteille johtaa ”pakkotyön” käsitteen kapeaan tulkintaan. Esityksen pohjana olevassa ihmiskauppatyöryhmän mietinnössä päädyttiin ehdottamaan, että pakkotyön käsitettä pyritäisiin selventämään kytkeällä se ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Ihmiskauppasäännöksen 1 momentin sanamuotoa ehdotettiin muutettavaksi muotoon ”...seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, kuten pakkotyöhön, taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi...”. Ehdotusta perusteltiin sillä, että muutoksella lainsoveltajien huomiota voitaisiin kiinnittää pakkotyön sisällön tarkentumiseen vuoden 2004 jälkeen. Lisäksi tällä lainsäädäntöratkaisulla korostettaisiin ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden merkitystä ihmiskaupan eräänä tarkoituksena, joka kattaa ihmiskaupan muiden tunnusmerkistötekijöiden täytyessä esimerkiksi kerjäämisen, rikollisen toiminnan hyväksikäytön, laittoman lapseksiottamisen ja avioliittoon pakottamisen. Mietinnössä katsottiin, että pakkotyö olisi kuitenkin sen erityisen merkityksen vuoksi syytä edelleen mainita pykälässä erikseen, koska se sisältyy käsitteenä kaikkiin kansainvälisiin kriminalisointivelvoitteisiin.

Muutostarpeita arvioitaessa on otettava huomioon se, että työperäisestä ihmiskaupasta on annettu ensimmäiset tuomiot Suomessa vasta vuonna 2012. Myös vuonna 2013 on annettu kaksi tuomiota työperäisestä ihmiskaupasta. Annetut tuomiot osoittavat, että tuomioistuimilla on valmiuksia soveltaa pakkotyön käsitettä nykyisen ihmiskauppasäännöksen pohjalta. Oikeuskäytäntö on pakkotyön käsitteen osalta vasta muotoutumassa, jolloin säännöksen muuttaminen tältä osin

saattaisi johtaa ennakoimattomaan lopputulokseen. Kuten todettu, ei pakkotyön käsitteen täytyminen nykysäännöksen mukaan edellytä lisäksi ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden täyttymistä. Työryhmän ehdottaman muutoksen tekeminen voisi johtaa siihen, että pakkotyön käsitettä tulkittaisiin nykyistä suppeammin. Tämä ei ole ollut työryhmän ehdotuksen tarkoituksena.

Ottaen huomioon edellä todetut seikat ja sen, ettei kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomuksessa tai ohjausryhmän raportissa ole suositettu lainsäädäntömuutoksia pakkotyön käsitteen osalta, on esityksessä päädytty siihen, ettei ihmiskauppasäännökseen ehdoteta muutosta pakkotyön käsitteen osalta.

2.4.4 Ihmiskaupan uhrin suostumuksen merkitys

Kansallisen ihmiskaupparaportoin vuoden 2010 kertomuksessa ei ole nimenomaista suostumuksen merkitystä koskevaa suositusta. Paritus- ja ihmiskaupparikosten oikeuskäytännön perusteella tehtyjen havaintojen pohjalta suostumukseen kuitenkin kiinnitetään huomiota prostituutioon liittyvää ihmiskauppaa koskevan jakson johtopäätöksissä. Ihmiskaupparaportoin mukaan näyttää siltä, että kiinnitetään tarpeettomasti huomiota uhrin alkuperäiseen suostumukseen lähtäen prostituutioon ja tämän suostumuksen avulla muodostetaan eroa paritus- ja ihmiskaupparikosten välille. Jos ihmiskaupan keinoja käytetään myöhemmässä vaiheessa prostituutujen kontrolloimiseksi, tulkitaan toiminta usein paritukseksi. Kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomuksessa palataan työperäistä ihmiskauppaa käsiteltäessä uhrin suostumuksen tai alkuperäisen vapaaehtoisuuden merkitykseen ihmiskauppaa koskevia rangaistussäännöksiä sovellettaessa ja tulkittaessa. Uhrien tyytyväisyydelle tai suostumukselle työn tekemiseen tietyin ehdoin tai tietyissä olosuhteissa ei tulisi antaa merkitystä, vaikka uhri olisi asiasta toista mieltä.

Ihmiskaupan uhrin suostumukseen on kiinnitetty huomiota kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomuksesta annetussa eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietinnössä (TyVM 13/2010 vp), jossa yhdyttään lakivaliokunnan lausunnossaan (LaVL

16/2010 vp) esittämiin näkökohtiin. Mietinnössä todetaan tältä osin seuraava:

”Jos ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö täyttyy, uhrin suostumus ei vapauta rikoksenteikijää vastuusta. Uhrin suostumuksen oikeudellisesta merkityksestä ei kuitenkaan ole säädetty ihmiskaupan eikä muidenkaan rikosten rangaistussäännöksissä. Lakivaliokunta katsoo, että nykyisen lainsäädännön selkeyttämistä arvioitaessa on tarpeen tarkastella myös uhrin suostumukseen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy lakivaliokunnan näkemyksiin ja edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin lainsäädännön kehittämiseksi siten, että parituksen kohteena olevan henkilön oikeusasemaa vahvistetaan ja uhrin suostumuksen merkitystä selkeytetään.”

Myös ohjausryhmän loppuraportin mukaan tarkastelun kohteeksi on otettava myös mahdollisuus selkeyttää lainsäädännöllä (alkuperäisen) suostumuksen oikeudellista merkitystä. Raportin perusteluissa todetaan seuraava:

”Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että asianomistaja voi antaa suostumuksen vähäisiin itseensä kohdistuviin rikoksiin, mutta ihmiskaupparikokset eivät ole tällaisia rikoksia. Ihmiskaupparikoksissa uhrin suostumus ei vapauta rikoksenteikijää vastuusta, jos tunnusmerkistön mukaiset teon elementit ovat olemassa. Tästä ei erikseen säädetä ihmiskaupparikossäännöksissä sen enempää kuin muidenkaan rikosten rangaistussäännöksissä.

Ihmiskaupparikosten tunnusmerkistön täytyminen edellyttää kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti, että uhrin tahdonmuodostukseen vaikutetaan epäasiallisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että käytetään hyväksi uhrin riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa, erehdytetään uhria tai käytetään hyväksi uhrin erehdystä, taikka käytetään uhriin kohdistuvaa väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta. Kuten ihmiskaupparangaistussäännösten perusteluista ilmenee, toiminta voi sen kestäessä (esimerkiksi uhrin Suomeen saapumisen jälkeen) ja alkuperäisen suostumuksen antamisen jälkeen muuttua ihmiskaupaksi. Suostumuksen merkitys on syytä ottaa tarkastelun kohteeksi paritus- ja ihmiskaupparangaistusten selvittämisen yhteydessä.”

Kuten aikaisemmin on jo todettu, ihmiskauppaa koskevassa rikoslain 25 luvun 3 §:ssä ei mainita asianomistajan suostumuksen merkityksettömyydestä tilanteissa, joissa pykälän 1 momentissa mainittuja keinoja on käytetty. Keinoiksi on tässä yhteydessä katsottava myös törkeää ihmiskauppaa koskevan rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 1 kohdassa mainitut väkivalta, uhkaus ja kavaluus. Vaikka tiettyjen keinojen käyttämiseen liittyvän suostumuksen merkityksettömyys mainitaan ihmiskaupan kriminalisoimiseen velvoittavissa kansainvälisissä asiakirjoissa, ihmiskaupparangaistussäännösten säätämisen yhteydessä todettiin, että rikoslaissa ei muutenkaan ole yksittäisiä rikoslajeja koskevia säännöksiä suostumuksen merkityksestä ja että suostumuksen merkityksettömyyttä näihin rikoksiin liittyen on muutenkin pidettävä meillä lähtökohtana. Ihmiskaupparikokset ovat ylipäänsä niin vakavia rikoksia, että niihin ei oikeustieteessä kehitetyn suostumusopin mukaan voi antaa suostumusta.

Suomessa lähtökohta on hallituksen esityksen perustelujen mukaan selvä: uhrin suostumus ei poista ihmiskaupparikoksen oikeudenvastaisuutta tai tee tekoa muuten rangaismattomaksi, jos rikoksen tunnusmerkitötekijät täyttyvät. Hallituksen esityksessä myös katsotaan, että kansainvälisten velvoitteiden aukollisuudesta huolimatta suostumus ei poista teon rangaistavuutta myöskään niissä tapauksissa, joissa teko on kohdistunut alle 18-vuotiaaseen.

Aikaisempaa hallituksen esitystä täydentäen on syytä todeta se, että ihmiskaupparikokset ovat erityisesti niissä käytettyjen keinojen perusteella jo sellaisia, että mistään pätevästä suostumuksesta ei yleensä edes voida puhua, vaikka teon kohteena oleva henkilö tietäisi, minkälaisen hyväksikäytön kohteeksi hän tulee joutumaan ja siitä huolimatta alistuisi siihen. Rikosoikeudellisesti pätevä suostumus edellyttää suostumuksen antamista vapaaehtoisesti ja sitä, että suostumus on annettu vakavasti tarkoittaen tietoisena kaikista asiaan olennaisesti vaikuttavista seikoista. Ihmiskaupassa käytettävien keinojen perusteella tämä edellytys ei voi käytännössä täytyä. Keinona voi olla esimerkiksi toisen turvattoman tilan hyväksikäyttäminen, toisen

erehdyttäminen taikka väkivallan tai uhkauksen käyttäminen.

Huomiota on kuitenkin edelleen syytä kiinnittää siihen, että kysymys suostumuksen merkityksestä on ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön kolmitasoisuuden (keino, tekotapa ja tarkoitus) vuoksi normaalia monitasoisempi. Ihmiskaupparikos voi edetä vaiheittain siten, että alkuvaiheessa erehdytetylle uhrille vasta teon edetessä ilmenee, minkälaisiin olosuhteisiin ja minkälaisen hyväksikäytön kohteeksi hän loppujen lopuksi joutuu. Toisaalta esimerkiksi parituksena alkanut toiminta voi ihmiskaupan keinojen käytön myötä muuttua ihmiskaupaksi, vaikka teon alkuvaiheessa ei uhria ole erehdytetty tulevan toiminnan luonteesta. Tähän liittyen on syytä painottaa, että sen enempää värväysvaiheessa kuin teon myöhemmissäkään vaiheissa annettu suostumus ei tee tekoa rangaismattomaksi.

Edelleenkin ei ole kuitenkaan tarvetta erikseen ja poikkeuksellisesti säätää yhtä rikosta eli ihmiskaupparikosta koskevan suostumuksen merkityksettömyydestä. Oikeustieteessä kehitetty suostumusoppi on linjassa kansainvälisten velvoitteiden kanssa, varsinkin aikaisemman hallituksen esityksen perustelut lisäksi huomioon ottaen.

2.4.5 Parituksen kohteena olevan henkilön asema rikosprosessissa

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin vuoden 2010 kertomuksessa todetaan (s. 119), että koska uhrien oikeuksien toteutuminen riippuu pitkälti heidän tunnistamisestaan ja esitutkinnassa käytetystä rikosnimikkeestä, ei uhrin näkökulmasta ole yhdentekevää, määritelläänkö hänet ihmiskaupan uhriksi vai paritetuksi prostituoiduksi. Paitsi auttamisjärjestelmä myös rikosprosessi näyttää uhrin kannalta erilaiselta käytetystä rikosnimikkeestä riippuen. Kansallinen ihmiskaupparaportointi suosittelee (s. 127), että törkeän parituksen kohteille myönnettäisiin asianomistaja-asema esitutkinnassa ja rikosprosessissa.

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomuksen johdosta eduskunta edellytti valtioneuvoston ryhtyvän toimenpiteisiin parituksen kohteena olevan henkilön oikeusaseman vahvistamiseksi myöntämällä hänelle asian-

omistajan asema rikosprosessissa (EK 43/2010 vp). Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta antoi kertomuksesta mietinnön (TyVM 13/2010 vp), johon eduskunnan lausuma perustui. Valiokunnan mietinnössä toistetaan lakivaliokunnan lausunnossaan (LaVL 16/2010 vp) esittämiä näkökohtia, joihin työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyy:

”Lakivaliokunnan lausunnon mukaan paritusrikoksen kohteella voi nykyisin olla asianomistaja-asema, jos on kyse painostamisesta taikka ruumiinvamman, sairauden, hengenvaarallisen tilan tai kärsimyksen aiheuttamisesta taikka jos rikoksentekijä syyllistyy paritusrikoksen yhteydessä muuhun rikokseen, jonka asianomistaja parituksen kohde on. Sen sijaan muiden parituksen tekemustoimen osalta asianomistaja-asema ei luontevasti täyty. Asianomistaja-aseman myöntäminen nykyistä laajemmin parantaisi paritusrikoksen kohteen asemaa rikosprosessissa. Lakivaliokunta pitääkin aiheellisena, että jatkossa selvitetään parituksen kohteena olevan henkilön rikosprosessuaaliseen asemaan liittyviä kysymyksiä ja mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita.”

Ohjausryhmän loppuraportissa todetaan, että voidaan selvittää mahdollisuutta selkeyttää lainsäädännöllä parituksen kohteen asianomistajuuteen liittyvää problematiikkaa. Suositusta on perusteltu seuraavasti, kappaleista ensimmäinen liittyy myös ihmiskauppa- ja paritusrikosten välisen rajanvedon selvittämiseen:

”Ihmiskauppa- ja paritusrikosten välisessä rajanvedossa vaikeutena on se, ettei ihmiskaupan tunnusmerkistökäsitteitä useimmiten selvitetä esitutkinnassa vaan valitaan tutkinnan kohteeksi parituksen tai törkeän parituksen tunnusmerkistö. Tekijöiden rikosvastuun toteutumisen kannalta rikosnimikkeiden valinnalla ei ole kovin suurta merkitystä, koska myös ihmiskauppaa lähellä olevien rikosten rangaistusarvo on suuri. Uhrin kannalta on kuitenkin olennainen merkitys sillä, mikä rikosnimike esitutkinnassa valitaan ja millä rikosnimikkeellä syyttäjä syytteen nostaa. Paritusrikoksissa hyväksikäytetty on yleensä todistajan asemassa, kun taas ihmiskaupparikoksissa uhri saa asianomistajan aseman ja paremmat mahdollisuudet vahin-

gonkorvauksiin. Jos uhri on ulkomaalainen, rikosnimikkeellä on merkitystä myös oleskeluluvan saamisen kannalta, koska ihmiskaupan uhrille voidaan muiden rikosten uhreista poiketen myöntää erityinen oleskelulupa.

Uhrin asianomistajuuden kannalta kysymys on nimenomaan parituksen kohteen rikosprosessuaalisen asianomistaja-aseman selvittämisestä. Tältäkin osin kysymys ei ole yksioikoinen eikä välttämättä lainsäädäntömuutoksia edellyttävä. Suomessa ei minäkään rikoksen osalta säädetä siitä, kuka tai missä asemassa oleva henkilö on sen rikoksen osalta asianomistaja. Asianomistajan käsite on määrittynyt oikeustieteen kautta.”

Kuten jaksosta 2.1 ilmenee, parituksen kohteena olevilla henkilöillä on jo nykyisin tietyissä tilanteissa asianomistajan asema rikosprosessissa. Tämä johtuu siitä, että eräillä parituksen tekotavoilla rikoksen kohteen oikeudellisesti suojattua etua loukataan tai vaarannetaan siten, että hänelle syntyy oikeus vaatia rikoksentekijän velvoittamista vahingonkorvaukseen. Asianomistajan asema ei synnytä oikeutta vahingonkorvaukseen, vaan asian arviointi suoritetaan rikoksesta lähtien: jos rikoksella on aiheutettu tai ainakin saatettu aiheuttaa sen kohteena olevalle henkilölle vahingonkorvauslain nojalla korvattavaa vahinkoa, häntä pidetään rikoksen asianomistajana. Samalla hän voi asianomistajana vaatia rangaistusta. Parituksen kohteena olevan henkilön omilla näkemyksillä ja hänen puolestaan esitetyillä vaatimuksilla sekä viranomaisten toiminnalla (minkälaisena paritusrikoksena rikosta käsitellään ja millä tavalla kohteen näkemyksiä selvitetään) on merkitystä sen suhteen, missä määrin rikosprosessissa käsitellään paritusjuttuja, joilla on asianomistaja. Nyt kysymys on siitä, pitäisikö asianomistaja-asema liittää kaikkiin paritusrikoksiin tai ainakin törkeisiin parituksiin.

Aikaisemmin todetun mukaisesti tässä esityksessä ehdotetaan ihmiskauppa- ja paritus-säännöksiä muutettavaksi ensinnäkin niin, että paritusta koskevasta rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohdasta poistettaisiin tekotapana oleva painostaminen ja siirrettäisiin se ihmiskaupan keinoja koskevaan 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaan. Törkeän parituksen tunnusmerkistöstä (rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohta) poistettaisiin

kvalifiointiperuste, joka koskee vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan taikka niihin rinnastettavan erityisen tuntevan kärsimyksen aiheuttamista. Vastaava kvalifiointiperuste on jo törkeää ihmiskauppaa koskevassa rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 2 kohdassa. Rajanvetoon parituksen ja ihmiskaupan välillä vaikuttaisi myös se, että rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa nykyisin oleva ilmaisu ”ottaa toisen valtaansa” korvattaisiin ilmauksella ”ottaa toisen määräysvaltaansa”, joka ei nykyisen ilmauksen mukaisesti edellyttäisi sitä, että kohde menettää vapautensa. Lainsäädäntömuutosten myötä ihmiskaupparikoksen piiriin tulisivat sellaiset kohdehenkilön kontrolloimista osoittavat teot, joiden nykyisin katsotaan kuuluvan paritukseen. Parituksen tunnusmerkistöön ei jäisi tekotapoja, jotka ilmentävät alistussuhdetta rikoksentehtäjän ja kohdehenkilön välillä. Koska ihmiskaupparikoksen kohteena oleva henkilö on kyseisen rikoksen asianomistaja, lainsäädäntömuutokset jo itsessään johtavat asianomistajien piiriin laajentumiseen käytännössä ja sellaisten henkilöiden katsomiseksi asianomistajiksi, joiden oikeuspiiriä rikoksella loukataan. Nämä lainsäädäntömuutokset siis rajoittaisivat nykyiseen verrattuna tarvetta kiinnittää huomiota parituksen kohteena olevien henkilöiden oikeusasemaan.

Vaativuudesta asianomistaja-aseman myöntämistä parituksen kohteelle on perusteltu sillä, että muutoksella hänen asemansa rikosprosessissa paranee. Tämä väite pitää paikkansa erityisesti siinä mielessä, että asianomistajalle voidaan antaa hänen varallisuusolojensa sitä edellyttäessä maksutonta oikeusapua sekä määrätä oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Näin ei voida menetellä todistajan kohdalla. Ratkaisevia johtopäätöksiä ei voida kuitenkaan tehdä yksinään tästä seikasta. Asianomistaja-aseman myöntäminen ei ole itseisarvo, vaan mahdollisille asemaan liittyville lainsäädäntömuutoksille on löydettävä käytännön tarpeisiin liittyviä perusteluja. Voidaan kysyä, mikä oikeudellinen intressi parituksen kohteena olevalla henkilöllä on asianomistajana osallistua oikeudenkäyntiin, jos hänelle ei jo oikeuskäytännön ja kirjalli-

suuden kautta täsmentyneen määritelmän mukaisesti synny asianomistajan asemaa.

Kuten jaksossa 2.1 olevasta rikoksen asianomistajaa koskevasta jaksosta ilmenee, lainsäädännössä on harvoja selventäviä säännöksiä siitä, keitä henkilöitä on tiettyjen rikosten osalta pidettävä asianomistajina tai ketkä henkilöt tiettyjen rikosten osalta käytävät asianomistajan puhevaltaa. Kaikkien parituksen tai ainakin kaikkien törkeän parituksen kohteena olevien henkilöiden säätämistä asianomistajaksi ei voi rinnastaa mainituissa säännöksissä olevaan selventävään sääntelyyn. Nyt kyseessä olisi kaikkien kysymyksessä olevien rikosten kohteena olevien henkilöiden yleinen määrittelemine sen rikoksen asianomistajiksi, jolloin asianomistajan määritelmää laajennettaisiin oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa syntyneen määritelmän soveltamisalan ulkopuolelle.

Rikosprosessissa paritusrikoksen kohteena olevan henkilön oikeuksien turvaamisen kannalta olennaista on se, että hänellä on tarvittaessa avustaja ja tukihenkilö. Tämä koskee erityisesti tilanteita, joissa vasta arvioidaan sitä, onko rikos sellainen, että sen kohteena olevalle henkilölle on muodostunut asianomistajan asema, ja sitä, onko mahdollisella asianomistajalla vaatimuksia asiassa. Tällöin ollaan yleensä esitutinnan alkuvaiheessa. Avustajan osallistuminen asiankäsitelyyn mahdollisimman varhaisesta vaiheesta lähtien saattaa myös edistää rikoksen selvittämistä.

Asianomistajalle määrättävästä oikeudenkäyntiavustajasta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:ssä. Pykälän 1 kohdan mukaan tuomioistuim voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten rikoslain 20 luvussa tarkoitetussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisesti syystä ole pidettävä tarpeettomana. Paritusrikokset säädetään rangaistaviksi rikoslain 20 luvun 9 ja 9 a §:ssä, joten ne kuuluvat kohdassa olevan viittauksen piiriin. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 3 §:n mukaan sellaiselle 1 a §:ssä tarkoitettun rikoksen asianomistajalle, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi sekä

jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnaissa ja oikeudenkäynnissä, voidaan 1 a §:ssä mainituin edellytyksin määrätä tehtävän hoitamiseen tukihenkilö, jolla on riittävä pätevyys. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a ja 3 §:ssä oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määrääminen on siis sidottu asianomistajan asemaan. Myös esitutkintalaissa on säännöksiä asianomistajan oikeudesta käyttää avustajaa ja tukihenkilöä esitutkinnaissa aikana.

Paritusrikoksia ja ihmiskaupparikoksia koskeviin rangaistussäännöksiin tehtävistä, edellä todetun mukaisesti myös asianomistajan asemaan ulottuvista muutoksista huolimatta prosessiin osallisten edun turvaamiseen ja asian selvittämisen edistämiseen liittyvistä syistä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säännöksiä tulisi täydentää niin, että oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määrääminen parituksen kohteelle on mahdollista riippumatta siitä, onko hänet katsottu asianomistajaksi. Tällä tavalla turvataan parituksen kohteeksi joutuneiden henkilöiden oikeuksien täysimääräinen toteutuminen rikosprosessissa. Tämä tarve koskee varsinkin prosessin alkuvaihetta, jossa vasta selvitetään, minkälaisesta ja millä tavalla kohteen oikeuksiin vaikuttavasta rikoksesta on kysymys. Toisaalta aikaisemmin todetut paritusrikoksia ja ihmiskaupparikoksia koskevat rangaistussäännösten muutokset johtaisivat siihen, että tällaista täydentävää sääntelyä ilmeisesti jouduttaisiin soveltamaan kohtuullisen harvoissa tapauksissa.

Parituksen kohteena olleelle henkilölle, jota ei ole määritelty asianomistajaksi, on luontevaa määrätä avustaja esitutkintavaihetta varten, jolloin asiaa vasta selvitetään. Oikeudenkäyntivaiheessa tällaisen henkilön avustajalla ei ole kuitenkaan luontevaa roolia, jos henkilöä kuullaan todistajana. Tästä syystä esityksessä ehdotetaan, että parituksen kohteena olleelle henkilölle voitaisiin määrätä avustaja esitutkintaa varten silloinkin kun häntä ei ole katsottu asianomistajaksi. Jos henkilön asema täsmentyy esitutkinnaissa aikana asianomistajaksi, voidaan jo nykyisten säännösten perustella tälle määrätä avustaja oikeudenkäyntiin. Sen sijaan ei ole estettä sille, että parituksen kohteena olevalle henkilölle määrättäisiin tukihenkilö sekä esitutkin-

taa että oikeudenkäyntiä varten, riippumatta hänen asemastaan prosessissa. Jo nykyisin tukihenkilö voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:n mukaan määrätä eräin edellytyksin oikeudenkäynnissä todistajana toimivalle alle 15-vuotiaalle tai henkilölle, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt.

2.4.6 Ihmiskaupparikoksiin ja kiskonnantapaiseen työsyryntään liittyvät oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakielto

Ohjausryhmän loppuraportissa ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntään väliseen rajanvetoon liittyen on todettu, että lainsäädännön muutostarpeet on selvitettävä myös oheisseuraamusten osalta. Tähän suositukseen liittyen raportissa todetaan, että eduskunta on tarkastusvaliokunnan harmaan talouden torjumista koskevaa mietintöä (M 8/2010) käsitellessään edellyttänyt, että hallitus ottaa oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioinnin kohteeksi.

Ohjausryhmän loppuraportin suosituksissa todetaan siis ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryntään välisen rajanvedon yhteydessä oheisseuraamukset, joiden osalta perusteluissa nostetaan esiin oikeushenkilön rangaistusvastuu. Loppuraportissa nostetaan tältä osin esiin eduskunnan lausuma 11, joka sisältyy eduskunnan kirjelmään EK 42/2010 vp harmaan talouden katvealueista ja joka siis koskee yleisesti harmaata taloutta, ei nimenomaisesti ihmiskaupparikoksia ja niiden lähirikoksia. Oikeushenkilön rangaistusvastuu on jo kytketty ihmiskaupparikoksiin (rikslain 25 luvun 10 §).

Kysymyksessä olevien rikosten merkittäväksi ”oheisseuraamukseksi” voidaan katsoa myös liiketoimintakielto. Liiketoimintakiellostosta annetun lain 3 §:n 3 momentin mukaan liiketoimintakieltoon voidaan määrätä liiketoiminnassa ihmiskaupparikokseen syyllistynyt henkilö. Ohjausryhmän loppuraporttiin on otettu suositus, jonka mukaan tutkittaessa kiskonnantapaista työsyryntää koskevia tapauksia selvitetään säännöllisesti mahdollisuus käyttää liiketoimintakieltoa. Lausuma liittyy siihen, että liiketoimintakieltoa voidaan tietyin edellytyksin käyttää kiskonnantapaisen työsyryntään yhteydessä.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun liittäminen kiskonnantapaiseen työsyRJintään

Rikoslain 47 luvun 9 §:n mukaan luvun työrikoksista ainoastaan 1 §:n mukaiseen työturvallisuusrikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Oikeushenkilön rangaistusvastuun yhdistäminen työturvallisuusrikokseen liittyy laajempaan talousrikossäännösuudistukseen, jota koskevan hallituksen esityksen yleisperusteluissa käsitellään yhteisövastuun soveltuvuutta työrikoksiin (HE 53/2002 vp, s. 23/II–25). Yhteisövastuun ulottamista merkittävimpiin työrikoksiin puoltaa hallituksen esityksen mukaan näiden rikosten luonne. Ne tehdään tyypillisesti oikeushenkilön piirissä, niihin voi liittyä merkittäviä taloudellisia intressejä, rikokset perustuvat usein etujen ja haittojen punnintaan ja yksilöllisen rikosvastuun kantajien etsiminen oikeushenkilön piiristä on usein vaikeaa.

Esityksessä todetaan, että kaikkiin työrikoksiin liittyy sellaisia yhteisiä piirteitä, jotka puoltavat yhteisövastuun käyttöön ottamista. Oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamista muihin kuin työturvallisuusrikoksiin ei kuitenkaan esitetty, sillä muut työrikokset eivät luonteeltaan sovi yhteisövastuun piiriin parhaalla mahdollisella tavalla. Kun oikeushenkilön rangaistusvastuu säädettiin ulottuvaksi työturvallisuusrikokseen, työsyRJintä jo säädettiin rangaistavaksi rikoslain 47 luvun 3 §:ssä.

Talousrikossäännösuudistuksen jälkeen säädettiin uutena työrikoksena rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukainen kiskonnantapainen työsyRJintä. Hallituksen esityksen HE 151/2003 vp perusteella oikeushenkilön rangaistusvastuun liittämistä tähän uuteen rikokseen ei näytä pohdittu sen rangaistavaksi säätämisen yhteydessä.

Erityisesti puitepäättökseen katsottiin aikanaan edellyttävän oikeushenkilön rangaistusvastuun liittämistä ihmiskaupparikoksiin. Kiskonnantapaisen työsyRJinnän osalta tällaisia kansainvälisiä velvoitteita ei ole. Kysymys on siis täysin kansallisen harkinnan varassa. Hallituksen esityksessä HE 53/2002 vp on varsin kattavasti pohdittu työrikosten soveltuvuutta oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin. Pohdinnan lopputulosta voidaan

luonnehtia myönteiseksi, vaikka esityksessä lopulta päädytään siihen, että työrikoksista ainoastaan työturvallisuusrikos on syytä saat-
taa oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin. Päätymistä muiden työrikosten jättämiseen oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin ulkopuolelle on perusteltu vain näiden muiden rikosten ”luonteella”.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun rajamista on hallituksen esityksessä HE 53/2002 vp perusteltu sillä, että muiden työrikosten kuin työturvallisuusrikoksen ja työnvälitysrikoksen rangaistusasteikot ovat varsin lieviä. Tämä peruste ei kuitenkaan koske myöhemmin rangaistavaksi säädetyn kiskonnantapaisen työsyRJinnän rangaistusasteikkoa. Kiskonnantapaisen työsyRJinnän rangaistusasteikko ulottuu sakosta kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Rikos on rangaistusasteikonsa perusteella vakavin rikoslain 47 luvussa rangaistavaksi säädetty rikos. Kiskonnantapaisen työsyRJinnän voi katsoa täyttävän oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämisen yhteydessä asetetun (HE 95/1993 vp) kriteerin, jonka mukaan yhteisösakkoa tulisi käyttää suhteellisen vakavien rikostyyppien seuraamuksena.

Kuten ohjausryhmän loppuraportista ilmenee, oikeushenkilön rangaistusvastuuseen on kiinnitetty huomiota eduskunnan käsitellessä harmaan talouden katvealueisiin liittyviä kysymyksiä (M 8/2010 vp). Tarkastusvaliokunnan mietinnön TrVM 9/2010 vp mukaan valiokunta edellyttää, että oikeushenkilön rangaistusvastuu nostetaan kriittisen arvioinnin kohteeksi talousrikollisuuden torjuntaa vahvistettaessa. Mietinnön johdosta annetussa eduskunnan kirjelmässä EK 42/2010 vp olevassa lausumassa todetaan eduskunnan edellyttävän, että hallitus ottaa oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioinnin kohteeksi.

Harmaan talouden katvealueiden tarkastelussa huomiota ei siis varsinaisesti kiinnitetty tarpeeseen arvioida sitä, minkä rikosten tulisi kuulua oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin. Tarkastelu ei myöskään varsinaisesti kohdistunut työrikoksiin. Näin ollen valiokuntamietintö ja eduskunnan lausuma eivät anna eväitä sen arviointiin, pitäisikö oikeushenkilön rangaistusvastuu liittää kiskonnantapaiseen työsyRJintään. Toisaalta myöskään mitään laajempaa arviointia ei ilmeisesti ole

odotettavissa sen suhteen, mihin rikoksiin oikeushenkilön rangaistusvastuu tulisi liittää. Tämä puhuu sen puolesta, että yksittäistä rikosta koskeva arviointi voidaan ja on myös tarkoituksenmukaista tehdä tarpeen ilmetessä. Näin on aikaisemmin tehty esimerkiksi työrikosten osalta.

Kuten oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämistä koskevasta hallituksen esityksestä HE 95/1993 vp ilmenee, yhteisösakko on erityisen perusteltu rangaistus sellaisesta toiminnasta, jota suunnitellaan suhteellisen huolellisesti, koska seuraamuksen rikoksia ennalta estävä teho on tällöin suurimmillaan. Lisäksi työrikosten osalta edellä todetun mukaisesti on kiinnitetty huomiota (HE 53/2002 vp) siihen, miten vaikeaa on yksilöllisen rikosvastuun kantajien löytäminen. Nämä perusteet eivät kiskonnantapaisen työsyrynnän osalta ole välttämättä, ainakaan voimakkaasti, puoltamassa oikeushenkilön rangaistusvastuun liittämistä kyseiseen rikokseen, koska kiskonnantapaisen työsyrynnän tapaukset usein liittyvät pienimuotoiseen liiketoimintaan. Tällaisia piirteitä voi kuitenkin kytkeytyä myös kiskonnantapaisen työsyrynnän tapauksiin. Joka tapauksessa kysymys on kokonaisarviointista, jossa on otettava huomioon muutkin asiaan vaikuttavat seikat. Niitä ovat erityisesti rikoksen tekeminen tyypillisesti oikeushenkilön piirissä, merkittävien taloudellisten intressien mahdollinen kytkeytyminen rikokseen sekä rikoksen perustuminen usein etujen ja haittojen punnintaan. Jo aikaisemmin lainvalmistelussa on päädytty siihen, että työrikoksiin yleisesti liittyy piirteitä, jotka puoltavat niitä koskevan yhteisövastuun käyttöön ottamista. Kiskonnantapainen työsyryntä on edellä todetun mukaisesti vakavin rikoslain 47 luvussa rangaistavaksi säädetty rikos. Johtopäätöksenä näiden seikkojen perusteella päädytään esittämään, että oikeushenkilön rangaistusvastuu liitetään kiskonnantapaiseen työsyryntään.

Liiketoimintakiello ja kiskonnantapaisen työsyryntä

Liiketoimintakiellon osalta tilanne on sama kuin oikeushenkilön rangaistusvastuun kohdalla: kansainväliset velvoitteet eivät edellytä liiketoimintakiellon liittämistä kiskonnanta-

paiseen työsyryntään. Tilanne on kuitenkin myös erilainen siltä osin, että tietyin edellytyksin liiketoimintakiello voidaan jo nykyisin määrätä, kun henkilö on liiketoiminnassa syyllistynyt työrikokseen, kiskonnantapainen työsyryntä mukaan lukien.

Liiketoimintakielloon voidaan siitä annetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan määrätä henkilö, joka 1) on liiketoiminnassa olennaisesti laiminlyönyt siihen liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia tai 2) on liiketoiminnassa syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jota ei voida pitää vähäisenä. Lisäedellytyksenä liiketoimintakiellon määräämiselle on, että toimintaa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojen, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena. Kuten aikaisemmin on jo todettu, momentin 2 kohta voi koskea esimerkiksi työrikoksia (HE 198/1996 vp), jolloin kuitenkin myös taloudellisen vahingon edellytyksen on täytettävä.

Suomen liittyminen kahteen Euroopan neuvoston yleissopimukseen on ollut johtamassa siihen, että liiketoimintakiellon käyttöalaa on liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momentissa laajennettu alaikäisiin liittyviin pornografia- ja paritusrikoksiin sekä ihmiskaupparikoksiin. Näissä tapauksissa ei siis edellytetä pykälän 1 momentin minkään edellytyksen täyttymistä.

Yleissopimusten täytäntöönpanoa lukuun ottamatta liiketoimintakiellon käyttämisen edellytykset eivät ole liiemmälti olleet pohdittavina viimeisen 15 vuoden aikana. Tämä koskee myös sitä, pitäisikö liiketoimintakielloa käyttää joidenkin rikosten yhteydessä rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi pelkästään sillä perusteella, että rikos on tehty liiketoiminnassa. Pikemminkin tästä olisi kysymys myös kiskonnantapaisen työsyrynnän osalta eikä siitä, että liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 1 momenttiin tehtäisiin jonkinlainen kiskonnantapaista työsyryntää koskeva muutos.

Harmaan talouden katvealueita koskevan asian käsittelyn yhteydessä on kiinnitetty huomiota myös liiketoimintakielloon. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössä TrVM 9/2010 vp tarkastusvaliokunta edellyttää selvityksen käynnistämistä siitä, minkä-

laisia ongelmakohtia liiketoimintakiellosta annettuun lakiin ja sen soveltamiskäytäntöön sisältyy. Tarkastusvaliokunnan kannanottoa vastaava lausuma otettiin eduskunnan kirjelmään EK 42/2010 vp. Tarkastusvaliokunnan mietinnössä kiinnitetään huomiota liiketoimintakiellon kiertämiseen, tuomitsemiskynnyksen korkeuteen ja liiketoimintakieltorekisterin tietojen tavoitettavuuteen. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaan on ryhdyttävä toimenpiteisiin liiketoimintakiellon tehostamiseksi ja selvitettävä mahdollisuudet saattaa liiketoimintakiellossa olevat erilliseen julkiseen rekisteriin.

Liiketoimintakielloa koskevat eduskunnan tarkastusvaliokunnan kannanotot, eduskunnan lausuma ja hallitusohjelmakirjaus eivät näytä ainakaan suoranaisesti koskevan sitä, että tulisi arvioida tarvetta laajentaa niiden rikosten piiriä, joihin liiketoimintakiello voidaan liittää. Tietoa ei ole muutenkaan, että tällaista arviointia tultaisiin suorittamaan lähiaikoina. Tämän vuoksi sitä, pitäisikö liiketoiminnassa kiskonnantapaiseen työsyryntään syyllistynyt voida määrätä liiketoimintakielloon pelkästään mainittuun rikokseen syyllistymisen perusteella, on pohdittava tässä yhteydessä. Toisaalta tietyn yksittäisen rikoksen asettaminen tällä tavalla poikkeusasemaan liiketoimintakiellon määrittämisedellytysten suhteen edellyttää painavia perusteita.

Sen arvioiminen, pitäisikö yhden rikoksen kohdalla luopua liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 1 momentissa mainituista liiketoimintakiellon määrittämisen edellytyksistä, poikkeaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevasta pohdinnasta. Toisin kuin oikeushenkilön rangaistusvastuun kohdalla, tällaista pohdintaa ei myöskään ole tähän mennessä tehty minkään rikoksen kohdalla kansallisista näkökohdista ja sääntelytarpeista lähtien. Kuten aikaisemmin todettiin, nykyinen tiettyjä rikoksia koskeva liiketoimintakielloon liittyvä poikkeussääntely on säädetty kahden yleissopimuksen velvoitteiden täyttämiseksi.

Liiketoimintakielloa voidaan jo tietyin edellytyksin käyttää nykyisin kiskonnantapaisen työsyryntään tapauksissa toisin kuin oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Edellytyksenä käyttämiselle on kuitenkin se, että liiketoimintaa, jossa rikolliseen menettelyyn

on syyllistytty, on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena.

Vaikka laki ei aseta vahingolliselle vaikutukselle mitään sen kokoa tai laatua koskevia lisäedellytyksiä, tämä vahingollista vaikutusta koskeva edellytys ei välttämättä kuitenkaan täyty kaikissa kiskonnantapaisen työsyryntään tapauksissa.

Asian arvioinnissa on merkitystä myös liiketoimintakiellon luonteella. Liiketoimintakiello ei ole oikeushenkilön rangaistusvastuun tavoin rangaistus, vaan kansainvälisten velvoitteiden vuoksi säädettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta elinkeino-oikeudellinen turvaamistoimenpide, jonka tarkoitus tulee liiketoimintakiellosta annetun lain 1 §:stä: sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estäminen sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitäminen. Arvioitavana on nyt liiketoimintakiellon käytön avaaminen muiden etujen eli tässä tapauksessa työntekijöiden oikeuksien suojaamiseen. Tosin myös liiketoiminnassa tarpeellisen luottamuksen kannalta merkitystä on sillä, että liiketoiminnassa syyllistytään tietynlaiseen rikokseen.

Rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukaan kiskonnantapaisessa työsyryntässä työnhakija tai työntekijä asetetaan huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä. Epäedulliseen asemaan saattaminen käytännössä liittyy erityisesti palkkaukseen ja työaikoihin. Joka tapauksessa kysymys on työntekijän oikeuksia vakavasti loukkaavasta rikoksesta, joka tunnusmerkistöltään muistuttaa ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Työsyryntää ja kiskonnantapaista työsyryntää koskevat rangaistussäännökset ovat vain yksi ilmentymä pyrkimisestä työntekijöiden tasarvoiseen ja yhdenvertaiseen kohteluun, johon työsopimuslain (55/2001) 2 luvun 2 §:n lisäksi velvoittavat työoikeutta sekä perus- ja ihmisoikeuksia koskevat kansainväliset Suomea sitovat velvoitteet.

Vaikka liiketoimintakiellon käyttöalaa ja käyttöalan laajentamista tulisi arvioida mah-

dollisimman kokonaisvaltaisesti, tässä yhtä rikosta koskevassa tarkastelussa on löydettyvissä perusteita sille, että kiskonnantapainen työsyryjintä lisätään niiden rikosten joukkoon, joihin syyllistyminen liiketoiminnassa oikeuttaa liiketoimintakiellon määräämiseen.

Liiketoimintakiellon käyttämisellä puututaan perustuslain 18 §:ssä säädettyyn elinkeinovapauteen. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä on määritelty perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Ehdotusta kiskonnantapaisen työsyryjinnän lisäämiseksi liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttiin niiden rikosten joukkoon, joiden johdosta liiketoimintakiello voidaan määrätä, käsitellään lähemmin jäljempänä suhdetta perustuslakiin ja sääätämisyjärjestystä koskevassa yksityiskohtaisten perustelujen jaksossa 3. Jakson johtopäätös on, että lakiehdotus voidaan hallituksen käsityksen mukaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Tällä johtopäätöksellä on merkitystä, paitsi arvioitaessa lainsäätämisyjärjestystä, myös arvioitaessa sitä, onko liiketoimintakiellon käytön tällaiseen laajentamiseen ylipäänsä edellytyksiä.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Esityksen tavoitteet

Esityksessä ehdotetaan ihmiskauppaa ja paritusta koskeviin rangaistussäännöksiin tehtäväksi muutoksia, joiden myötä ihmiskauppaa koskeva rikoslain 25 luvun 3 § paremmin vastaa Suomea sitovissa kansainvälisissä asiakirjoissa asetettuja ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteita ja joilla selvennetään rajanvetoa toisaalta ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten ja toisaalta ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä. Viimeksi mainittujen rikosten väliseen rajanvetoon liittyy ”pakkotyön” käsitteen sisältö, jota on pyritty selventämään esityksen perusteluissa.

Vaikka esitykseen ei sisälly lainsäädäntöehdotusta ihmiskaupan uhrin suostumuksen merkityksestä ihmiskaupparikokseen syyllistymisen kannalta, esityksessä korostetaan kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti ri-

koksen uhrin suostumuksen merkityksettömyyttä rikokseen syyllistymistä arvioitaessa.

Esityksen lainsäädäntöehdotusten tarkoituksena on myös laajentaa rikosoikeudellista vastuuta kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä ja estää mainittuun rikokseen syyllistyneitä tietyssä aikana jatkamasta liiketoimintaansa. Parituksen kohteena olleen henkilön asemaa rikosprosessissa on tarkoitus parantaa oikeudenkäyntiavustajan määräämistä koskevalla lainsäädäntömuutoksella, jonka vaikutukset samalla ulottuvat tukihenkilön määräämiseen.

3.2 Esityksen keskeiset ehdotukset

Paritusta koskevaa rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 5 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että siitä poistetaan tekotapana ”painostaa”, jota vastaava ”toista painostamalla” puolestaan lisättäisiin ihmiskauppaa koskevaan rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaan. Törkeää paritusta koskevasta rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentista poistettaisiin 3 kohta, jonka mukaan parituksen voi tehdä törkeäksi paritukseksi se, että teolla aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä ja jota vastaava kohta jo on törkeää ihmiskauppaa koskevassa rangaistussäännöksessä.

Ihmiskauppaa koskevaa rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 ja 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että niihin sisältyvä tekotapa ”ottaa toisen valtaansa” korvattaisiin tekotavalla ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Lisäksi 1 momentin mukaan elimien ja kudoksien poistamiselta ei enää edellytettäisi sen tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Esityksen perusteluissa pyritään selventämään ihmiskauppasäännökseen sisältyvän pakkotyön käsitettä sekä sitä, että alle 18-vuotiaan parittaminen tulee lähtökohtaisesti arvioitavaksi ihmiskaupparikoksena.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 lukuun ehdotetaan lisättäväksi 3 a §, jonka mukaan paritusrikoksen kohteena olleelle henkilölle voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja esitutkintaa varten riippumatta

siitä, onko hänet katsottu kyseisen rikoksen asianomistajaksi. Paritusrikoksen kohteelle voitaisiin myös määrätä tukihenkilö esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten.

Edellä mainittujen muutosten johdosta ehdotetaan tehtäväksi tarkistuksia myös pakkokeinolakiin ja esitutkintalakiin. Pakkokeinolakiin tehtäisiin samalla myös erään nykyisen virheellisen viittauksen korjaava muutos.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta työrikkoksista koskevaan rikoslain 47 luvun 9 §:ään ehdotetaan lisättäväksi kiskonnantapainen työsyrintä. Tämän jälkeen mainittu rikos olisi niiden rikosten piirissä, joihin voidaan soveltaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia rikoslain 9 luvun säännöksiä. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi niin, että liiketoimintakieltoon voidaan määrätä, jos liiketoiminnassa on syyllistytty kiskonnantapaiseen työsyrintään.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 lukuun lisättäväksi ehdotetun 3 a §:n mukaan paritusrikoksen kohteena olleelle voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja esitutkintaa varten riippumatta siitä, onko hänet katsottu asianomistajaksi. Näiden rikosten osalta voi tulla nykyisin sovellettavaksi luvun 1 a §:n 1 kohta, jonka mukaan asianomistajalle voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja esitutkintaa, ja silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana. Kohta voisi jatkossakin tulla sovellettavaksi myös paritusrikoksia koskevissa asioissa uuden momentin toimiessa kuitenkin kohtaa täydentävänä säännöksenä. Parituksen kohteena olleelle henkilölle voitaisiin myös määrätä tukihenkilö esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten riippumatta siitä, onko hän asiassa asianomistajana.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n 2 kohdan nojalla oikeu-

denkäyntiavustaja ja 3 §:ssä säädetyin edellytyksin myös tukihenkilö voidaan määrätä asianomistajalle myös ihmiskaupparikosta koskevassa asiassa. Tässä esityksessä ehdotettavat lainsäädäntömuutokset perustelutneen tarkoittaisivat sitä, että siirtymää tapahtuu paritusrikosten puolelta ihmiskaupparikosten puolelle. Toisin kuin paritusrikoksilla, ihmiskaupparikoksilla on aina asianomistaja. Tämä oletettavasti jossakin määrin lisää oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämistä. Kysymys on kuitenkin pitkälti tapauksista, joissa rikoksen kohde tulisi jo nykyisin katsoa asianomistajaksi, vaikka rikos arvioidaankin paritusrikokseksi eikä ihmiskaupparikokseksi.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten mukaan oikeudenkäyntiavustajalle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus. Myös tukihenkilölle maksetaan korvaus valtion varoista. Jos tuomioistuin toteaa epäillyn syyllistyneen rikokseen, hänet on velvoitettava korvaamaan valtiolle sen varoista maksetut korvaukset. Oikeudenkäyntiavustajan kohdalla valtion varoista maksettavat määrät riippuvat tapauksen vaativuudesta ja muista tapauskohtaisista työn määrään vaikuttavista seikoista. Enimmillään oikeudenkäyntiavustajan palkkio voi käytännössä nousta joihinkin tuhansiin euroihin.

On vaikeaa tarkasti arvioida sitä, minkä verran ehdotettavat lainsäädäntömuutokset toteutuessaan lisäisivät valtion varoista maksettavien palkkioiden ja korvausten määriä. Epävarmuustekijöitä liittyy niin juttujen lukumääriin kuin luonteeseenkin, etenkin niiden vaativuuteen. Rikosprosessiin tulleiden paritusrikosten vuosittaisissa lukumääriissä on ollut huomattavaakin vaihtelua. Huomion kiinnittäminen paritus- ja ihmiskaupparikollisuuteen saattaa johtaa ilmitulleiden rikosten määrän lisääntymiseen tulevaisuudessa. Osa paritusrikoksista on myös sellaisia, että niiden osalta jo nykyisin olisi ollut perusteltua katsoa kohteena ollut henkilö asianomistajaksi, mikä olisi edesauttanut oikeudenkäyntiavustajan määräämistä. Suurista epävarmuustekijöistä huolimatta voidaan arvioida, että ehdotettavat lainsäädäntömuutokset aiheuttavat lisäyksen valtion varoista maksettaviin palkkioihin ja korvauksiin.

Määrien voidaan kuitenkin arvioida olevan melko pieniä, joten lisäkustannusten arvioidaan mahtuvan nykyisten määrärahojen puitteisiin.

Muuten esityksellä ei voida olettaa olevan lainvalmistelussa huomioon otettavia taloudellisia vaikutuksia. Uusia viranomaisia ei ehdoteta perustettavaksi eikä viranomais-tehtäviä lisätä voimavarojen kasvattamista edellyttävällä tavalla.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Viranomaisten keskinäisiin suhteisiin esityksellä ei ole vaikutuksia. Sama koskee viranomaisten menettelytapoja. Mainittavaa viranomaisten työmäärän lisääntymistä ei aiheudu oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttöalan laajentamisesta kiskonnantapaiseen työsyöjintään ja mainittua rikosta koskevasta liiketoimintakiellosta annetun lain muutoksesta. Kuitenkin käytettävissä olevia voimavaroja suunnattaessa ja käytettäessä on otettava huomioon se, että ihmiskaupparikokset ovat erittäin vakavia rikoksia.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotetuilla lainsäädäntömuutoksilla edistetään rikosvastuun asianmukaista kohdentumista niin, että rangaistus tuomitaan teon vakavuutta, vahingollisuutta ja vaarallisuutta vastaavasta rikoksesta, ja parannetaan paritusrikoksen kohteena olleen asemaa rikosprosessissa. Koska parituksen kohteena ovat pääasiallisesti naiset, voidaan erityisesti paritussäännöksiin sekä avustajan määräämistä koskevaan säännökseen ehdotetuilla muutoksilla arvioida olevan tältä osin vaikutusta naisten asemaan rikosprosessissa.

5 Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti 16 päivänä marraskuuta 2011 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella tarvittavat lainsäädäntömuutokset rikoslain ihmiskauppaa ja paritusta koskeviin säännöksiin. Työryhmän tuli myös arvioida ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyöjinnan rajanvetoa koskevat lainsäädännön muutostarpeet ja valmistella tarpeelliset lainsäädäntömuutokset oheisseuraamukset mukaan lukien (oikeushenkilön rangaistusvastuu ja liiketoimintakiello). Työryhmän tuli lisäksi tarkastella ihmiskaupan uhrin suostumuksen oikeudellista merkitystä sekä parituksen kohteena olevan henkilön asianomistajuuteen liittyviä kysymyksiä. Työryhmän tuli työssään huomioida uuden ihmiskauppadirektiivin 2011/36/EU asettamat vaatimukset. Siltä osin kuin kysymys oli lainsäädännön muutostarpeiden arvioinnista ja lainsäädännön muuttamista koskevista ehdotuksista, työryhmän mietintö oli laadittava hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmässä oli edustajat oikeusministeriön lisäksi sisäasiainministeriön maahanmuutto-osastosta, sisäasiainministeriön poliisiosastosta, sisäasiainministeriön rajavartiolaitos- ja terveysministeriön työsuojeluosastosta, työ- ja elinkeinoministeriöstä, Poliisihallituksesta, Helsingin syyttäjänvirastosta, vähemmistövaltuutetun toimistosta, Suomen Tuomariliitto ry:stä, Suomen Asianajajaliitosta, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:stä ja Pro-tukipiste ry:stä.

Työryhmän mietintö luovutettiin 28 päivänä syyskuuta 2012, jonka jälkeen se lähetettiin laajalle lausuntokierrokselle. Mietinnöstä annettiin 32 lausuntoa, joista on laadittu tiivistelmä (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 3/2013). Lausunnonantajat ja lausuntojen sisältö ilmenevät tiivistelmästä. Lausuntopalautteessa kannatettiin pääosin ehdotettuja muutoksia. Hallituksen esityksen valmistelussa on otettu huomioon lausunnoissa annettu palaute.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Rikoslaki

20 luku Seksuaalirikoksista

9 §. Paritus. Pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaan parituksesta tuomitaan se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä viettelee tai painostaa toisen momentin 1 kohdassa tarkoitettuun tekoon. Viitattu kohta koskee korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa tai kahdeksantoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa.

Momentin 5 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että siitä poistetaan painostaminen tekotapana. ”Toista painostamalla” lisättäisiin ihmiskaupparangaistussäännökseen eli 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaan ihmiskaupassa käytettäväksi keinoksi. Näillä muutoksilla korostettaisiin sitä, että vakavimmat ja paheksuttavimmat toisen henkilön harjoittamaa prostituutiota koskevat teot tulee katsoa nimenomaan ihmiskaupparikoksiksi ja että alustusasema rikosentekijän ja rikoksen kohteena olevan henkilön välillä on tyypillistä nimenomaan ihmiskaupparikokselle. Jos henkilö esimerkiksi painostamalla saataisiin ryhtymään prostituutioon, 25 luvun 3 §:n 1 momentin puitteissa ihmiskaupan keinona olisi ”toista painostamalla”, tekotapana ”värvää” ja teon tarkoituksena ”hänen saattamiseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi”. Painostamisen tarkempaa sisältöä käsitellään jäljempänä 25 luvun 3 §:n perusteluissa.

Lisäksi momentin sanamuotoa muutettaisiin niin, että 3 ja 5 kohdissa sana ”toisen” korvattaisiin sanalla ”jonkun”. Muutoksen tarkoituksena olisi yhdenmukaistaa momentissa käytettyjä sanamuotoja ja siten selkeyttää säännöksen sisältöä. Paritussäännös soveltuu tapauksiin, joissa prostituutiosta hyöttyy joku muu kuin prostituutiota harjoittava henkilö itse. Momentin nykyinen sanamuoto

ei ole tältä osin selvä, sillä siinä käytetään sanaa ”toinen” kuvaamaan johdantokappaleessa niin sanotusti kolmatta hyötyvää osapuolta ja 3 ja 5 kohdissa puolestaan henkilöä, joka ryhtyy 1 kohdassa tarkoitettuun korvausta vastaan tapahtuvaan sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekoon. Momentin 4 kohdassa sen sijaan käytetään sanaa ”jonkun” viittaamaan prostituutiota harjoittavaan henkilöön, eli henkilöön, joka ryhtyy 1 kohdassa tarkoitettuun korvausta vastaan tapahtuvaan sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekoon. Selkeyden ja johdonmukaisuuden vuoksi ehdotetaan, että kohdissa 3—5 käytettäisiin samaa sanaa ”jonkun” viittaamaan prostituutiota harjoittavaan henkilöön.

9 a §. Törkeä paritus. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siitä poistetaan 3 kohta, jolloin momentissa nykyisin oleva 4 kohta siirtyy 3 kohdaksi. Poistettavan kohdan mukaan paritus voidaan katsoa törkeäksi paritukseksi, jos parituksessa aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä.

Momenttiin tehtävä muutos liittyisi samantyyppiseen näkemykseen ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten suhteesta kuin edelliseen pykälään tehtävä muutos. Momentin 3 kohdassa olevia seurauksia voi aiheutua nimenomaan tilanteissa, joissa henkilöä taivutetaan toimimaan prostituutiossa vastoin tahtoaan, jolloin kysymys on ihmiskaupparikokselle ominaisesta painostamisesta tai uhkailusta. Muutenkin ihmiskaupparikosten tunnusmerkistöissä on elementtejä, jotka voivat johtaa tällaisiin seurauksiin (riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö, ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet, väkivallan käyttö ja orjuuteen liittyvät teot). Tämän esityksen lainsäädäntömuutosten perusteella tällaiset teot tulisi katsoa ihmiskaupparikoksiksi ja ennen kaikkea törkeäksi ihmiskaupaksi, jonka tunnusmerkistössä (25 luvun 3 a §:n 1 momentin 2 kohta) jo on poistettavaksi ehdotettua kohtaa vastaava kohta.

On syytä korostaa, että 3 kohdan poistaminen ei tarkoita, että kohdassa mainittuja seurauksia aiheuttavat rikokset (esimerkiksi pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely sekä vammantuottamus ja törkeä vammantuottamus) olisivat merkityksettömiä paritusrikosten kohdalla. Jos tällaisia rikoksia tehdään rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentissa tarkoitettua yhteydessä ja jos ihmiskaupparikoksen kaikki tunnusmerkistökiteijät eivät kuitenkaan täyty, rikoksentekijä on joka tapauksessa erikseen tuomittava paritusrikoksesta ja kysymyksessä olevan seurauksen aiheuttaneesta rikoksesta. Rikoskokonaisuudesta tuomittavan rangaistuksen tulee näissä tapauksissa ylittää pelkästään paritusrikoksesta tuomittava rangaistus. Ylitys puolestaan riippuu siitä, kuinka vakava rikos parituksen tekemiseen on liittynyt. Olennaista on se, että terveyteen kohdistuvista rikoksista tuomitaan niiden vakavuutta ja vahingollisuutta vastaava rangaistus.

25 luku Vapauteen kohdistuvista rikoksista

3 §. Ihmiskauppa. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan tehtäväksi kolme muutosta. Momentin 1 kohtaan ensinnäkin lisättäisiin ihmiskaupan keinoksi ”toista painostamalla”. Edellä todetun mukaisesti painostaminen poistettaisiin parituksen tunnusmerkistöstä. Toinen muutos koskisi sitä, että momentin keinoista ”ottaa toisen valtaansa” korvattaisiin keinolla ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Kolmas muutos olisi se, että elimien tai kudoksien poistamiseksi tapahtuvalta ihmiskaupalta ei enää edellytettäisi sen tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Painostaminen yleensä liittyy tilanteeseen, jossa rikoksentekijä on painostettua vahvemmassa asemassa ja siihen perustuen voimakkaasti taivuttaa tätä. Voimakkuus voi koskea sekä kohdehenkilöön vaikuttamisen intensiteettiä että sen kestoä tai molempia. Painostamisen on joka tapauksessa oltava voimakkuudeltaan sellaista, että tekoolosuhteet ja rikoksen asianomistajan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen painostamisen voidaan katsoa vaikuttavan hänen tahdonmuodostukseensa. Painostamista, kuten muitakaan momentin numeroiduissa koh-

dissa mainittuja keinoja, ei tarvitse käyttää alusta pitäen, vaan teko voi myöhemmin muodostua ihmiskaupaksi esimerkiksi toimintaan alun perin vapaaehtoisesti suostuneen halutessa lopettaa sen.

Painostamisessa saatetaan nimenomaisesti vedota siihen, että ihmiskaupan tarkoituksen mukaiseen toimintaan ryhtymättä jättäminen on painostettavan kannalta epäedullista. Painostamiseen saattaa tällaisissa tilanteissa liittyä uhkaamisen tai kiristämisen piirteitä, jotka voivat koskea esimerkiksi arkaluonteisten asioiden kertomista asianomistajan lähipiirille tai sitä, että asianomistaja menettää jonkin hänelle laillisesti kuuluvan etuuden. Rikoksentekijä voi myös antaa ymmärtää, että kieltäytymisestä on kohdehenkilölle haitallisia seurauksia, vaikka niitä ei tarkemmin yksilöidäkään. Painostaminen voi muutenkin ilmetä rikoksen kohteena olevalle myös tilanteen olosuhteista ilman nimenomaista tiettyihin seikkoihin vetoamista. Tällöinkin olosuhteiden on kuitenkin oltava ihmiskaupan edellyttämän tahallisuusvaatimuksen mukaisesti sellaisia, että rikoksentekijä voi ottaa huomioon tällaisten olosuhteiden vaikutuksen.

Painostamista ei olisi esimerkiksi pelkästään se, että kiinnitetään kohdehenkilön huomiota mahdollisuuksiin ansaita rahaa prostituutiolla. Painostamisessa kysymys ei myöskään ole törkeää ihmiskauppaa koskevan 3 a §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesta väkivallalla uhkaamisesta, joka siis lähtökohdaisesti tekee rikoksen ankarammin arvioitavaksi rikokseksi. Huomiota on kaiken kaikkiaan kiinnitettävä tilanteen sekä asianosaisten aseman ja heidän välisensä suhteen kokonaisarviointiin.

Painostaminen saattaa lähestyä momentissa jo nykyisin mainittua toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttöä. Painostamisen kohteet usein ovat sellaisessa asemassa tai tilassa, ja painostamisen voidaan arvioida olevan tuloksekasta nimenomaan sellaisessa asemassa tai tilassa oleviin kohdistettuna. Painostamisen lisäämisellä momentin 1 kohtaan pyritään ennen muuta siihen, että rankaisematta eivät jää sellaiset epäasialliset tahdonmuodostukseen vaikuttamisen muodot, jotka eivät kuitenkaan ole riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttöä.

Voimassa olevassa momentissa ”toisen valtaan ottamisella” tarkoitetaan momentin perustelujen (HE 34/2004 vp, s. 95/II) mukaan sitä, että henkilö paitsi menettää vapautensa, myös joutuu valtaanottajan määräysvallan alaiseksi. Valtaanottajan voi perustelujen mukaan katsoa saavan vallinnan kohteena olevaan henkilöön. Kysymys on siis pidemmälle menevästä toiminnasta kuin pelkästä vapaudenriistosta. Yleisperusteluissa todetun mukaisesti toisen valtaan ottamista koskevan tekotavan kynnys on aikaisemman hallituksen esityksen perustelujen mukaan korkea tavalla, joka ei välttämättä ole sopusoinnussa kansainvälisten kriminalisointivelvoitteiden kanssa. Teon vakavuuden ja paheksuttavuuden kannalta ei muutenkaan ole ratkaisevaa merkitystä sillä, onko asianomistaja menettänyt vapautensa, vaan sillä, että hän on menettänyt mahdollisuuden toimia haluamallaan tavalla. Tätä kuvattaisiin momentissa ilmaisulla ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Määräysvaltaan joutumisen erityistapauksena olisivat edelleen ne tilanteet, joissa asianomistaja on lisäksi menettänyt vapautensa.

Määräysvalta syntyisi käytännössä momentin luetelluissa kohdissa mainittujen, erityisesti 1 kohdassa mainittujen keinojen käytämisestä. Yleensä kysymys on toisen henkilön riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttämisestä tai painostamisesta. Tärkeän ihmiskaupan tilanteissa asianomistajan joutuminen määräysvaltaan voisi johtua myös 3 a §:n 1 momentissa tarkoitetun väkivallan tai uhkauksen käyttämisestä. Keinojen käyttämisen vuoksi asianomistajalle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin alistua rikoksenteikijän määräysvaltaan ryhtymällä toimimaan jossakin ihmiskaupan tarkoituksessa tai jatkamaan sellaista toimintaa.

Ihmiskaupan keinoilla luotu määräysvalta on asianomistajan psyykkistä kontrolloimista. Ulkonaisista seikoista voitaisiin päätellä asianomistajan joutuminen rikoksenteikijän määräysvaltaan. Psyykkisen kontrollin keinot eivät kuitenkaan välttämättä näy ulospäin tai ilmene muuhun elämään liittyvinä rajoituksina. Alistaminen voi olla monitahoisempaa ja vaikeammin havaittavaa psyykkistä painostamista tai pakottamista, mistä syntyneen pelkotilan vuoksi uhri ei kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti. Ulkomaalaisen

ihmiskaupan uhrin kohdalla määräysvaltaan joutuminen voi ulospäin havaittavasti ilmetä siten, että asianomistaja on joutunut luopumaan passistaan tai muusta vastaavasta asiakirjasta. Samaan suuntaan osoittavat asianomistajan saattaminen merkittävään velkasuhteeseen sekä hänen liikkumisensa ja vapaa-ajan toimintojensa rajoittaminen esimerkiksi kieltämällä yhteydenpito muihin ihmisiin ja suomen kielen opiskeleminen. Asianomistajalle on voitu asettaa muitakin vastaavia hänen elämäänsä rajoittavia ”sääntöjä”, joiden rikkomisesta on myös saatettu asettaa esimerkiksi taloudellisia sanktioita.

Esimerkiksi rangaistuksen mittaamisessa merkitystä voisi kuitenkin edelleen olla sillä, onko uhri määräysvallassa olemisen aikana myös menettänyt vapautensa. Tällaisissa tilanteissa rikos voidaan lähtökohtaisesti katsoa vakavammaksi ja ankarammin rangaistavaksi kuin muissa tilanteissa.

Kolmas momenttiin tehtävä muutos koski sitä, että elimien ja kudoksien poistamiselta ei enää edellytettäisi sen tapahtumista taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Tällaista edellytystä ei ole kansainvälisissä ihmiskaupan kriminalisoimista koskevilla velvoitteilla. Lisäksi muiden ihmiskaupan tarkoitusten tavoin on ajateltavissa tilanteita, joissa ihmiskaupparikosta ei tehdä taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Elimien ja kudoksien poistamistilanteissa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa rikoksenteikijän lähipiiriin kuuluva henkilö on elimen tarpeessa.

Muiden ihmiskauppasäännökseen sisältyvien elementtien osalta ei ehdoteta lainsäädäntömuutoksia. Koska ihmiskauppasäännös pohjautuu vahvasti kansainvälisiin velvoitteisiin, on muidenkin elementtien osalta syytä kiinnittää huomiota siihen kansainväliseen kehitykseen, jota ihmiskauppapöytäkirjan säätämisen jälkeen on tapahtunut. Tätä kehitystä on selvennetty nykytilaa koskevassa jaksossa 2 (2.1 Lainsäädäntö ja 2.4. Nykytilan arviointi).

47 luku Työrikoksista

9 §. Oikeushenkilön rangaistusvastuu. Pykälää muutettaisiin niin, että siinä mainitaan työturvallisuusrikoksen ohella myös kiskon-

nantapainen työsyryntä rikoksena, johon sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Tarkemmin oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään rikoslain 9 luvussa, jossa säädetään esimerkiksi rangaistusvastuun edellytyksistä (2 §), rikosentekijän ja oikeushenkilön välisestä suhteesta (3 §) sekä yhteisöosakon määrästä ja sen mittaamisperusteista (5 ja 6 §).

1.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

2 luku Asianosaisen avustamisesta

3 a §. Luvun 1 a §:n 1 kohdan mukaan tuomioistuim voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten rikoslain 20 luvussa tarkoitetussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana. Luvun 3 §:n mukaan puolestaan sellaiselle 1 a §:ssä tarkoitetun rikoksen asianomistajalle, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi sekä jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, voidaan 1 a §:ssä mainituin edellytyksin määrätä tehtävän hoitamiseen tukihenkilö, jolla on riittävä pätevyys.

Lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 a §, jonka 1 momentin mukaan sen lisäksi, mitä 1 a §:ssä säädetään oikeudenkäyntiavustajan ja 3 §:ssä tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, tuomioistuim voi määrätä muulakin rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä tarkoitettua paritusrikoksen kohteena olleelle henkilölle kuin asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa varten, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana, sekä tukihenkilön esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten, jos rikoksen kohteena ollut henkilöä kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja jos hänen voidaan olettaa tarvitsevan tukea.

Uuden ehdotetun pykälän 1 momentti tarkoittaisi sitä, että paritusrikoksen kohteena olleelle henkilölle voitaisiin ensinnäkin määrätä oikeudenkäyntiavustaja esitutkintaa varten riippumatta siitä, katsotaanko henkilön täyttävän oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden

kautta syntyneen asianomistajan määrittelyn. Avustajaa määrättäessä ei tarvitsisi vielä olla tietoa siitä, onko paritusrikoksen kohteena olleella henkilöllä mahdollisesti vaatimuksia asiassa. Jos kohde katsotaan asianomistajaksi, nykyisen 1 a §:n 1 kohdan mukaiset oikeudenkäyntiavustajan määräämisen edellytykset saattavat täyttyä. Tältä kannalta katsottuna uudella säännöksellä olisi siis ennen kaikkea nykyistä sääntelyä täydentävää merkitystä. Avustajan määrääminen ei johtaisi siihen, että parituksen kohteelle tulee asianomistajan asema, vaan rikosprosessuaalinen asema määräytyisi itsenäisesti ja saataisi muuttua prosessin kestäessä.

Ilmaisu ”jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana” tarkoittaisi sitä, ettei korkeaa kynnystä oikeudenkäyntiavustajan määräämisen suhteen olisi. Avustajan määräämistä tulisi pitää lähtökohtana, jollei erityisestä syystä katsota tämän olevan tarpeetonta. Mahdollista kielteistä päätöstä harkittaessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota parituksen kohteena olevan henkilön oikeussuojan tarpeeseen.

Avustajan määrääminen ajoittuisi yleensä tilanteeseen, jossa vasta selvitetään, minkälaisesta ja millä tavalla paritusrikoksen kohteen oikeuksiin vaikuttavasta rikoksesta on kysymys. Tällöin parituksen kohteen asema saattaa olla sillä tavalla epäselvä, että häntä esimerkiksi kuullaan kuultavana, minkä uuden esitutkintalain 4 luvun 9 §:n 2 momentti nimenomaisesti mahdollistaa. Tällaisessa selvittämisessä, joka yleensä käynnistyy esitutkinnan alkuvaiheessa, voi olla kysymys myös siitä, mitä rikosta asiassa on syytä epäillä, eli erityisesti rajanvedosta ihmis-kaupparikoksen ja paritusrikoksen välillä. Oikeudenkäyntiavustajan käyttäminen voi edistää myös tosiseikkojen selvittämistä, vaikka vastuu rikoksen selvittämisestä on luonnollisesti aina esitutkintaviranomaisella.

Ehdotettu momentti mahdollistaisi myös sen, että parituksen kohteena olleelle henkilölle voitaisiin määrätä tukihenkilö esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten, jos rikoksen kohteena ollut henkilöä kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja jos hänen voidaan olettaa tarvitsevan tukea. Lähtökohtana tukihenkilön määräämisessä olisi siis samat periaatteet kuin tukihenkilön määrää-

misessä 3 §:n mukaisesti 1 a §:ssä tarkoitetun rikoksen asianomistajalle. Tavallisesti parituksen kohteena olleen henkilön voidaan olettaa olevan prosessissa sellaisessa asemassa, että tukihenkilön määrääminen on perusteltua.

Ehdotetun pykälän 2 *momentin* mukaan paritusrikoksen kohteena olleen henkilön oikeudenkäyntiavustajaan sekä tukihenkilöön sovellettaisiin, mitä luvussa säädetään asianomistajan avustajasta ja tukihenkilöstä. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että avustajan määräämisessä olisi noudatettava, mitä luvun 2 §:ssä on säädetty avustajan määräämisestä asianomistajalle. Pykälän 1 *momentin* mukaan lähtökohtaisesti avustajaksi määrätään julkinen oikeusavustaja tai asianajaja. Paritusrikoksen kohteena olleen henkilön avustajan ja tukihenkilön palkkio ja korvaus esimerkiksi määräytyisivät puolestaan luvun 10 §:n mukaisesti.

1.3 Laki liiketoimintakiellosta

3 §. *Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset.* Pykälän 3 *momenttia* ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisättävässä 5 kohdassa mainitaan rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädetty rikos eli kiskonnantapainen työsyryntä. Tämän muutoksen jälkeen liiketoimintakieltoon voidaan määrätä liiketoimintakiellosta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt mainittuun rikokseen.

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset ilmenisivät tyhjentävästi uudesta kohdasta. Pykälän 1 ja 2 *momentissa* mainittuihin seikkoihin ei siis tarvitsisi kiinnittää huomiota. Sen sijaan useat muut liiketoimintakiellosta annetun lain säännökset tulisivat sovellettaviksi myös näissä tapauksissa. Tämä koskee esimerkiksi liiketoimintakiellon henkilöpiiriä (2 §), liiketoimintakiellon sisältöä (4 §), liiketoimintakiellon kestoja (5 §), liiketoimintakiellon määräämistä (6 §) ja viireillepanoaikaa (8 §).

Syyllistyminen uudessa 5 kohdassa mainittuun kiskonnantapaiseen työsyryntään tarkoittaisi sitä, että henkilö on jo tuomittu tai tullaan liiketoimintakiellon määräämisen yhteydessä tuomitsemaan kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Jos liiketoimintakieltoa kos-

kevaa asiaa poikkeuksellisesti käsitellään rikosasiasta erillisenä, kiellon määräämisen edellytyksenä ei olisi se, että rikosasiassa annettu tuomio on tullut lainvoimaiseksi tai pantavissa täytäntöön lainvoimaisen tuomion tavoin. Henkilön ollessa vasta epäiltynä tai syytteessä liiketoimintakielto voitaisiin määrätä väliaikaisena 11 §:n 1 *momentin* nojalla.

1.4 Pakkokeinolaki

10 luku Salaiset pakkokeinot

3 §. *Telekuuntelu ja sen edellytykset.* Pykälän 3 *momenttiin* tehtäisiin virheellisen viittauksen korjaava muutos. *Momentin* 8 kohdassa viitataan tällä hetkellä törkeään kurssin vääristämiseen, vaikka vastaava rikosnimike on vuonna 2012 tehdystä arvopaperimarkkinarikoksia koskevan rikoslain 51 luvun konaisuudistuksesta (753/2012) lähtien ollut törkeä markkinoiden vääristäminen.

Pykälän 5 *momentin* mukaan lupa telekuunteluun voidaan antaa, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 *momentin* 3 tai 4 kohdassa. Koska kyseisestä rikoslain törkeää paritusta koskevasta pykälästä ehdotetaan poistettavaksi 1 *momentin* 3 kohta, jolloin aiempi 4 kohta siirtyy 3 kohdaksi, tulee vastaava korjaus tehdä tähän pakkokeinolain säännökseen.

1.5 Esitutkintalaki

2 luku Esitutkintaan osalliset

6 §. *Avustaja ja tukihenkilö.* Pykälään ehdotetaan lisättäväksi 2 *momentti*, jonka mukaan muulla rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä tarkoitettun paritusrikoksen kohteena olleella henkilöllä kuin asianomistajalla on oikeus avustajaan siten kuin esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä säädetään. Mainitun esitutkintalain säännöksen 1 *momentin* mukaan asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta. Esitutkintaviranomai-

sen on siis huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Momentin mukaan sovellettaisiin lisäksi, mitä esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä säädetään esityksestä avustajan ja tukihenkilön määräämiseksi ja avustajan kelpoisuudesta sekä esitutkintalain 7 luvun 12 §:ssä avustajan ja tukihenkilön oikeudesta olla läsnä päämiestä kuulusteltaessa. Tutkinnanjohtajan tai syyttäjän tulisi näin ollen tehdä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä paritusrikoksen kohteena olleelle henkilölle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla, johon ehdotetaan nyt lisättäväksi uusi 3 a §. Viittaus esitutkintalain 7 luvun 12 §:ään tarkoittaisi sitä, että parituksen kohteena olleen henkilön avustajalla ja tukihenkilöllä olisi oikeus olla läsnä häntä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja sitä kiellä painavista rikostutkinnallisista syistä.

Paritusrikoksen kohteena olleen henkilön asema ja oikeudet esitutkinnassa määrittäisivät muilta osin sen mukaisesti, mikä henkilön rooli esitutkinnassa on. Mikäli häntä pidetään todistajana, sovelletaan esimerkiksi kuulemisen osalta, mitä esitutkintalain 7 luvun 8 §:ssä säädetään todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja todistamasta kieltäytymisestä.

2 Voimaantulo

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan mahdollisimman pian niiden tultua hyväksytyiksi ja vahvistetuiksi.

3 Suhde perustuslakiin ja säättämisjärjestys

Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi niin, että liiketoimintakiellon määrääminen on mahdollista, jos liiketoiminnassa on syyllistytty kiskonnantapaiseen työsyryntään. Tältä osin ei edellytettäisi pykälän 1 momentin mukaisesti sitä, että kieltoon määrättävän toimintaa on kokonaisuutena arvioiden pidet-

tävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen tai toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena. Liiketoimintakiellon käyttämisellä rajoitetaan perustuslain 18 §:ssä säädettyä elinkeinovapautta.

Nyt ei olisi kysymys uudentyyppisestä elinkeinovapautta rajoittavan toimenpiteen säättämisestä. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttiin on jo aikaisemmin otettu erikseen mainittuja pornografia-, paritus- ja ihmiskaupparikoksia, joihin syyllistyminen liiketoiminnassa sellaisenaan oikeuttaa liiketoimintakiellon määräämiseen. Momenttia koskevia lainsäädäntömuutoksia ei ole pidetty elinkeinovapauden suojaamisen kannalta ongelmallisina (HE 282/2010 vp ja HE 122/2011 vp). Toisaalta muutokset ovat perustuneet kahden Euroopan neuvoston yleissopimuksen velvoitteiden täytäntöönpanoon sopimusten kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä, jolloin kansallinen harkintavalta on rajoitettu, ja muutosehdotukset eivät ole säätämisvaiheessa myöskään tulleet eduskunnan perustuslakivaliokunnan tarkasteltaviksi.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä on määritelty perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Ne edellyttävät muun ohessa, että rajoituksen perusteena oleva syy on painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima, että rajoitus on välttämätön hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi ja että perusoikeuden suojaama oikeushyvä ja rajoituksen kohteena oleva intressi ovat keskenään oikeassa suhteessa. Hyväksyttävän rajoitusperusteen ei sinällään tarvitse olla toisen perusoikeuden turvaaminen.

Kiskonnantapaisessa työsyrynnässä työnhakija tai työntekijä asetetaan huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä. Kiskonnantapainen työsyryntä on työntekijän oikeuksia vakavasti loukkaava rikos, joka tunnusmerkistöltään muistuttaa ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Mainitun rikoksen rangaistavaksi säätäminen on yksi ilmentymä pyrkimisestä työntekijöiden tasa-arvoiseen ja yhdenvertaiseen kohteluun.

Kiskonnantapaisten työsyrrjinnän lisääminen liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttiin ei ole merkittävä laajennus liiketoimintakiellon käyttöalaa, koska mainitun rikoksen kohdalla liiketoimintakielto voidaan jo nykyisin määrätä pykälän 1 momentissa säädetyin edellytyksin. Työntekijöiden oikeuksien suojaamista merkittäviltä loukkauksilta ei voida pitää vähäisempänä suojattavana etuutena kuin niitä, joihin liike-toimintakieltoa nykyisin liiketoimintakiellosta annetun lain 1 §:n mukaan pääsääntöisesti käytetään: sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estäminen sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitäminen.

Perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaan on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä. Muutenkin asian arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota liiketoimintakiellosta annetun lain säännösten sisältöön, jolla on merkitystä kiellon tuntuuden ja elinkeinovapauden käyttämiseen ulottuvien vaikutuksien kannalta. Liiketoimintakiellon määrää lain 6 §:n mukaan tuomioistuim, jonka päätös on harkinnanvarainen ja joka voi

liiketoimintakiellon määrätessään 4 §:n 3 momentin nojalla rajata kiellon ulottuvuutta tapauskohtaisesti. Liiketoimintakielto on aina määräaikainen, lain 5 §:n mukaan kestoaltaan vähintään kolmen ja enintään seitsemän vuoden mittainen. Lain 15 §:n mukaan tuomioistuim voi liiketoimintakieltoon määrätyn hakemuksesta kumota kiellon kokonaan tai osittain, jos kiellon kumoaminen on perusteltua muuttuneiden olosuhteiden tai muun erityisen syyn takia.

Mainituilla perusteilla lakiehdotus liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta voidaan hallituksen käsityksen mukaan käsitellä tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä. Sama koskee myös muita esityksen lakiehdotuksia. Liiketoimintakieltolakiin ehdotettavan laajennuksen vuoksi voidaan kuitenkin katsoa olevan perusteltua pyytää esityksestä perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 20 luvun 9 §:n 1 momentti ja 9 a §:n 1 momentti, 25 luvun 3 §:n 1 ja 2 momentti ja 47 luvun 9 §, sellaisina kuin ne ovat, 20 luvun 9 §:n 1 momentti laeissa 563/1998 ja 650/2004, 20 luvun 9 a §:n 1 momentti ja 25 luvun 3 §:n 1 ja 2 momentti laissa 650/2004 sekä 47 luvun 9 § laissa 61/2003, seuraavasti:

20 luku

9 a §

Seksuaalirikoksista*Törkeä paritus*

9 §

Paritus

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

1) järjestää huoneen tai muun tilan korvasta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuoliyhteyttä loukkaavaa tekoa varten,

2) vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,

3) yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi jonkun sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,

4) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai

5) viettelee jonkun sellaiseen tekoon, on tuomittava *parituksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Jos parituksessa

1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,

2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai

3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä parituksesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

25 luku

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

3 §

Ihmiskauppa

Joka

1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,

2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,

3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai

4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoitukses-

sa, vaikka mitään 1 momentin 1—4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

47 luku

Työrikoksista

9 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Työturvallisuusrikokseen ja kiskonnantapaiseen työsyRJintään sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

2.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 lukuun uusi 3 a § seuraavasti:

2 luku**Asianosaisen avustamisesta****3 a §**

Sen lisäksi, mitä 1 a §:ssä säädetään oikeudenkäyntiavustajan ja 3 §:ssä tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, tuomioistuim voi määrätä muullekin rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä tarkoitetun paritusrikoksen kohteena olleelle henkilölle kuin asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa varten, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tar-

peettomana, sekä tukihenkilön esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten, jos rikoksen kohteena ollutta henkilöä kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja jos hänen voidaan olettaa tarvitsevan tukea.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun henkilön oikeudenkäyntiavustajaan ja tukihenkilöön sovelletaan, mitä tässä luvussa säädetään asianomistajan oikeudenkäyntiavustajasta ja tukihenkilöstä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

3.

Laki**liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) 3 §:n 3 momentti, sellaisena
kuin se on laissa 228/2012, seuraavasti:

3 §

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset

— — — — —
Lisäksi liiketoimintakieltoon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt:

1) rikoslain (39/1889) 17 luvun 18 tai 18 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;

2) rikoslain 17 luvun 19 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai osallisuuteen siihen;

3) kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneeseen rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;

4) rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen; taikka

5) rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen.

— — — — —
Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki**pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 3 §:n 3 momentin 8 kohta ja 5 momentti seuraavasti:

10 luku

Salaiset pakkokeinot

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

8) törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöstä, törkeästä markkinoiden vääristämisestä; tai

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohdassa.

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun jotakuta on syytä epäillä liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä:

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.

5.

Laki**esitutkintalain 2 luvun 6 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 6 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

2 luku

Esitutkintaan osalliset

6 §

Avustaja ja tukihenkilö

sen tekemiseen tuomioistuimelle avustajan tai tukihenkilön määrittämiseksi sekä avustajan kelpoisuuteen sovelletaan, mitä 4 luvun 10 §:ssä säädetään. Tällaisen henkilön avustajan ja tukihenkilön oikeuteen olla läsnä päämiestä kuulusteltaessa sovelletaan, mitä 7 luvun 12 §:ssä säädetään asianosaisen avustajasta ja asianomistajalle määrätystä tukihenkilöstä.

Rikoslain (39/1889) 20 luvun 9 ja 9 a §:ssä tarkoitetun paritusrikoksen kohteena olleen muun henkilön kuin asianomistajan oikeuteen käyttää avustajaa esitutkinnassa, esityk-

_____ Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

Helsingissä 28 päivänä elokuuta 2014

Pääministeri

ALEXANDER STUBB

Oikeusministeri *Anna-Maja Henriksson*

1.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 20 luvun 9 §:n 1 momentti ja 9 a §:n 1 momentti, 25 luvun 3 §:n 1 ja 2 momentti ja 47 luvun 9 §, sellaisina kuin ne ovat, 20 luvun 9 §:n 1 momentti laeissa 563/1998 ja 650/2004, 20 luvun 9 a §:n 1 momentti ja 25 luvun 3 §:n 1 ja 2 momentti laissa 650/2004 sekä 47 luvun 9 § laissa 61/2003, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

20 luku

Seksuaalirikoksista

9 §

9 §

*Paritus**Paritus*

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

1) järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyttä loukkaavaa tekoa varten,

1) järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa varten,

2) vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,

2) vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,

3) yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi toisen sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,

3) yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi *jonkun* sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,

4) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai

4) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai

5) viettelee *tai painostaa* toisen sellaiseen tekoon

5) viettelee *jonkun* sellaiseen tekoon,

on tuomittava *parituksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

on tuomittava *parituksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

9 a §

Törkeä paritus

Jos parituksessa
1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,
2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti,
3) *aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä* tai
4) kohteena on kahdeksatoista vuotta nuorempi lapsi
ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava *törkeästä parituksesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

9 a §

Törkeä paritus

Jos parituksessa
1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,
2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai
3) kohteena on kahdeksatoista vuotta nuorempi lapsi
ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava *törkeästä parituksesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

25 luku

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

3 §

Ihmiskauppa

Joka
1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa,
2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,
3) maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai
4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi *taloudellisessa*

3 §

Ihmiskauppa

Joka
1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa *taikka toista painostamalla*,
2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,
3) maksamalla korvauksen toista *määräysvallassaan* pitävälle henkilölle tai
4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen ottaa toisen *määräysvaltaansa*, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin

hyötymistarkoituksessa, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa valtaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1—4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa *määräysvaltaansa* kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1—4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

47 luku

Työrikoksista

9 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Työturvallisuusrikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

9 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Työturvallisuusrikokseen ja *kiskonnantapaiseen työsyryntään* sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 ____.

2.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 lukuun uusi 3 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 luku

Asianosaisen avustamisesta

(Uusi)

3 a §

Sen lisäksi, mitä 1 a §:ssä säädetään oikeudenkäyntiavustajan ja 3 §:ssä tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, tuomioistuimien voi määrätä muullekin rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä tarkoitetun paritusrikoksen kohteena olleelle henkilölle kuin asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa varten, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana, sekä tukihenkilön esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten, jos rikoksen kohteena ollut henkilöä kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja jos hänen voidaan olettaa tarvitsevan tukea.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun henkilön oikeudenkäyntiavustajaan ja tukihenkilöön sovelletaan, mitä tässä luvussa säädetään asianomistajan oikeudenkäyntiavustajasta ja tukihenkilöstä.

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 ____.*

3.

Laki**liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) 3 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 228/2012, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

3 §

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset

Lisäksi liiketoimintakielloon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt:

1) rikoslain (39/1889) 17 luvun 18 tai 18 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;

2) rikoslain 17 luvun 19 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai osallisuuteen siihen;

3) kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneeseen rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen; *taikka*

4) rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen.

Lisäksi liiketoimintakielloon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt:

1) rikoslain (39/1889) 17 luvun 18 tai 18 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;

2) rikoslain 17 luvun 19 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai osallisuuteen siihen;

3) kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneeseen rikoslain 20 luvun 9 tai 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen;

4) rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen tai sen yritykseen taikka osallisuuteen siihen; *taikka*

5) rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki**pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 3 §:n 3 momentin 8 kohta ja 5 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

10 luku

Salaiset pakkokeinot

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun jotakuta on syytä epäillä liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä:

8) törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöstä, törkeästä kurssin vääristämisestä; tai

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 tai 4 kohdassa.

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun jotakuta on syytä epäillä liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä:

8) törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöstä, törkeästä *markkinoiden* vääristämisestä; tai

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohdassa.

Tämä laki tulee voimaan *päivänä*
kuuta 20 .

5.

Laki**esitutkintalain 2 luvun 6 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 6 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 luku

Esitutkintaan osalliset

(Uusi)

6 §

Avustaja ja tukihenkilö

Rikoslain (39/1889) 20 luvun 9 ja 9 a §:ssä tarkoitetun paritusrikoksen kohteena olleen muun henkilön kuin asianomistajan oikeuteen käyttää avustajaa esitutkinnassa, esityksen tekemiseen tuomioistuimelle avustajan tai tukihenkilön määrittämiseksi sekä avustajan kelpoisuuteen sovelletaan, mitä 4 luvun 10 §:ssä säädetään. Tällaisen henkilön avustajan ja tukihenkilön oikeuteen olla läsnä päämiestä kuulusteltaessa sovelletaan, mitä 7 luvun 12 §:ssä säädetään asianosaisen avustajasta ja asianomistajalle määrätystä tukihenkilöstä.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 20 .*
